szolgálat

non ministrari, sed ministrare

szolgálat

1969 húsvét

TARTALOM

Programunk 3

TANULMÁNYOK

Szabó Ferenc: Új irányzatok a lelkiélet teológiájában 5

Morel Gyula: Változások a mentalitások világában. Papi lelkiség és világi lelkiség 17

Jean-Marie le Blond: Istenélmény és hit 22

Béky Gellért: Korunk botrányköve: a pap 34

Viola Kálmán: Karl Rahner 39

Szabó Ferenc: Romano Guardini 51

EGYHÁZ SZAVA

VI. Pál pápa: Üzenet a papsághoz 57

A bíborosi bizottság nyilatkozata a holland katekizmusról 61

ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK

Római katolikus érsekek és püspökök kinevezése 65

Békés Gellért: A keresztény egység ügye Uppsalában 68

Gianone Egon: A Canisius-Werk ötven éves jubileuma 72

Papi jubileumok 73

KÖNYVSZEMLE

Ritter Márton: Egy magyar lelkiíró sikerei külföldön 75
Három új magyar könyv (Sz. F.) 83
Ignace Lepp: Hygiene der Seele (Cser Palkovits István) 56
Josef Goldbrunner: Sprechzimmer und Beichtstuhl (Cs. P.) 56
K. Rauch und C. M. Schröder: Geistlicher Humor (Cs. P.) 74

HALOTTAINK 85

Eduard Nécsey (Skoda F.) 87
Dr. Holenda Barnabás (S. L.) 88
Bélteki Ferenc (Széplaki) 90
Erdős Apollinár (Király K.) 91
Baják Mihály (H. J.) 92
Reszler Imre 94
Fábry Jenő 95
Dr. Farkas Lajos 95

Szolgálat (Dienst), spirituelle Quartalschrift, Klerusblatt. — Mit Druckerlaubnis des Bischöflichen Ordinariats, Eisenstadt. — Eigentümer, Herausgeber, Verleger und für den Inhalt verantwortlich: Ladislaus Marosi, Spittal/Drau, Kapellengasse 15. — Im Selbstverlag gedruckt bei Eisenstädter Graphische GesmbH., Eisenstadt, Österreich.

PROGRAMUNK

Új köntösben és részben megváltozott programmal folytatjuk munkánkat — a Zsinat szellemében. Az új idők jeleit figyelmesen fürkésző XXIII. János pápa 10 éve hirdette meg a II. Vatikáni Zsinatot. Ablakot nyitott a ma friss levegőjének és a népek megbékélésén fáradozott. A Zsinat azóta lezajlott: „nem annyira új elméletekkel állt elő, mint inkább új energia-forrásokat nyitott" (VI. Pál). Ez a világraszóló esemény az Egyház életében és a lelkiélet teológiájában is igen sok újat hozott.

A „Papi szolgálat és élet" c. zsinati okmány így foglalja össze az új krisztocentrikus papi lelkiség lényegét: „. . . mindig Ő (Krisztus) marad életünk egységének forrása. A papok tehát úgy tehetik egységessé életüket, ha Krisztussal egyesülnek az Atya akaratának megismerésében és a rájuk bízott nyájért való önfeláldozásban. Ha igazán jó pásztorként dolgoznak, akkor éppen a lelkipásztori szeretet gyakorlásában fogják megtalálni a papi tökéletességnek azt a kötelékét, amely életüket és tevékenységüket egységbe fűzi. Ez a pásztori szeretet elsősorban a szentmiseáldozatból fakad, ezért ez a papi élet középpontja és gyökere. A papi léleknek arra kell törekednie, hogy azt, ami az áldozati oltáron végbemegy, saját magában is valóra váltsa. Ezt viszont csak úgy lehet elérni, ha a papok imádságos lélekkel mind mélyebben behatolnak Krisztus titkába" (14. pont).

A most idézett zsinati szövegrész arról beszél, hogyan foglalhatják a papok harmonikus egységbe lelki életüket külső tevékenységük követelményével és hogyan találhatják meg belső életük egységét. A „papi szolgálat és élet" középpontja Krisztus: az ő misztériumában kell imádságos lélekkel elmélyedni, az eucharisztikus Krisztusból kell élni. Ez a papok egymásközti egységének is a titka, ez gyümölcsöző lelkipásztori tevékenységük forrása.

Új programmal induló füzeteink is ezt a célt akarják szolgálni.

Egy-egy központi téma köré csoportosított T a n u l m á n y o k világítják meg Krisztus titkát és a belőle forrásozó lelki élet teológiáját. Krisztus Egy-

házában él tovább Lelkével, az Egyházban halljuk szavát és szolgáljuk Őt. Második rovatunk: az Egyház szava. Ebben nemcsak Róma irányítását, hanem a világegyház püspökeinek tanítását is figyelemmel kísérjük. Gyakorlati papi életünk kérdéseivel, lelkipásztori problémákkal a Jó pásztori szellem c. rovat foglalkozik. Az időszerű kérdéseket figyeli az Eszmék és események rovata. Ezeket kiegészíti a Könyvszemle és Halottaink emlékezete.

Füzeteinket nemcsak papoknak és szerzeteseknek szánjuk; az Egyház küldetéséből tevékeny részt vállaló világiaknak is új távlatokat szeretnénk nyitni. A zsinati teológia szerencsésen áthidalja a „papi" és a „világi" lelkiség közötti különbséget, amelyet a régi lelki irodalom túlságosan hangsúlyozott. A Krisztusból forrásozó élet síkján — természetfeletti rendeltetésünket tekintve — nincs különbség a pap és a megkeresztelt világi között. A lelki élet Krisztus Lelke szerinti életet jelent. Ez áll minden krisztushívőre egyaránt. Természetesen, egy meghatározott értelemben beszélhetünk külön „papi lelkiségről" és „világi lelkiségről". Erre a kérdésre mindjárt mostani számunkban kitérünk.

Meg vagyunk győződve arról, hogy lapunk reális igénynek felel meg: más ilyen irányú magyar nyelvű folyóirat nincs. A jövőben fokozottabban összpontosítjuk tematikánkat, de főleg szemléletmódunkat a lelkiségre. Általában olyan témákat dolgozunk fel tanulmányainkban, amelyek a lelki élettel kapcsolatosak; de bármivel foglalkozunk is, mindig a papok, szerzetesek és művelt világiak lelki élete szempontjából tárgyaljuk. (Lehet vallásszociológiai, pszichológiai, irodalmi-művészeti stb. témát is a lelkiség szempontjából tekinteni.) Az új szellemiségnek megfelelően összehangoljuk a teológiát (mindig biblikus alapokra helyezkedve) és a „lelkiséget"; nem választjuk szét az „aszketikát" és a „misztikát".

Szeretnénk jónéhány magyar teológus, filozófus és egyéb szakember rendszeres segítségét biztosítani a tanulmányok megírásához. Külföldi folyóiratokból is rendszeresen veszünk át egy-egy cikket. Szeretnénk a külföldi lelki irodalmat a magyarsággal és a „magyar lelkiséget" a külfölddel megismertetni. Fokozottabban számítunk eddigi munkatársaink szellemi támogatására is: ötleteiket, építő bírálatukat és cikkeiket köszönettel fogadjuk.

SZERKESZTŐSÉG

TANULMÁNYOK

Szabó Ferenc

ÚJ IRÁNYZATOK A LELKI ÉLET TEOLÓGIÁJÁBAN

„A háború nem szünet volt két felvonás között, hanem epilógus" — mondotta Suhard bíboros nem sokkal a második világháború befejeződése után. „Ez a háború egy világ végét jelzi. Következésképp az a korszak, amely utána kezdődik, prológus: egy új világ drámájának a nyitánya".

Az események igazolták Párizs bíboros-érseke szavait. Azt mondhatnánk, a XIX. század a második világháborúval fejeződött be; a XX. század derekán forradalmi változáson, mutáción esik át az emberiség. Maga a Zsinat is leírta ezt a válsággal járó változást, amely a vallási életben, az Egyházon belül is érezteti hatását. A tegnap méhéből vajúdva születik a ma újsága: a születés vagy a növekedés természetszerű kísérőjelensége a krizis.

A II. Vatikáni zsinat rendkívüli pezsgést idézett elő az egyházi életben és a teológiában. De a mozgolódás, a forrongás már a század elején elkezdődött. A keresztény gondolkodás és az emberi tapasztalat, a teológia és az élet közötti szakadékot már a századforduló nemzedéke megérezte. (Gondoljunk csak itt a mi Prohászkánkra!) A századeleji szellemi nyugtalanság fejeződött ki a modernizmusnak nevezett mozgalomban. Tudjuk, hogy X. Piusz elítélte a mozgalom túlkapásait. Szigorúságát igazolta az irányzat későbbi fejlődése. Nem a probléma-felvetés jogosultságát vonta kétségbe az egyház, hanem a szélsőséges megoldási kísérleteket: a keresztény hit alapjait kezdte ki Loisy vagy Le Roy koncepciója. Ezt jól látta már akkor Maurice Blondel, akit egyébként jó ideig szintén modernizmussal gyanúsítottak.

A modernizmus súlyos és sürgős megoldást váró problémákat vetett fel. A harmincas évek végén kibontakozó „új teológia" is szembenézett ezekkel a kérdésekkel. Mindenekelőtt világossá vált a keresztény gondolkodás kettős hiányossága: a teológia elveszítette az élő Isten titka iránti érzéket, amikor engedett egy bizonyos meddő racionalizmusnak (későskolasztika); továbbá a teológia elveszítette a kapcsolatot az élő emberi valósággal, a keresztény gondolkodás a tudományos fejlődéstől és a való élettől elszigetelten üres formulákkal építgette merev rendszerét. A modernizmus e kettős hiányosságra akart orvoslást keresni. De az első hiba ellen küzdve az agnoszticizmusba lendült át; a második elleni reakciója pedig a pozitivizmushoz vezetett

(pl. a szentíráskritika zárójelbe tette a hitet). Így a modernizmus túlzásaival nem a megújulást segítette elő, hanem éppen annak útját állta, mert az egyház és a teológiai racionalizmust erősítette. Loisy túlzásai hosszú időre megbénították a katolikus szentírástudományt, mert a gyanúsítások atmoszféráját váltották ki az egyházon belül. (A feszültség csak XII. Piusz Divino afflante Spiritu kezdetű körlevelével engedett fel.)

Az óvatosság és a fegyelmi intézkedések jórészt indokoltak voltak. Ám a modernizmus elítélésével az általa felvetett kérdéseket nem oldották meg. P. Y. de Montcheuil SJ mondotta a negyvenes években: „A modernizmus problémája csak akkor oldódik meg, ha a teológia eleget tesz azoknak a követelményeknek, amelyek a modernizmust megszülték".

Az utolsó fél évszázad alatt a teológiai megújulás ezeknek a követelményeknek akart eleget tenni. Lássuk most egészen vázlatosan e megújulás jeleit!

1. Teológiai megújulás a XX. század derekán

A katolikus gondolkodás megújulásának egyik legjellegzetesebb ténye a visszatérés a Szentíráshoz. A biblikus megújulás — jórészt protestáns hatásra — új forrásokat nyitott a teológia számára és a katolikus lelkiséget is felfrissítette. A kinyilatkoztatás élő Istene, Jézus Krisztus Istene került így a theodiceák Abszolútuma helyébe. Mert ha a túlzó agnoszticizmussal szemben a katolikus tanítás vallja is azt, hogy a természetes értelem felismerheti Istent, azt sohasem feledheti, hogy az Abszolútum, az Ens a se = Caritas; Isten Szeretet és ez a Szeretet a maga teljességében Jézus Krisztusban nyilatkoztatta ki magát. A keresztény bölcseség a kereszt bölcsesége, amelyről szent Pál az első Korintusi levél elején beszél.

Igaz, a Szentírással való kapcsolat sohasem szűnt meg a katolikus egyházban. De a XIII. század óta a teológia egyre inkább eltávolodott a Bibliától. Míg az egyházatyák írásai lényegében a Szentírás kommentárjai voltak, a késő-skolasztika teológiája autonóm „tudomány" lett: lassan-lassan elszakadt a kinyilatkoztatás forrásától, az exegézist elhanyagolta és meddő spekulációhoz vezetett. A reformátorok ellenhatása érthető és jogosult volt. Amint már utaltunk rá, éppen a protestáns biblikus kutatások (a XIX. századi liberális kritika) késztették arra a katolikus teológusokat, hogy visszaforduljanak a Bibliához. P. Lagrange OP és a „Jeruzsálemi Biblia-iskola" kezdte meg a tudományos biblia-kutatást, az archeológia, a filológia és a szövegkritika újabb eredményeinek feldolgozásával és kritikájával. A Dibelius és Bultmann által megalapított „formatörténeti iskola" pozitív elemeit integrálják a katolikus exegéták is. Bea, Cerfaux, Dupont, Benoit, Schnackenburg, Feuillet, X. Léon-Dufour, Spicq, Boismard stb. tudományos munkásságát a protestáns exegéták is elismerik. A katolikus szentírástudományban a döntő eseményt XII. Piusz 1943-ban kiadott Divino afflante Spiritu k. körlevele jelentette az un. „irodalmi műfajok" elméletével. Ezzel nyitva állt az út a

szabad bibliakutatás felé. A Biblia-Bizottság 1964-es instrukciója az evangéliumok „történeti igazságával" kapcsolatban még kiszélesítette ezt az utat és a formatörténeti módszer óvatos használatát is megengedte, sőt ajánlotta.

Az exegeták és a teológusok feladata az, hogy egy katolikus hermeneutikát dolgozzanak ki: meg kell határozniok a Szentírás értelmezésének feltételeit, általános irányelveit. Ehhez pedig nem elégséges a szövegkritika és a bibliai segédtudományok felhasználása. Ez csakis a szoros értelemben vett teológia és az exegézis, meg az un. „biblikus teológia" együttműködésével lehetséges.

A Biblia végső értelme Jézus Krisztus: Isten testté lett igéje. Isten végleges Szavát az egyház értelmezi. A hívő ember és a teológus az egyházban éli meg a Jézus Krisztus által adott „logiákat", amelyek titkára világítanak rá. A keresztény teológia ezt a hitben megélt kinyilatkoztatást próbálja egyre pontosabban kifejezni és tudományos módszerrel összefüggő rendszerbe foglalni.

A biblikus megújulással bontakozott ki a patrisztikus megújulás is. A két háború között fokozottabban az első keresztény századok irodalma felé fordultak a katolikusok. Az egyházatyák műveit nem csupán apologetikus célzattal tanulmányozzák és idézik, vagyis hogy a keresztény tanítás régiségét és apostoli eredetét bizonyítsák, — hanem feltárják a keresztény gondolkodás rejtett, elfelejtett kincseit, és rámutatnak a patrisztikus gondolkodás időszerűségére. A nagy keresztény gondolkodók visszavezetnek minket a megélt hithez, érzékennyé tesznek bennünket az üdvtörténet nagy tényeinek szemlélésére. P. H. de Lubac SJ, ennek a patrisztikus megújulásnak egyik úttörője, rámutatott a szimbolikus gondolkozás értékére és az egyházatyák nyomán feltárta az Isten szavának régi értelmezését, a Szentírás különböző „értelmeit" (sens). Még a második világháború előtt tette közzé korszakalkotó művét — Catholicisme c. könyvét, amely hidat épített az egyházatyák történeti látásmódja és a mai gondolkodás között, hangsúlyozva a keresztény dogmák szociális vonatkozásait. Egyébként vele egyidőben E. Mersch SJ is az egyházatyák tanításában kereste a Krisztus Titokzatos Testéről szóló szentpáli tanítást. Ez az eszme nemcsak az új ekkleziológiára volt hatással (vö. XII. Piusz Mystici corporis k. körlevelét), hanem az egész katolikus teológiát és lelkiséget felfrissítette.

Franciaországban H. de Lubac és J. Daniélou vezetésével kezdték közzétenni a „Sources Chrétiennes" sorozatban (Cerf) az egyházatyák írásainak fordításait (a legjobb szakemberek bevezetéseivel, jegyzeteivel). A Lyon-Fourvière-i jezsuita skolasztikátus atyáinak irányitása alatt indult el a „Théologie" c. sorozat (Aubier): ebben is számos kötet foglalkozik a nagy egyházatyák teológiájával. Hasonló vállalkozással más országokban is találkozunk.

Az egyházatyák nemcsak egy letűnt keresztény kor tanúi; a modern embernek is szolíd szellemi-lelki táplálékot nyújtanak. A keresztény gondolkodás az ő segítségükkel újra felfedez bizonyos kategóriákat, amelyeket a skolasztika lassan-lassan elveszített. Midenekelőtt a történetiség iránti érzéket, amely a modern filozófia érdeklődésének középpontjában áll (Hegel, Marx, Kierkegaard és Bergson). Irenaeus, Origenesz, Ágoston vagy Nisszai Gergely műveiből kivehető az üdvtörténeti szemlélet. Tulajdonképpen az üdvösségtörténet adja meg gondolkodásuk keretét; s ebben egész közel állanak a Biblia szelleméhez. A Zsinat dokumentumaiban ez az üdvtörténeti szemlélet központi helyet kapott; a legújabb teológiai „summák" pedig (pl. a J. Feiner és Magnus Löhrer által szerkesztett ötkötetes „Mysterium Salutis") teljesen az üdvösségtörténetre épülnek.

Még a biblikus és a patrisztikus megújulásnál is régebbi a liturgikus mozgalom. Már az első világháború előtt megindult Belgiumban (Dom Lambert Beauduin vezetésével), és a két háború között szélesen kibontakozott Németországban (R. Guardini, P. Parsch, J. A. Jungmann). A francia nyelvterületen a La Maison-Dieu c. folyóirat és a Lex Orandi könyvsorozat mélyítette el a liturgiával kapcsolatos teológiai kérdéseket.

A liturgikus mozgalom úttörői munkájukat a múlt feltárásával kezdték: archeológiai tanulmányokkal, a mise történetének megírásával (Jungmann, Missarum Sollemnia), a gregorián-ének tökéletesítésével (Solesmes-i iskola); majd elmélyítették a szentmise misztérium-jellegét (O. Casel), a húsvéti titok teológiáját (L. Bouyer); a liturgia szimbolizmusát értelmezték (R. Guardini) és napjainkban kidolgozták a szentségek új teológiáját (K. Rahner, E. Schillebeeckx, O. Semmelroth). Annakidején a Mediator Dei körlevél összegezte a liturgikus mozgalom eredményeit és egyszersmind figyelmeztetett a túlzásokra. A liturgiáról szóló konstitúció és az első püspöki szinodus még jobban elmélyítette és kiszélesítette a liturgikus megújulást.

A zsinati megújulást a már említett üdvtörténeti szemlélet inspirálta, és ezen belül az egyház titkának új megvilágítása, valamint az egyház és a világ kapcsolatának új értelmezése. Teilhard de Chardin, H. de Lubac, J. Daniélou, Y. Congar, A.-D. Chenu, K. Rahner, E. Schillebeeckx, H. Küng, B. Häring stb. teológiai munkássága főleg azt célozza, hogy a világ felé nyitott egyház képe, a földi valóságokat újra-értékelő keresztény szemlélet kialakuljon. Eszméikből sokat átvett a Zsinat (főleg a Lumen Gentium és Gaudium et Spes k. konstitúció); ennek az új teológiának ösztönzésére új keresztény lelkiség van kialakulóban.

Lássuk most ennek az új szellemiségnek, „lelkiségnek" jellegzetességeit!

2. Új irányzatok a keresztény lelkiségben

Tanulmányunk harmadik pontjában pontosabban meghatározzuk majd a „lelkiség" értelmét. Most csak hozzávetőleges definíciót adunk: az evangé-

lium alkalmazása a keresztény életre. Nos, a biblikus, patrisztikus, liturgikus megújulás és a zsinati teológia miképpen befolyásolta, alakította ezt a lelkiséget? Mi az új a mai lelkiségben?

a) Új mindenekelőtt a világ-felé-fordulás, a világ felé való nyitottság.

A Gaudium et Spes bevezetője az emberek világát úgy írja le mint az üdvösség drámájának és a profán történelemnek a szinterét. A Zsinat „az emberek világát tartja szem előtt, vagyis az emberiség egyetemes családját azzal a mindenséggel együtt, amelyben életét leéli. Azt a világot, amely az emberi történelem színtere, s amit az ember iparkodása, kudarca és győzelme jellemez; azt a világot, amelyet a keresztények hite szerint a Teremtő szeretete hozott létre, s az is tartja fenn; azt, amely a bűn szolgaságára jutott ugyan, de amelyet a keresztrefeszített és feltámadt Krisztus a Gonosz hatalmát megtörve felszabadított, hogy aztán Isten terve szerint átalakuljon és elérkezzék beteljesedéséhez" (Gaudium et Spes, 2).

Az egyház elutasítja ugyan a világ ateista értelmezését, de tiszteletben tartja partnerének autonómiáját, a világ önállóságát. A Zsinat hangsúlyozza, hogy a világfolyamatnak megvannak az autonóm törvényei, a tudományok szabadon kibontakozhatnak, az ember arra van hivatva, hogy a Teremtővel együttműködve befejezze a teremtést. De a világ nem független teljesen Istentől, vagyis önmagának nem elégséges, és az ember csakis a Transzcendens Valóságban, a személyes Istenben találhatja meg kiteljesedését. A „tiszta természet" (natura pura) nem létezik: Isten mindent azért teremtett, hogy Krisztusban megdicsőüljön; a megtestesüléssel és a megváltással az adott világ az üdvrend szférájába tartozik. A civitas terrena nem azonas a natura-val, a skolasztikus értelemben vett „természetes renddel", sem a civitas caelestis a természetfelettivel. Az a tény, hogy minden ember és az egész emberiség történelmével együtt az üdvrendbe tartozik, lehetetlenné teszi az ilyen azonosítást. Kétségkívül, különbség van a civitas terrestris és a civitas caelestis között. Lehetséges a világnak, vagyis az evilági valóságnak körülírása, és ez ma könnyebb, mint a középkorban volt. A modern racionalizmus és a természettudományokkal bekövetkezett emancipáció az egyházat rákényszerítette arra, hogy ezt a földi világot a maga önállóságában elismerje. A régi manicheista és neoplatonikus szemlélet hatásait kiküszöböljük: elismerjük az anyagi világ, a test stb. értékeit, minden földi értéket igenlünk és integrálni akarunk. Így a mai lelkiség kiegyensúlyozottabb, mint a középkori „világmegvető" szellemiség. P. Congar ezt kifejezetten állítja: a mi történelemszemléletünk teljesebb, mint a középkori emberé; akkor azt nézték a történelemben, ami elmúlik, ma arra figyelünk, mi történik és mi bontakozik ki.

Természetesen, a keresztény nem „hullhat térdre a világ előtt". A világ helyes autonómiájának elismerése nem jelentheti azt, hogy az ember lesz a

teremtett valóság végső célja és így mindent eltérít eredeti rendeltetésétől: mindent a bűn hiábavalóságának vet alá (vö. Róm. 8). A földi és a mennyei ország teljesen szét nem választható: az Isten országának és a Sátán országának határvonala mindannyiunk szívén keresztül húzódik; mindannyiunkban összefonódik a jó és a rossz, a történelemben együtt nő a búza és a konkoly. „A földi és a mennyei országnak ez az egymásbahatolása csak hittel észlelhető, sőt rejtélye marad az emberi történelemnek, amelynek szálait Isten fiai dicsősége teljes megnyilvánulásáig a bűn kuszálja össze. Az egyház sajátos üdvözítő célját követve nemcsak isteni életben részesíti az embert, hanem az isteni élet kisugárzó fényét valami módon ki is árasztja az egész világra. Legfőképpen úgy, hogy felemeli és meggyógyítja a személyi méltóságot, megszilárdítja a társadalmi szerkezetet, s mélyebb értelemmel és jelentőséggel ruházza fel a mindennapos emberi tevékenységet" (Gaudium et Spes, 40).

A mai világ felé forduló lelkiség gyújtópontjában a megtestesülés titka áll. Krisztus Isten tökéletes képmása, tökéletes ember: mindenben hasonló lett hozzánk a bűnt kivéve és mindenben eszményképünk is. Az ember testben, társadalomban, történelemben él: ennek a „szituált" embernek közvetíti az egyház — a feltámadt Krisztus Lelkével — az isteni életet. S ha az ember belsőleg megújul, ha Krisztus Lelkéből él, ha hite a szeretet által tevékeny, akkor megújítja a föld színét, átalakítja a társadalmat is az igazságosság szerint és keresztény megoldásokat keres a modern ember legégetőbb kérdéseire. Az egyház a megtestesülés logikáját követve ráirányítja figyelmünket a földi feladatokra. Régebben (a középkorban) eszkatologikus hivatásunk tudata elfordította a kereszténykeket földi feladataiktól. Az újabb teológia és misztika — s ebben jelentős szerepe volt Teilhard de Chardinnek, aki Az Isteni Miliő c. munkájában (1926) a modern idők „Krisztus követésé"-t adta —, megmutatta, hogy a parúzia-várás nem fordíthal el bennünket jelen feladatunktól. Hiszen magának az Evangéliumnak a szaval szerint is (Mt 24) arról ítélnek meg majd bennünket, mit tettünk a kicsinyekért, a szegényekért, a betegekért, az éhezőkért. Krisztus „szentsége" a legkisebb embertestvér.

b) Ezzel el is érkeztünk a mai lelkiség másik jellegzetes vonásához: az evangéliumi testvériség, a szolgáló szeretet szellemehez.

A mai kereszténykek (az igazi kereszténykekről van szó!) szinte ösztönösen elvetnek minden individualizmust. A közösségi szellem és a szociális érzék kialakulása jórészt a modern demokratikus eszmék hatásának köszönhető. Ma szinte újra felfedeztük azt, ami pedig a katolikus dogmáknak lényegéhez tartozik: a szociális szempontokat; azt, hogy szolidárisak vagyunk a bűnben és a megváltásban, hogy testvérek vagyunk Krisztusban és hogy csakis a közösségben, az egyházban üdvözülhetünk. Az egyházon belül is csoportok alakulnak: a lelkipásztorkodásban, a papnevelésben, a keresztény élet leg-

különbözőbb területein a közösségi szellem, a csoportos munka, a közös megbeszélések kapnak helyet. A szerzetescsaládokon belül is — hogy csak egy konkrét példát hozzunk fel — a „közösségi élet" új dimenzióit fedezik fel. Be kell vallani ugyanis, hogy a „közös életet élő testvérek és nővérek" közösségében igen sokszor az individualizmus érvényesült: az egy fedél alatt élők sokszor egymástól teljesen elszigetelődtek, lelki életüket is a rossz értelemben vett „magányosság" jellemezte: a szomszéd, a testvér vagy a nővér, a „világ", a világegyház nagy ügyei stb. nem igen „foglalkoztatták" őket imáikban . . . Természetesen, a szemlélődők között mindig voltak „missziós" lelkek, mint pl. Kis Teréz.

Az új közösségi lelkiség kialakulását elősegítette az új teológia, a Krisztus titokzatos Testéről szóló tanítás (XII. Piusz Mystici corporis k. körlevele 1943-ban fontos dátumot jelez!) és a liturgikus reform is. A hívek lassankint fogékonnyá váltak a „liturgikus közösség", a „gyülekezet" teológiai valóságának felfogására. Az egyházat, a Krisztusban hívők közösségét a liturgikus közösség jeleníti meg és az Eucharisztia ünneplésével valósul meg, lesz teljesebb a hívek kommúniója. P. de Lubac az egyházatyák tanításából ezt a következtetést vonhatta le az Eucharisztiáról szóló Corpus mysticum c. könyvében: „Présence réelle, parce que réalisante"; Krisztus valóságos jelenlétét legszebben az bizonyítja, hogy eucharisztikus teste az egyház testét valósítja meg, építi. Egyébként ez Szent Pál tanítása: „Mi ugyanis sokan egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérben részesedünk" (1 Kor 10, 17).

Amikor a Zsinat az egyháznak mint „Isten népének" megfogalmazását felújította és kellő helyére emelte, amikor a kollégialitás elvét hangsúlyozta és azt, hogy minden (a hierarchia is) az Isten népének a szolgálatára, az isteni élet kibontakoztatására van rendelve, teológiailag is megvilágította azt, ami lényege: a krisztushívők közössége, akiket a Szentlélek egyesít. Természetesen, mindennek megvannak a kihatásai az egyházkormányzásra, az apostolkodásra, a szerzetesi életre, a világiak szerepére stb. A párbeszéd, a csoport-munka, a baráti kapcsolat és a testvériség ennek az új szellemiségnek gyakorlati megnyilatkozásai.

A mai elvilágiasodó, ateista környezet is arra készteti a keresztényeket, hogy szorosabbra fűzzék egymás között a testvéri kötelékeket. Nem arról van szó, hogy elbástyázzák magukat a világ elől, vagy gettóba szoruljanak; — hangsúlyoztuk, hogy a világ felé való nyitottság az egyház mai küldetésében életbevágóan fontos; — hanem a meleg, testvéri közösségel kell tanúskodniok arról, hogy az Úr valóban köztük van (Mt 18, 20), a közös hitben kell örömet találniok (vö. Zsolt. 133, 1) és így felkészülniök, egymást kölcsönösen megerősítve (vö. Róm 1, 12), hogy az ateista környezetben hűségesek maradjanak. Mindez áll papokra és világiakra egyaránt.

Természetesen, a közösségi szellemnek is megvannak a veszélyei és a torzulásai. A kis közösségek könnyen „szektákká" változhatnak, a személyi felelősséget és alkotást kiolthatja egy bizonyos meddő nyáj-szellem. A kis közösségeknek, csoportosulásoknak az egyház titkát kell megjeleníteniök, az egyetemes egyház misszióját kell teljesíteniök: egyszóval, a liturgikus, apostoli, karitatív közösségnek a nagy egyház vitalitását kell szolgálnia és ezen belül a személyek teljesebb kibontakozását. A csoportok individualizmusa éppoly veszélyes lehet az igazi evangéliumi testvériség szempontjából, mint az elszigetelt egyének önzése; és a gregarizmus — az egyedek egyszerű együtt-léte — az igazi kommúnió halálát jelentheti, ugyanakkor, amikor a személyiséget is megbénítja.

c) Végül a mai lelkiség harmadik jellegzetessége: az élményszerű hitre és a személyes elkötelezettségre való törekvés.

Az élmény, a „megtapasztalás" — bármennyire meghatározatlan és kétértelmű is a szó — a modern szellemiségnek alapvető tendenciáját fejezi ki. Korunk embere mindent meg akar tapasztalni, próbálni, látni, hallani . . . A természettudományos kisérletezés, az embertudományok (antropológia, pszichológia . . .) eredményei, a gyakorlati élet „élményei" mind-mind azt az ősi kiváncsiságot csigázzák fel, amely mindent „tudni" akar, mindent meg akar tapasztalni.

Ez az igény jelentkezik a vallási élet, a hit területén is. A mai ember a lelki életben is a tapasztalatra hivatkozik; Istent „látni" akarja, a kegyelmet meg akarja tapasztalni. A tapasztalatot nem önmagáért keresi dilettáns módra; de magába gyűjti a mai világ nehézségeit, örömeit és szorongásait; tudja, hogy olyan világban kell Krisztusból élnie, amely tele van ellentmondásokkal, feszültségekkel; olyan korban kell tanúskodnia Krisztusról, amely nem látja a történelem értelmét és amely a jólétben is szorongva keresi a több-létet, vagyis a halhatatlan élet reményében szeretne megnyugodni. A keresztény hívőtől nem lehet idegen semmi emberi. Az egyháznak a ma felvetődő emberi problémákra kell választ adnia, az egyre inkább megismert, de ugyanakkor egyre összetettebbnek mutatkozó teljes emberi valóságra kell fényt vetnie az Evangélium segítségével (hittani és erkölcstani kérdésekben egyaránt).

Nem kell mindjárt korunk veszélyes „szubjektivizmusát" gyanusítanunk, amikor erről a törekvésről esik szó. Kétségtelen, hogy a vallásos élményben könnyen az illúzió áldozata lehet az ember. S tudjuk azt, hogy a hit végső elemzésben nem érzés, hanem akarati aktus, nem pszichológiai biztonság-érzés, hanem a szabadság odatapadása az önmagát kinyilatkoztató, személyes Istenhez.

Ha az ősegyház hitét tanulmányozzunk, vagy a keresztény lelkiség történelmi formáit szemügyre vesszük, szemben találjuk magunkat a „keresztény tapasztalat" problémájával (1). „Ami kezdettől fogva volt, amit hallot-

tunk, amit saját szemünkkel láttunk, amit szemléltünk és kezünk tapintott: az élet Igéjét hirdetjük nektek. Az élet megjelent. Mi láttuk és tanúságot teszünk róla és hirdetjük nektek az örök életet, mely az Atyánál volt, és megjelent nekünk. Azt hirdetjük tehát nektek, amit láttunk és hallottunk, hogy ti is közösségben legyetek velünk. A mi közösségünk ugyanis közösség az Atyával és Fiával, Jézus Krisztussal" (1 Jn 1, 1—3). Szent Pál is az első tanúk tapasztalatára hivatkozik, amikor a húsvéti titkot hirdeti a korintusiaknak, még az evangéliumok megírása előtt (1 Kor 15). Az egyháztörténelem során pedig a nagy szentek vagy lelki vezetők fő törekvése az, hogy megkülönböztessék az igazi és a hamis tapasztalatot, a jó és a rossz „szellem" művét.

De hogyan tapasztaljuk meg a „megfoghatatlan" Istent, aki megközelíthetetlen világosságban lakozik? Az „Isten halálát" hirdető korban milyen kapcsolata lehet a hívőnek az élő Istennel? A mikroszkópok lencséi alatt vagy az űrrakéták pályáin nem találkozhatunk közvetlenül a Titokkal: a tudomány autonóm, az Első Ok nem egy szem a fenomének láncolatában. Isten transcendens, egészen Más. A mai ember sokszor csak hiányát tapasztalja és hallgatása miatt szenved. De ez a hiány-érzet lehet igazi istenélmény. Az ateizmusnak egy bizonyos fokig tisztogató szerepe van: erre a Zsinat is rámutatott. Végülis minden a tiszta szemtől és az érzékeny szívtől függ. A Teremtő nem ment el, miután megalkotta művét: a most kibomló teremtésben benne munkálkodik és nap mint nap tetten érhetjük a szívünkben (lelkiismeretünk szavában). Mert hívása állandó és sürgető. Tehetetlenségünkben segítségünkre siet a Lélek. Jézus Lelke tesz érzékennyé bennünket a lelki valóságok és így az Isten iránt. A Lélekkel a szeretet árad szívünkbe és így — a „konnaturalitás" révén — megismerjük Istent, aki Szeretet. Szent János figyelmeztet bennünket: „Szeretteim, szeressük egymást, mert a szeretet Istentől van. Mindaz, aki szeret, Istentől született és ismeri az Istent. Aki nem szeret, nem ismeri az Istent, mert az Isten szeretet . . . Istent sohasem látta senki. Ha szeretjük egymást, Isten bennünk él, és szeretete tökéletes lesz bennünk. Abból ismerjük föl, hogy benne élünk és ő mibennünk, hogy saját Lelkéből adott nekünk . . . Aki azt állítja: Szeretem az Istent, de felebarátját gyűlöli, az hazug. Aki ugyanis nem szereti testvérét, akit lát, Istent, akit nem lát, hogyan szerethetné? Ezt a parancsot kaptuk tehát tőle: Aki szereti Istent, szeresse testvérét is" (1 Jn 4, 7—21).

Mindebből következik az is, amit éppen Szent János nyomán Maurice Blondel és a tőle ihletet merítő mai lelki irodalom (pl. Y. de Montcheuil) vagy akár a keresztény egzisztencializmus (E. Mounier) is hangoztat: a hívő embernek el kell köteleznie magát. L e x : l u x . Csak aki megteszi az igazságot, az jut el a fényre. A világosságot nem lehet elővételezni. Csakis az elkötelezettséggel bontakozik ki szabadságunk. Az elkötelezettség az alapvető szabadság (Blondel „volontée voulante"-nak nevezi ezt) átfogó aktusa, az egész személynek odatapadása egy érték-komplexumhoz, amely az illetőnek

az élet értelmét megadja. Ha hívő keresztényről van szó, akkor a legfőbb érték, amely mindent magában foglal: Jézus Krisztus. S az elkötelezettség egyet jelent a hit aktusával, amely teljesen a kegyelem műve és teljesen az emberé: az emberi szabadság legdöntőbb tette. A hit elsősorban nem dogmák elfogadása (az is, de csak másodsorban!), hanem válasz egy hívásra, kitárulás egy Jelenlétnek, új élet befogadása. A hívás az örök Szeretettől jön; a Lélek teszi fogékonnyá az embert annak meghallására és az engedelmességre; Krisztus ajándékának, a Kegyelemnek befogadására is maga a Kegyelem tesz „nyitottá" bennünket. De nekem is valóban akarnom kell, amit Isten akar velem és általam; nekem kell szabadon döntenem és elkötelezném magam; nekem kell — közreműködve a kegyelemmel — önmagammá tenni önmagamat Isten örök terve szerint. Isten nem helyettem cselekszik, hanem cselekvővé tesz. Sajátos hivatásomnak és a jelenlegi hívásnak megfelelően, ilyen és ilyen adottságokkal és „determinizmusokkal", nekem kell eldöntenem, mire kötelez Isten akarata (aminek objektív kifejezője a „törvény") itt és most, egy adott szituációban. „A szituáció olyan valóság, amelyben az ember szembetalálja magát Istennel, a legfőbb Te-vel, egy soha meg nem ismétlődő, egyedülálló pillanatban". (J. Fuchs SJ)

Hisszük azt, hogy a megkezdett örök életet éljük, még ha teljesen nem is tudjuk, „mik leszünk" (1 Jn 3, 1—2), még ha kevés jut is fel öntudatunkba abból, amit megélünk. Ha bűnösök vagyunk is, tudjuk, hogy Jézus Lelke által bennünk folytatja művét, bennünk és általunk akarja megszentelni a világot.

3. Lelki élet és „lelkiségek".

Miután felvázoltuk a mai teológia törekvéseit és megjelöltük a mai lelkiség jellegzetesebb vonásait, lássuk egy kissé közelebbről, mi is a lelki élet lényege és milyen értelemben beszélhetünk különböző lelkiségekről a kereszténységen belül.

Maga a lelki élet — s ez közös minden hívőnél — a Lélek szerinti élet, vagy másképp: élet Krisztus Lelkéből. Úgy is jellemezhetjük, mint a hit, a remény és a szeretet gyakorlását. Az előző pontban (c) tulajdonképpen a „lelki élet" alapvető aktusát írtuk le, amikor a hit elkötelezettségéről és a tevékeny szeretetről szóltunk. (Vö. Lumen Gentium, 40—41).

Most inkább a „lelkiségek" jelentésére szeretnénk fényt deríteni. Azt mondottuk, nagy általánosságban a lelkiség nem más, mint az Evangélium alkalmazása a keresztény életben. A „lelkiséget" sokszor megkülönböztetik a teológiától, vagy a misztikától (ennek ellentétpárja régebben az „aszketika" volt, amely részben fedte a lelkiséget); a teológián belül pedig nemcsak a dogmatikus teológiától, hanem a morális teológiától is elhatárolják. A dogmatikus teológia magát a hitet, a kinyilatkoztatott dogmákat tanulmányozza és bontja ki szervesen. A lelki élet teológiája részben fedi ezt. L. Bouyerval azt mondhatnánk, hogy a „lelkiség"-nek (s p i r i t u a l i t é) vagy a lelki élet teológiájának sajátos tárgya nem az Isten szava önmagában (az „el-

vont" kinyilatkoztatás), hanem „azok a reakciók, amelyeket a hitigazságok kiváltanak a vallásos tudatban" (2). Minden aszkétika és misztika azt tanulmányozza, hogyan viselkedik a lélek a kinyilatkoztatással szemben: hit, remény, szeretet, erények, a Szentlélek ajándékai, erkölcsi haladás, imádság, szemlélődés stb. — mind megannyi jele, formája a lélek reakcióinak. A morális teológia általában az emberi tetteket tanulmányozza a kinyilatkoztatás fényében; azt vizsgálja, melyek az erkölcsi haladás, az emberi tökéletesség evangéliumi feltételei. A „lelkiség" vagy a lelki élet teológiája inkább a lélek és az Isten közvetlen kapcsolatát figyeli, vagyis elsősorban az imádságot és mindazt, ami az „aszketikában" és a „misztikában" ezzel kapcsolatos.

Mindebből azt következtethetjük, hogy a keresztény „lelkiség" az evangélium gyakorlati alkalmazása a keresztény életben, a lelki élet teológiája pedig a vallásos lelkiismeret reakcióit tanulmányozza, vagyis a hívőnek az Istennel szemben tanúsított közvetlen magatartását. A kérdéses „alkalmazás" a sajátos szituációk, a temperamentumok és a korszükségletek szerint változik. A keresztény lelkiségnek megvannak az állandó alkotó-elemei (Krisztus személye, Egyház, Szentírás, Szenthagyomány, szentségek, liturgia . . .), és változhatatlan magját a szeretetből fakadó engedelmesség képezi, az a teljes IGEN, maradéktalan elfogadása az Atya akaratának, amely Jézus missziójának és fiúi mivoltának is kifejezése. De az alapvető struktúrán és e lényeges "alapálláson" túl különböző módozatok és „utak" lehetségesek a Jézuskövetésben a karizmák, a sajátos hivatások és történelmi szituációk szerint. Sőt, egyazon korban is az egyes temperamentumok szerint változhatnak a „lelkiségek". Avilai Szent Teréz, Keresztes Szent János és Loyolai Szent Ignác kortársak voltak és a XVI. századi Spanyolországban éltek. Mindhárman az evangéliumi eszményre törekednek, mindhárman az Egyházat akarták szolgálni, mindhárman a misztika magas fokára jutottak el. És mégis mily nagy a különbség közöttük, ha vérmérsékletüket és sajátos hivatásukat tekintjük! Vagy példának vehetjük a XIV. századi rajnavölgyi domonkos misztikusokat: Eckhardt mester, Tauler, Suso. A geográfiai azonosság, a hasonló szellemi környezet és az azonos (domonkos) szellem ellenére is mennyire különbözik „lelkiségük"!

Isten országában, az egyházban „számos lakóhely" van; számos lelkiség bontakozhat ki az egyetlen evangéliumi szellemből. Egy meghatározott lelkiség az Evangéliumnak egy sajátos alkalmazási módja a keresztény életében: Krisztus titkának sajátos megélése az egyházban.

Változatosság és egység. Változatosság a karizmák, a sajátos hivatások és hivatalok szerint, a temperamentumok és a korszükséglet szerint. De egység a lényegesben: Krisztus követésében, az egyház szolgálatában; közösség az istenfiúi életben, természetfeletti rendeltetésünkben. „Máriás lelkiség", „papi lelkiség", „világi lelkiség", „ferences vagy jezsuita lelkiség"

stb., mind megannyi sajátos formája a Krisztus-követésnek, az egyházban élő Lélekhez való hűségnek, a rendelkezésünkre álló kegyelem-eszközök használatának. A „lelkiségek" tehát a keresztény élet sajátos „stílusai", a Titokzatos Test építésének változatos formái.

„Egy a Test és egy a Lélek, mint ahogy hivatástok is egy reménységre szól. Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség. Egy az Isten, mindnyájunk Atyja, aki minden fölött áll, mindent átjár és mindenben benne van. Mindannyiunk annyi kegyelmet kapott ajándékba, amennyit Krisztus adott . . . Ő az, aki az egész testet egybekapcsolja és összetartja, a különböző ízek segítségével és minden tag arányos együttműködésével. Így növekszik a test és építi föl önmagát a szeretetben" (Ef 4, 4—16).

Jegyzetek

(1) Lásd ezzel kapcsolatban a jelen számunkban P. Le Blond cikkét (és a **Christus** teljes 57. számát). Ezenkívül: **J. Mouroux,** L'expérience chrétienne, Paris, Aubier, 1954; **M. Dupuy,** "Expérience spirituelle et théologie comme science", Nouvelle Revue Théologique, déc. 1964.

(2) **L. Bouyer,** La spiritualité du Nouveau Testament et des Péres (Histoire de la spiritualité chrétienne I), Paris, 1960, 10.

További irodalom:

— **Concilium** 1965 9. szám: az egész szám a lelkiségről (Urs von Balthasar, Besnard, Vandenbrucke, Ranwez cikkei).

— **Christus** 43 (1964): L'homme spirituel, l'homme véritable (M. de Certeau, Roustang, Antoine, Sommet, Perroy, Guillet cikkei).

— **K. Rahner,** „Alte und neue Frömmigkeit", in: K. Rahner - O. Semmelroth, Theologische Akademie 4, Frankfurt a. M., 1967.

— **H. Urs von Balthasar,** „Spiritualität", Skizzen zur Theolodie I: Verbum Caro, Einsiedeln, 1960-1961.

— **G. Martelet,** Les idées maîtresses de Vatican II, Introduction à l'esprit du Concile, Desclée de Br., Bruges-Paris, 1966.

— **A. Manaranche SJ,** L'homme dans son univers, Éd. Ouvriéres, Paris, 1966. (A keresztény ember mai helyzetének mélyreható elemzése, a Zsinat tanításának egyik legjobb összefoglalalása.)

— **J. de Guibert,** Lecons de théologie spirituelle, Toulouse, 1946.

— **P. Teilhard de Chardin,** Le Milieu divin, Seuil, Paris, 1957; magyar fordításban: **P. Rezek Román OSB,** Benne élünk, Ahogy Lehet, Párizs - Bécs, 1965; ehhez bevezetés: **Szabó F.,** Teilhard de Chardin, Ahogy Lehet, Párizs-Bécs, 1965).

Morel Gyula

VÁLTOZÁSOK A MENTALITÁSOK VILÁGÁBAN. PAPI LELKISÉG ÉS VILÁGI LELKISÉG

A „lelkiség" lényegesen vallási-teológiai fogalmának teremtményi alapját, természetes hordozóját a „mentalitás" szociológiai fogalmánál kell keresnünk. Nem haszontalan egy ilyen szellemi kirándulás, mert csak így találunk választ a spiritualitások keletkezésének, átalakulásának és megszűnésének jelenségére. Nyilvánvaló ugyanis, hogy Isten, akire minden keresztény lelkiség irányul, nem változik, sem azok az örök igazságok, amelyeknek számunkra a kinyilatkoztatásban feltárt gazdagságából például a ferences lelkiség, a középkori lelkiség, a máriás lelkiség különböző hangsúllyal megélt értékrendben merített.

Ezzel el is jutottunk a mentalitások első lényegi vonásához. Nem a valósággal kapcsolatos helyes vagy téves elgondolások ill. ismeretek különböztetik meg egymástól a különböző mentalitásokat, hanem az a valóságról alkotott jellegzetes kép, melynek vonásai más és más élességgel törnek elő, más és más hangsúlyt és így finom mértékben különböző jelentést kapnak, jellegzetesen különböző állásfoglalásokat hívnak elő. Ismeretes, hogy a valóságról alkotott felfogásnak és a fenti értelemben vett értékelésnek ill. állásfoglalásnak a kapcsolata a legtöbb esetben a szocializációs folyamat által a gyermekkorban keletkezik (városi mentalitás, vallásos mentalitás, stb.), létrejöhet azonban tudatos választás ill. felnőtt korban történő helyzetváltoztatás által is (pl. az európai mentalitás felváltása amerikai mentalitással vándorlás útján, vagy a vallásos mentalitás felvétele tudatos meggyőződés, megtérés útján). Jellegzetességét nem annyira a tárgyilagos reflexió, az elvont igazság-ítélet szabja meg, mint inkább a személyesen megélt fontosság, szépség, érték hangsúlya. Funkciója és hatása a közösségek életében, közösségalkotó és -fenntartó ereje nyilvánvaló, hiszen azonos mentalitású emberek sokkal könnyebben megértik egymást, biztonságot, támasztékot és örömet találnak a közös alap felfedezésében és kölcsönös gazdagításában, cselekvésükben közös nevezőre tudnak hivatkozni, stb.

A mentalitások középhelyet foglalnak el egyrészt a társadalmi szerkezetek ill. folyamatok, másrészt a kultúrák, ideológiák és ismeretrendszerek között. Az európai kultúra és az újkori ipari társadalom pólusai között alakult ki az európai demokratikus mentalitás, hasonlóképpen (nem az azonosság, hanem az analógia értelmében) foglal el középhelyet például a ferences mentalitás a katolikus vallás és a középkori társadalom jellegzetes szerkezeti adottságai között. Ezen az alapon magyarázható a katolikus lelkiség sokfélesége is: dogmatikus és liturgikus kötöttségek kára nélkül más és más

lelkiség fejlődött és fejlődik a legkülönbözőbb szociológiai feltételek szerint (1), így az egyházban elfoglalt rangok és rendek alapján, mint pl. a papi és a világi lelkiség.

Senki előtt nem kétséges, hogy mind a papi lelkiség, mind pedig a világi hívők lelkisége sok változáson ment keresztül az utóbbi időben, különösen talán Krisztus Titokzatos Teste tanának renaissance-a, a világi hívők apostolságának szorgalmazása, valamint a zsinatot közvetlenül megelőző, a zsinat alatti és utáni, a laikusok „rendjére" vonatkozó szellemi áramlatok kibontakozása óta. Maga a teológia is más szemmel nézi ma a két lelkiség megegyező és eltérő vonásait. Ha pedig vallásszociológiai szemszögből közeledünk ugyanehhez a kérdéshez, kétségtelen közeledést veszünk észre a két jelenség között. Ez a rövid vázlat csak az utóbbi szempontból kíván néhány olyan összetevőre rámutatni, amelyek a papi lelkiség és a világi hívők lelkisége közötti különbségek csökkenésében szerepet játszottak. Az egész témát kimerítő alapos tárgyalásról ebben a keretben nem lehet szó. A mentalitások világa Gurvitch figyelmet érdemlő skáláján (2) a legösszetettebb, a leghozzáférhetetlenebb rétegek közé tartozik. Mégis hasznos lehet az itt szándékolt áttekintés, mely a részleteket csak éppen érinti: a lényeges szempontok így is kifejezésre jutnak.

Papi lelkiség a megváltozott körülmények között

Igen sok természetes összetevő játszik szerepet abban, hogy jellegzetes, különleges papi mentalitás és papi lelkiség létezik. A katolikus egyházban csak férfiak lehetnek papok, következésképpen a papi mentalitásban a férfi mentalitás vonásait fedezhetjük fel. A római szertartásban a papok szinte kizárólag nőtlenek (a kevés kivétel, az első időktől eltekintve, egészen új keletű), lelkiségükbe tehát szükségképpen belejátszik a nőtlen ember gondolkodásmódja. Több-kevesebb általánossággal más összetevők is hasonlóképpen befolyásolják a papi lelkiség kialakulását, így pl. a szentelés korhatára, a származás és munkahely átlagos adatai, stb. Mindezeknél lényegesebben szabja meg azonban a papi mentalitást ennek a hivatásnak a társadalomban elfoglalt réteg jellege, valamit a foglalkozásnak mint társadalmi szerepnek értékelése.

Elsősorban tanulmányai, vagyis akadémikus volta következtében a pap az un. középosztály tagjává válik és így a középosztály normáinak és magatartásmódjának állandó befolyása alá kerül (3). Külön érdekes elmélkedésre adna alkalmat, ha megkeresnénk egyenként ennek az akadémikus-középosztálybeli mentalitásnak egyes jellemzőit a papi lelkiségben és feltennénk a kérdést, mennyiben szükségszerű ill. mennyiben hasznos „Krisztus Testének építésében" ezeknek egyike-másika. Itt azonban célkitűzésünknek megfelelően csak azok a szempontok kerülhetnek tárgyalásra, amelyek a papi lelkiség és a világi hívők lelkiségének egymáshoz való közeledésében szerepet játszottak. Ezek közé tartozik a tény, hogy magának a középosztálynak a

jellege és a felette valamint alatta álló rétegektől való távolsága az ipari társadalom kifejlődésével nagymértékben csökkent. Schelsky és Bolte tanulmányai világosan mutatják, hogy a régi társadalmi struktura formája (nagyon széles bázisra épülő, a középrétegtől kezdve gyorsan keskenyedő piramis) korunkban legfelső és legalsó végleteit teljesen elvesztette, legterjedelmesebb középső része pedig mindkét irányban sima átmeneteket mutat (4). A többi középosztályhoz tartozó rétegnél még sokkal radikálisabban veszti el a papság zárt, kasztra emlékeztető jellegét. Funkcióinak egy részét, melyeket azelőtt a latin nyelv és a vallási misztériumok valamint teológiai absztrakciók zárt világában egyedüli kompetenciával töltött be, a 2. Vatikáni Zsinat reformjai következtében laikusokkal együtt végzi, illetve laikusoknak adta át (5). Figyelemreméltó az a változás is, mely a papi és nem-papi foglalkozások egy személyben való egyeztetésének területén lejátszódott. Régebben (az első időktől eltekintve) csak egy megoldás létezett: a pap kultikus, igehirdető és elöljáró funkciója mellett anyagi ügyekben vezető funkciókat (jószágkormányzók, P. Ökonomusok), nagyritkán politikai, sokkal gyakrabban tanári-tanítói vagy tudományos állásokat töltött be (6). A második lépést ezen a vonalon a munkáspapok jelentették, akiknek esetében a felszentelt pap apostoli okokból vállal középosztály alatti rétegekre jellemző testi munkát. Ma a papság kérdésével foglalkozó kongresszusokon és írásokban mind gyakrabban merül fel egy újabb áttörés gondolata: a „mellékfoglalkozású papok" fogalma. Itt arról volna szó, hogy most a másik oldalról történne ugyanaz, ami eddig csak a már felszentelt pap számára volt lehetséges: a papi és nem-papi munka egyesítése.

Hasonló irányba mutatnak azok a változások, amelyek a pap társadalmi szerepére vonatkoznak. A ma élő egyik legnevesebb szociológus, Talcott Parsons teóriájára támaszkodva (7) röviden így lehetne megfogalmazni a kérdést. Minden szociális szerepre jellemző, mennyire képes egyrészt „instrumentális", hasznossági, teljesítménybeli, a közösséget szolgáló, másrészt „expressziv", szeretetet, megbecsülést, elismerést kiérdemlő funkciót betölteni. A mérnök szerepe szinte kizárólag instrumentális, vagyis specifikus (csak egy szempontra vonatkozó), univerzális (személyválogatás nélkül mindenki számára való) és neutrális (érzelmi szempontoktól mentes). Az apa szerepe szinte kizárólag expressziv, vagyis diffuziv (minden szempontból apja gyerekeinek), partikuláris (csak gyermekeire vonatkozik) és affektiv (érzelmi szempontokkal erősen alátámasztott). — Mármost a pap régebben nagyfokú betöltődést tudott megélni társadalmi szerepében, mely túlnyomóan expressziv volt (a diffuzivitás és affektivitás értelmében „atyja", „pásztora", „közvetitője" volt híveinek), és így nagy mértékben képes volt az inkább instrumentális szerepekre jellemző „univerzális" szeretet megvalósítására. Ma egyrészt ez a betöltődés messzemenően csökkent, s a társadalom, a mai teljesítményekre alapozó társadalom rendkívül sok „hasznossági" funkciót átvett a paptól (karitativ és kultúrális funkciók, stb.). —

Ebben a kétségtelenül nem könnyű és rengeteg kérdést magábanfoglaló helyzetben a papság számára szociologiailag két megoldás lehetséges: vagy tudatosan elvállalja a „mesterségnélküli ember" (Un homme sans métier) (8) állapotát, amellyel a mai társadalomban a legtöbb kapcsolatát és lehetőségét elveszti, vagy pedig mentalitásában és lelkiségében, életformájában és tevékenységében közeledik a világi hívők stilusához. (Ennek a nagyon összetett kérdésnek részletezésére itt nincs mód, a megoldások nyilván csak hosszú, lelkiismeretes meggondolások és kisérletezések eredményeként jöhetnek létre. A megoldás lehetőségét bizonyítják az ősegyház óta a történelemben megvalósított legkülönfélébb formák, valamint a legújabb egyháztörténelemben kialakuló tendenciák. Magától értetődő, hogy ezek a szempontok nem vonatkoznak a papságra, mint természetfeletti hivatásra.)

Világi hívők lelkiségének kialakulása

Ha a másik oldalról, a világi hívők oldaláról közeledünk témánkhoz, bevezetőben meg kell állapítanunk, hogy a kiindulópont lényegesen különbözik. Itt nem arról van szó, hogy egy már kialakult lelkiségnek kell a történelmi változások kényszere alatt (helyesebben: a történelmi változásokból származó felelősségek kényszere alatt) átformálódnia. Bármely idevágó lexikonban ill. a szakirodalomban megtalálható a megállapítás, hogy világi hívők lelkisége kialakulásának még csak az első jeleit vehetjük észre. Ez az állítás természetesen magábanfoglalja azt is, hogy a katolikus hívők lelkisége messzemenően a papi ill. a monachális lelkiség elemeiből tevődik össze még napjainkban is. A dolgok ilyen állapota eddig sem lehetett a legideálisabb. Még kevésbé lehetünk vele megelégedve ma, amikor a világi hívők rétegének az egyházban elfoglalt helye is megváltozott.

Ennek a változásnak nyomait végigkísérhetjük a legkülönbözőbb területeken, gyakorlatilag a leglényegesebb elemeket egy bizonyos tudatváltozásban, a 2. Vatikáni Zsinat és a modern teológiai felfogás alakulásában találhatjuk.

A katolikus hívő mentalitása nem maradhatott változatlan, miközben társadalmával együtt mind tudatosabbá vált számára „nagykorúsága", demokratikus felelőssége és jogai, melyekről mind többet hall egyházi téren is (9). A gyakorlatban is mindinkább betölt az egyházban demokratikus értelemben felelős funkciókat, mint az embrionális formában a 2. Vatikáni Zsinaton, már szinte teljes mértékben a bécsi egyházmegyei szinóduson kifejezésre jutott. — Ezt a folyamatot egyébként, ha nem is mindig szerencsés módon, roppantul felgyorsítja az egyházi tekintély krizise, amely éppen az utolsó hónapokban már a legélesebb formákban jelentkezett.

A 2. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban megvalósuló felfogás a laikusok szerepéről az egyházban, szintén erőteljesen csökkenti a távolságot a papság és a világi hívők státusza, s ennek következtében mentalitása között is. Elég elővenni egy jó tárgyak szerinti regisztert a zsinatról, és végigszaladni

az idevonatkozó szövegeken: egyértelmüleg felfedezhető a változások jelentősége.

A zsinati szövegekben is, de még kifejezettebben a kevésbé hivatalos modern teológiai, főleg pasztorálteológiai írásokban találkozunk az egy bizonyos szempontból újnak mondható felfogással, mely a világi hívők szerepének és lelkiségének kialakulásában jelentős befolyásokat hoz létre. A „világi világ" (10) önálló jellege, a teremtésben kapott önértéke, a történelmi, antropológiai és természettudományok által felfedezett természet autonóm jellege ma sokkal őszintébb elfogadásra talál, mint valaha. Ebből következik (az összetett valóságot nagyon leegyszerűsítve) egyrészt egy új szinezetű felelősségérzet az egyháznak a világ iránti kötelességeire nézve, másrészt magának a vallásnak mint a teremtő Istenre való vonatkozásnak új elemekkel gazdagított felfogása. Ezeken a területeken a világi hívők kompetenciája közismert és az egyház hivatalos tanításában is elfogadott tény. Ám ugyanez a tény egy bizonyos, lényegi értelemben vett „papi" lelkiség kialakulását mozdítja elő a világi hívők rétegében.

A két lelkiség kölcsönös szerepe

Ma már messze túlhaladott álláspont, értékítélet jellegű megkülönböztetést tenni papi és világi lelkiség között. A gyakorlati megvalósításoktól eltekintve, vagy „ceteris paribus" nem tartható, hogy a kivételnek számító papi hivatású emberek lelkisége „tökéletesebb", „magasabbrendű" vagy „teljesebb" lenne, mint a többieké, hiszen akkor logikusan az ellenkezőjét is állítanunk kellene, hogy t. i. az Isten általános terve szerint élő keresztény hívek lelkisége eleve „tökéletlenebb", „alacsonyabbrendű" vagy „hiányos" kell legyen.

Ugyanakkor az sem várható, és nem is volna kívánatos, hogy az egyházban különböző funkciókat (ha ma talán egymástól nem is annyira elkülönített és távoleső funkciókat) betöltő személyek ill. rétegek lelkisége egyöntetű és egyforma legyen. Ha ma közös vágányra kerülnek a papi lelkiségnek és a világi hivő lelkiségének útkeresései, annak nem uniformizálási szándék az oka, hanem néhány egyszerű belátás:

— hogy a papi lelkiség a papság helyzetének és funkcióinak változása folytán új formákat is igényel,
— hogy ebben a megújulásában termékeny hatásokat remél a világi hivők mentalitásával való kapcsolattól,
— hogy a közös útkeresésben „kasztjellegének" további felszámolására számít,
— hogy a világi hívők lelkiségének kialakulásában nélkülözhetetlen a párbeszéd a papi lelkiség hordozóival,
— hogy a két lelkiség csak egymással szoros kapcsolatban képes megtalálni a lényegében közös alapot és az egymásra nézve különleges, egyéni jelleget, amely a funkciók skálájának gazdagodása folytán talán többszinű, többrétű, többarcú lesz, mint valaha.

Jegyzetek

(1) **Alfons Auer:** Frömmigkeit. Lexikon für Theologie und Kirche IV. 403-404. old.

(2) **Georges Gurvitch:** Déterminismes sociaux et liberté humaine. Paris 1955. Főleg 141. és köv. oldalak.

(3) **Wilhelm Weber:** Erwägungen zur soziologischen Ortsbestimmung des Weltpriesters in der modernen Industriegesellschaft. Jahrbuch für christliche Sozialwissenschaften. Münster 1968. 78-79. old.

(4) **Karl Martin Bolte:** Deutsche Gesellschaft im Wandel. Opladen 1966. 316. old. — **Karl Martin Bolte:** Schichtung. (René König: Soziologie, Fischer Bücherei 1959.) 248-250. old. — **Helmut Schelsky:** Wandlungen der deutschen Familie in der Gegenwart. Dortmund 1953.

(5) **John D. Donovan:** The Dilemma of the Christian Priesthood. (Clergy in Church and Society. Actes de la IX Conférence Internationale. Roma 1967) 125. old.

(6) **August Maria Knoll:** Katholische Kirche und scholastisches Naturrecht. Zur Frage der Freiheit. Wien 1962. 71-72. old.

(7) **Talcott Parsons:** Toward a General Theory of Action. Cambridge Mass. 1962.

(8) **Marc Oraison:** Un homme sans métier. Christus, 1965 okt. 462-475. old.

(9) **van de Pol:** Das Ende des konventionellen Christentums. Wien — Freiburg — Basel 1967. 178. old. — **Ferdinand Klostermann:** Theologie der christlichen Gemeinde. (Kirche in der Stadt. Grundlegung und Analysen. Wien — Freiburg — Basel 1967.) 44. old. — **Francois Houtart:** The Eleventh Hour. Explosion of a Church. New York 1968. 56-61. old.

(10) Handbuch der Pastoraltheologie. Freiburg 1966.

Jean-Marie Le Blond SJ

ISTENÉLMÉNY ÉS HIT

L'expérience de Dieu dans la foi,
CHRISTUS, 57 (1968 január), 28-44.

„Az evangéliumok történeti igazsága; a tudomány veszélyei a hit számára; az a remény, hogy egyszer minden kérdésre választ kapunk: mindezekkel a problémákkal már szembenézett a hit, túlhaladt rajtuk; a felnőtt hit mindezt integrálta". Már olvastuk az egyik gimnáziumi tanárnőnek ezt a választ; az illető hozzászokott a filozófiai munkához és sok tapasztalatra tett szert a hitetlenekkel folytatott baráti párbeszédben. Az ész nem késztet bennünket ellenállhatatlanul a hitre, de legalább szabad utat enged neki.

Természetesen, el kell köteleznünk magunkat: előre kell mennünk az úton. Nos, ami a legmeglepőbb kortársainknál, az éppen az elméleti és gyakorlati közömbösség az Isten-problémával szemben. Olvasóink közül bizonyára sokan ismerik Claude Tresmontant ragyogó és mély könyvét: Hogyan vetődik fel manapság az Isten-probléma? (Comment se pose aujourd'hui le probléme de Dieu?) De ma már azt a kérdést is fel kell vetnünk: miért nem merül fel manapság az Isten-probléma? „A hit és az élet elkülönül, és napjainkban ez a szétválás a hit kárára történik; az emberek fájdalom, szorongás nélkül, közömbösen megválnak attól a hittől, amely már nem hatja át az életet": ezt a választ is olvashatták folyóiratunkban. A hit nem vált ki lényeges ellenvetéseket, de nem is ösztönöz sokakat az elkötelezettségre, márpedig ez lenne a hit egzisztenciális szerepe. A problémát még súlyosabbá teszi az a tény, hogy sokszor áldozatos, becsületes férfiaknál és nőknél tapasztaljuk ezt a közömbösséget, olyan embereknél, akiknek igazán nem kell szégyenkezniök rettenetes bűnök miatt. Új Lamennais kellene — kiegyensúlyozottabb, mint az első —, aki új tanulmányt írna a közömbösségről.

Másrészt embertelennek tűnik az az elkötelezettség is, amelynek egyedüli igazolása maga az elkötelezettség lenne („válassz, és nyerni fogsz", mondja az arab közmondás). Francis Jeanson szerint (Egy hitetlen hite = La Foi d'un incroyant) a hitetlen meg tud lenni anélkül a bizonyosság nélkül, amelyet a „hívő" a „tárgyakban" keres. Ám az őszinteség, bármennyire is lényeges, nem elégséges a (metafizikai) kaland igazolásához. Az őszinteség még érintetlenül hagyja az „igazság" problémáját; ezt megtapasztaljuk minden kiadósabb párbeszédben. A két fél nemcsak egymással találja szembe magát, hanem az igazsággal is, amely jelen van a párbeszédben. A keresztény hit kockázatos elkötelezettség, de nem vak kaland: az igazság végett kötelezzük el magunkat.

A hitet megalapozó igazság erejét elsősorban nem valami jól megszerkesztett gondolatrendszerben kell keresnünk. Igaz, hitünket ki akarjuk fejezni: a teológia, felhasználva a logika, a filozófia, a történelem elemeit, kidolgozza a hitigazságokat. De ettől meg kell különböztetnünk a hit magját. Ez másutt van. Abban az igazságban kell keresnünk, amely sokkal inkább tapasztalat, mintsem hittételek logikus rendszere. Olyan tapasztalatról van szó, amely szabad és mégsem önkényes: egy találkozás élményéről. Az igazság mint találkozás, Wahrheit als Begegnung: ez a címe Emil Brunner protestáns teológus legújabb munkájának.

Tanulmányunkban arra szeretnénk rásegíteni a kereszténeket, hogy fel tudják fedezni ezt az élményt, mert lényünk mélyén ott lappang ez a tapasztalat, de mindig újra és újra fel kell azt fedeznünk. Amikor a hit élményének felfedezésére vállalkozunk, mindig szem előtt tartjuk a szabadság és az igazság kettős követelményét.

Isten megtapasztalása?

Nehéz erről beszélni, a teológusok szemében ez veszélyes téma. Mindenekelőtt azok tekintik veszélyes kérdésnek, akik — nem a legmélyebbek — a hitről túlságosan világos és kényelmes elméleteket gyártanak: ezeknél a hit bizonyossága szorosan a történelmi bizonyossághoz kapcsolódik; tehát a tanúságtételek kritikájának következménye. Csakugyan, a történelemtudomány a megfelelően végzett kritikai munka után, a tanúságtételek alapos vizsgálata után bizonyossághoz vezet. De a hit nem „tudomány", mégcsak a történelemtudományhoz sem hasonlítható, jóllehet e tudomány bizonyos szerepet játszhat benne. A hit eredeti mivoltában Isten közvetlen megtapasztalása. Isten miatt hiszünk Istennek, — „mert Te vagy maga az Igazság" — nem pedig az emberi logika miatt, amely a fogalmakat rendezi. A teológia „tudományá"-nak megvan a maga helye a hiten belül, de sohasem tudja aprópénzre váltani, teljesen helyettesíteni a hit aranyfedezetét. Más teológusok, — és a legtöbb közülük óvatosan kezeli a hit és a történelemtudomány közötti analógiát —, bizalmatlanok maradnak, és joggal, egy bizonyos tapasztalattal szemben: az a „krisztusi érzék", amely szétfolyó és szentimentális, óvatosságra int bennünket. A Zsinatra beterjesztettek egy szkémát, amely éppen ezt a bizalmatlanságot fejezte ki a hit élményével kapcsolatban; megszavazására nem került sor.

Még veszélyesebb az Isten megtapasztalásáról beszélni a filozófusok előtt, főleg a mai filozófusok előtt. Ma már nem vonatkoztathatunk el a mélypszichológia eredményeitől. Nos, a mai filozófus, ha csak egy kicsit is ismeri a mélypszichológiát, tudja vagy sejti, miféle kombinációk, lelki vegyületek eredménye az, amit tapasztalatnak nevezünk; látja a szükségletek, az ösztönök, a külső és belső determinizmusok szerepét. Egyébként még a nem szakfilozófusok is felismerik, milyen nehéz az embernek pontosan kifejezni azt, amit látott.

Végül, a hit élményére való hivatkozás sokak számára igen lehangoló lehet. Lehet, hogy az igazi misztikusok megelégedettek; de a legtöbb keresztény nem érzi magát megelégedettnek. Nem akarnak olyan hamis misztikusok lenni, akik kétes látomásokra alapozzák hitüket, és annak erősségét az érezhető buzgósággal és az elérzékenyülés mértékével mérik.

Mégis rá kell szánnunk magunkat, hogy a hit élményéről beszéljünk. Gondoljunk a kereszténység kezdetére: a kétezer évvel ezelőtti hit kirobbanására és első továbbterjedésére. Az apostolok egyáltalán nem voltak a rendszeres teológia professzorai; de elbeszélték Krisztussal való találkozásukat és továbbadták a tőle kapott üzenetet. Igehirdetésükben nem adtak tudós történelmi leckét. Elmondták tapasztalatukat, ami nem „történeti" a szó szoros értelmében. „Az élet megjelent. Mi láttuk, tanúságot teszünk róla..." (1 Jn 1,2). Ezért a tanúságtételért egyébként halál vár rájuk. (Maga a mártír szó

is a m a r t ü r i o n-ból, tanúságtételből származik.) Mindez azonban másodlagos, bármit is gondoljon Pascal. Az első keresztények hittek az apostoloknak, még mielőtt ezeket megölték volna.

Az első tanúk szaván keresztül az első keresztények Krisztussal kerültek kapcsolatba: az apostolok elmondták élményüket és így a keresztények is találkoztak Krisztussal. Ezek a keresztények is megismételhették volna Sichar lakóinak szavait, akik a szamariai asszonynak megjegyezték: „Most már nem a te beszédedre hiszünk, mert magunk hallottuk és meggyőződtünk róla: Ez valóban a világ üdvözítője" (Jn 4, 42).

Egyébként nemcsak kezdetben, hanem ma is és minden időben így történik az átmenet a „személyes vallásosság"-hoz, az igazán elkötelezett hithez: az ember személyes élmény útján magáévá teszi a gyermekkorban hagyományosan kapott hitet, vagy szakít más meggyőződésekkel.

Ez a személyesedés, ez a személyes tapasztalat — főleg ha „hagyományos" vallásosság keretében bontakozik ki — arra az élményre emlékeztet, amelyről Avilai Szent Teréz, ez a rendkívül értelmes és megfontolt misztikus beszél, amikor a misztikusok által hallott „belső hangokról" ír. Nem addig ismeretlen szavak meghallásáról van szó, hanem jól ismert és százszor olvasott szavak jóváhagyásáról. A belső tapasztalatban az illető megbizonyosodik arról, hogy a szavak neki szólnak, rá vonatkoznak: „Én vagyok, ne félj"! Döntő tapasztalat. De minden félreértést el kell távolítanunk e tapasztalatnál; még ha filozófiának tűnik is: mindenekelőtt meg kell világítanunk magának a tapasztalatnak a fogalmát. Miről is van szó?

Mások megtapasztalása

Világos — nyitott kaput döngetünk —, hogy az emberi tapasztalat két részre osztható.

Először is: a dolgok, a „tárgyak" megtapasztalása, az objektív tények tapasztalata: erre gondolunk szinte ösztönösen, amikor tapasztalatról van szó. Így pl. tapasztalom azt, hogy a cukor elolvad a vízben, vagy hogy a vasdarab súlyos. Elemi, durva tapasztalat. Különben a laboratóriumban különböző eszközökkel, lencsékkel, mikroszkópokkal, teleszkópokkal, mérlegekkel, elektromos és kémiai elemzésekkel „tapasztaljuk meg" a dolgokat, hogy előre elkészített feltételek között felvehessük adataikat. A tapasztalat itt tudományos kísérlet lesz: kikisérletezhetjük a dolgokat anélkül, hogy megváltoztatnánk természetüket.

A másik fajta emberi tapasztalat: mások megtapasztalása. Ez is igen fontos helyet foglal el életünkben. Az emberek nemcsak „tárgyként", hanem „alanyként" jelennek meg, vagyis olyan lények, amelyeknek „bensejük" van: ez a benyomások központja, elhatározások kiindulópontja. A személy, ahogy Merleau-Ponty írta, „minden lét gyújtópontja". Mint szabadságot ragadjuk meg: jórészt eredeti és előre láthatatlan reakciói vannak, képes igazi „ado-

mányokra" —, ezek az adományok csak annyiban „adományok", amennyiben szabad aktusból folynak.

Kétségkívül, másokat szemlélhetünk — és ha a teljes igazságra törekszünk, ezt meg is kell tennünk — úgy is mint tárgyakat, kívülről észrevett, objektív módon elemezhető, ösztönös, elfojtásokkal és különböző determinizmusokkal megterhelt lényeket. De mindez nem elég ahhoz, hogy a másikat a maga sajátosságában megtapasztaljuk. Mások megtapasztalását két kulcsszóval jellemezhetjük: „t a l á l k o z á s" és „j e l e n l é t". Komolyan kell vennünk ezeket a szavakat.

Kapcsolatba léphetünk a másik emberrel, sőt el is ismerhetjük őt mint „alanyt" a vele való érintkezésben, anélkül hogy igazában „találkoznánk vele". Az emberi beszédnek önvédő, elszigetelő szerepe is van: szavainkkal kizárhatjuk a találkozást. Amikor semmiségekről fecsegünk azzal a szándékkal, hogy elrejtsük bensőnket, nem fedezzük fel a másikat sem. Az igazi találkozás megköveteli a védőberendezések eltávolítását, a függöny szétszakítását mindkét félnél; tehát azt, hogy az enyémtől különböző, eredeti szabadságot fedezzek fel. Az udvarias társalgásokat könnyedén elfelejtjük, nem érik meg, hogy emlékezzünk rájuk; de nem felejtjük el az igazi t a l á l k o z á s t.

A másik fogalom, amelyet meg kell határoznunk: a j e l e n l é t. A szó teljes értelmében vett (mindig a teljességnek van jelentése) jelenlét nem egyszerűen annak az eredménye, hogy a személyek egymáshoz közel, egymással „szemben" állnak. A titkok ajtaját feszegető kíváncsiság sem érkezik el a kiváltságos jelenléthez. De az a figyelem, amellyel a rossz karakterű gyermeket előresegítjük a fejlődésben; az a mód, ahogyan átkaroljuk fájdalomtól sújtott barátunkat; a betegápoló nővér jelenléte a beteg ágyánál, akinek gyógyulását nemcsak technikai eszközökkel, hanem lelkileg is segíteni akarja; végül a legteljesebb jelenlét, a szerelmesek vagy hitvestársak szerető jelenléte: mindez a jelenlét elsősorban önajándékozás, mielőtt még a másik lény felfedezése és kikémlelése lenne. Teljes feltétele a kölcsönös elkötelezettség. „Annak, aki szeret engem, kijelentem magamat": Kierkegaardnak igaza van, amikor ezeket a szentírási szavakat minden igazi jelenlétre alkalmazza.

Mindez feltételezi, hogy az egyik személy a másikat nem hosszú elemzés vagy levezetés után ragadja meg, hanem mintegy belülről. Két személy viszonyáról van szó, nem pedig egy alany és egy tárgy viszonyáról. A két szabadságnak egymást kölcsönösen el kell ismernie, mondottuk. Valóban, nem elég csupán „konstatálni" vagy eltűrni a másik jelenlétét: „akarni" kell azt, valamiképpen a „létbe kell őt helyeznünk", valóban akarnunk kell, hogy a másik létezzék.

A másiknak ez a megtapasztalása nemcsak „objektív", hanem „személyekközötti" („i n t e r - s u b j e c t i v e"), a szó szoros értelmében. Ezt a tapasztalatot nem vihetjük át a laboratóriumba, hacsak nem akarjuk szétrombolni.

Mégis a legteljesebben reális és emberi tapasztalat. (S az embert csakis „emberi módon" ismerhetjük meg igazán.) Miként a szerelem is reális és emberi, jóllehet nem elemezhető úgy, mint a hormonok működése. A szerelmet nem „bizonyítjuk" érvekkel, hanem jeleken keresztül észrevesszük. Kétségtelen, hogy a jeleket leírhatjuk és valamiképpen „érveket" állíthatunk fel belőlük. De az elemző szem és a bizonyító ész nem esik egybe teljesen a szeretet tekintetével és a jelenlét melegségével.

Találkozás Istennel és Isten jelenléte

A személyeknek ez a kölcsönös jelenléte, az „inter-subjectivité" megtapasztalása rásegít bennünket arra, hogy felfedezzük és leírjuk az Isten megtapasztalását. Ez csak akkor lehetséges, ha valaki elkötelezi magát; a közömbös számára járhatatlan út.

Úgy tűnik, hogy az Isten megszólítása — amely ugyanolyan alapvető tény, mint az Isten szava az emberhez —, egészen spontán módon fakad fel, amikor az ember valami intenzív örömet él meg. „Szeretném, ha lenne Isten, akinek hálát adhatnék", írja az egyik hitetlen regényíró, amikor egy váratlan sikernek lehet tanúja. A hálaadásnak ez az igénye még nem döntő „érv", de az Istennel való találkozás alkalma lehet. Nem véletlen az, hogy az őskeresztények oly elsőrendű helyet adtak a hálaadó imádságnak, amikor azt érezték, hogy megszabadultak a pogányság zárt, körben-forgó, távlatok nélküli világából.

Mégis, az Istennel való találkozást nem mindig, sőt talán nem a leggyakrabban kíséri a hála érzete. Csakugyan, igen sokszor inkább a tiltakozás hangja tolul ajkunkra; ha nem is magunk miatt, legalábbis másokért tiltakozunk (persze, önmagunkat képzeljük mások helyébe). Azok, akik úgy találják, hogy a világ rossz, lázadnak Isten ellen. Ez a lázadás valaki ellen szól. Sokszor a káromkodással határos; de végső elemzésben mégiscsak vallásos aktus. Alkalmul szolgál a találkozásra; az ember szembeszegül, nem annyira a büntető Istennel, hanem Valakivel, akinek jóságát nem érti és követelményeit súlyosnak tartja. Jób imája ez: „józanul gondolkodó" barátai szemében illetlennek tűnt Jób lázongó imája, mégis Isten a felhők és a vihar mögül Jóbnak adott igazat. Talán Albert Camus Fellázadt ember-ében is találunk valamit ebből a nyugtalan, lázadásában is vallásos magatartásból. Mindenesetre biztos az, hogy a lázadás vagy a lázadás kísértése csak valakivel szemben „értelmes", és hogy a találkozás alkalmául szolgálhat.

Amikor felismerjük azt, hogy bizonyos igazságot meg kell tennünk, — éspedig sokszor előnyeink és ízlésünk ellenére —, a döntő választás szintén egész személyünket elkötelezi. Főleg amikor egész lényünk tiltakozik, hogy megtegyük a döntő lépést; hiszen a „hívő" igazság konkrét és közeli, annyira, hogy fölforgatja életünket, de ugyanakkor nem mondja meg nevét,

csak a küzdelem végén fedi fel magát az ismeretlen, mint Jákob esetében. Ez az élmény egy újabb formája az isteni jelenlétnek.

De ott van még a sajnálkozás is, a bűntudat — bármennyire is zavaros; amikor az önigazolás vagy az önvád tehetetlen és veszélyes is, az ember találkozik Azzal, Aki megbocsáthat.

Végül az ember radikális nyugtalansága, a folytonos máshova-kívánkozás és kielégületlenség, a folytonos csalódás is lehet Isten távollétének, az Abszolútum hiányának burkolt élménye. Ágoston is megélte ezt a metafizikai nyugtalanságot: „Magadnak teremtettél minket, és nyugtalan a mi szívünk, míg meg nem nyugszik Tebenned". Jegyezzük meg, hogy ez a találkozás Istennel, bármennyire is személyes, a másokkal való találkozásban gyökerezik. Nemcsak azért, mert az emberek Istennel való találkozásukról tanúskodnak (Bergson hangsúlyozta a misztikusok tanúságtételének fontosságát a vallásban), hanem egyszerűen azért, mert minden teljes odaadásban, minden szeretetben valamiképp jelen van Isten. A hittel kapcsolatos közvéleménykutatás kapcsán számos levelet kaptunk, amelyek azt bizonyítják, hogy a hit keresésében fontos szerepet játszik a házastársak szeretete.

Minderre azt mondhatná valaki: a világnak ez a perszonalista értelmezése az animista felfogáshoz hasonlít vagy annak a gyermeknek a magatartásához, aki „megveri a gonosz széket", amelybe beleverte a fejét. De ezt csak az gondolja, aki nem „találkozott" igazában senkivel. Meglehet, hogy ebben a perszonalista értelmezésben kezdetben van sok naívság; de valójában igen sokszor tapogatódzó és fájdalmas keresés után érkezünk el ehhez a felfogáshoz.

Az természetes, hogy ez a találkozás, bármennyire is határozott, nem oszlat el minden homályt és az Ismeretlen a sötétben nyilatkoztatja ki magát, mint Jákobnak a küzdőtársa. S ennek oka az, hogy Isten, bármennyire is közel van hozzánk a találkozáskor, túl van a „Te világán". Már az egyszerű emberi találkozásokban sem lehet a szeretett Te-hez való viszonyunkat objektíválni, világosan kifejezni. Az Istennel való találkozásban még több a homály. Végső soron az éjszakáról és a feneketlen mélységről beszélő misztikusoknak van igazuk: „Istent a nem-tudásban ismerjük meg leginkább", — ismétli Szent Tamás. A „tudományos megragadás" Istent egyszerűen az értelem tárgyává fokozná le. Az értelem csődöt mond Isten titka előtt, de éppen ez a „kapitulálás" a legszebb tanúságtétel jelenlétéről.

Krisztus megtapasztalása

Isten jelenlétét nem tudjuk „objektíválni", de nem is hasonlíthatjuk egyszerűen az emberi alanyok jelenlétéhez: „nem ismerjük őt úgy, ahogy ismertek vagyunk". Tudjuk, hogy J. P. Sartre — akinek gyakran mély és vallási szempontból is fontos meglátásai vannak —, kijelentette: Isten úgy jelenik

meg nekünk, mint „olyan tekintet, amelyet nem nézhetünk" és következésképp, amely elől nem rejtőzhetünk el. Sartre akarata ellenére is modern nyelvre fordítja le az un. negatív teológiát.

Mégis, a keresztény hit tartalma és indítéka többet kíván tőlünk; hitünk tanítása szerint Isten Igéjében kifejezte magát és Jézus Krisztusban láthatóvá lett számunkra. „Istent senki sem látta, de az egyszülött Fiú kinyilatkoztatta". „Fülöp, aki engem lát, látja az Atyát".

Senki sem vonhatja kétségbe Krisztus eljövetelének — a Krisztus-eseménynek — jelentőségét a nyugati világ, de általában a mi világunk számára. Maga a modern ateizmus sem képzelhető el Krisztus nélkül, ezért ebben az értelemben „kereszténység-utáni" jelenség. De azzal még nem találkozunk Krisztussal, ha elismerjük jelentőségét az emberiség fejlődése szempontjából. Mit jelent hát Krisztussal „találkozni" és hol találkozhatunk vele? Amikor fiatal folyóiratunk, a Christus közvéleménykutatást rendezett és megkérdezte: „Kicsoda Krisztus az ön számára és hol találkozik vele?", a legtöbb fiatal azt hangsúlyozta, hogy a jelenben találkozik vele: „A magam részéről ezt mondom: Krisztussal kizárólag ott találkozom, ahol él. Amikor az evangéliumot olvasom, rögtön megjelenik előttem a mai emberek tömege, azok, akik szenvednek, akik számtalan nehézséggel, a mindennapos gondokkal vesződnek. Tehát Krisztust azokban az emberekben találom akikben él" (Christus 1, 1954 január, 108. lap).

Ebben a fiatalos „kizárólagosságban" van talán némi egyoldalúság. De a fentebbi vallomás szép tanúságtétel a feltámadt Krisztus mellett: Krisztus legyőzte a halált és ma is él az emberekben. Mindez eszünkbe juttatja Lacordaire kissé romantikus, de mély szavait Krisztusról, akit „egyedül szeretnek mindörökre". A fentebb említett közvéleménykutatást így kommentálta és összegezte P. Giuliani: „A legtöbb keresztény a szeretet Lelkéhez való hűségében — a világban ma is munkálkodó Lélek megélésében — tudatosítja Krisztushoz való tartozását".

Úgy gondoljuk, hogy ennek a Léleknek a sugallatára a keresztények figyelme ma a megtestesülés értelme, és nem annyira a csoda felé fordul. Ha csak a csodán csodálkozunk, ha megmaradunk az emberi természet számára megnyílt — Istenember által megnyitott — isteni élet ámulatánál, ezzel még nem fedeztük fel a maga teljességében mindazt a gazdagságot, amelyet a megtestesülés titka rejt az emberi történelem számára. „Alászállott a mennyből". De a Credo-val ezt is hozzá kell tennünk: „érettünk, emberekért", A mai keresztények, még ha nem is hivatkoznak folyton az egyházatyák írásaira, újra felfedezik az atyák által hirdetett teljes Krisztust, aki a történelem során bontakozik ki (misztikus Testében) és így éri el lassan teljességét. A Fő sorsa összefonódik tagjaiéval.

Nemcsak rólunk, Róla is szó van: mert az üdvösségre vonatkozó terve nem olyasmi, ami csak „kívülről", mintegy mellékesen érintené Őt; hiszen

Ő maga ez a terv, lévén az Isten Igéje; Ő az Isten üdvözítő szándékának megvalósulása az időben. Nemcsak „kimondott" Szó, — az emberi szavak módjára szélbe vetett terméketlen szó —, hanem olyan Ige, amely lassankint, amily mértékben az emberek befogadják, testet ölt. Innen megértjük Krisztus ismert szavainak mély jelentését (az Ap. Csel.-ben): „Saul, Saul, miért üldözöl engem?" (üldözve testvéreimet és zaklatva azt, ami enyém). „Amit egynek a legkisebbek közül tettetek, nekem tettétek" (nem csupán irántam való szereteteknek külső garanciájaként, hanem ennek a szeretetnek igazi kifejezéseként, hiszen testvéreimmel egy vagyok). Itt elérkeztünk ahhoz a szinthez, ahol a szeretet és a hit szorosan összefonódik.

Hogy Krisztus így azonosulhasson az embertestvérekkel, ehhez természetesen történelmileg, valóságosan el kellett jönnie. Nem tekinthetjük csupán kényelmes jelképnek, olyan szimbolumnak, amely csak az emberekre utal. Krisztus történelmi esemény és konkrét emberi valóság. Az evangéliumban is találkozunk vele; és sokszor bizony akkor cselekszünk „igazán", ha legyőzzük lanyhaságunkat, fásultságunkat, és kézbe vesszük az evangéliumot, hogy elmélkedjünk róla. Az Evangélium személyes olvasását csak néhány évtizede kezdtük el újra, Isten Igéjét a jámbor könyvek elé helyezve, beleértve még „Krisztus követésé"-t is. Ha Krisztust fel akarjuk fedezni a jelenben, az evangélium-olvasásnak tevékenynek és dinamikusnak kell lennie.

A leglényegesebb az, hogy megőrízzük illetve feleleventsük az „esemény" valósága iránti érzékünket: Jézus Krisztus valóban belépett a mi történelmünkbe. Vegyük példának a Jézus születéséről való elmélkedést: egy fiatal lány Betlehem útjain bolyongott, szállást keresve, és az egyik éjjel — a miénkhez hasonló éjszaka volt — világra hozta gyermekét. Bár Jézus születésének dátumát egész pontosan nem tudjuk meghatározni, ez a tény jelzi időszámításunk kezdetét. Imádságunk és Krisztussal való „találkozásunk" szempontjából nem közömbös ez a történeti valóság: nem eszme vagy legenda ez, hanem tény; nem egy történet, hanem „történelem".

Magában az evangéliumban igen fontos Krisztus tanítása és erkölcsi üzenete: akik ezt ismerik, megtartják szavát és igyekeznek megtenni, amit parancsol; szeretetük valódiságát így bizonyítják, túl a szép szavakon és az érzelmeken. Észrevehettük a zsidók reakcióját a Hegyi Beszéd végén (ez a hegyi beszéd Jézus különböző helyen és időben elmondott beszédeinek szintézise): „Úgy szól, mint akinek tekintélye van". Látszólag felületes és naív észrevétel, — elfordítja a figyelmet a tanítás tartalmáról. De igazában a zsidók igen lényeges dolgot fejeznek ki. Hiszen nemcsak az igényes erkölcsi üzenet meghallgatásáról van szó, hanem meg is kell tenni azt, amit követel, — egészen az ellenségszeretetig el kell menni. Nemcsak szavakról van szó, hanem a Szóról, olyan személyes történelmi Szóról, amellyel (akivel) „találkozunk".

Éppen itt adódik mindenki számára a lehetőség, hogy találkozzék Krisztussal.

Küszöböljük ki a képzelődésből és az érzékek világából származó félreértéseket. Krisztus neve, gondolata nem gyorsítja meg érverésünket és szívdobogásunkat; hatása nem hasonlítható valamiféle injekcióhoz. Az igazi elmélkedés nem okvetlenül jelenti a képzelőtehetség működtetését, a bibliai történet pontos rekonstruálását! Természetesen, bizonyos történelmi ismeretet, az akkori civilizációnak minimális ismeretét feltételezi. De a lényegeset nem szabad összetévesztenünk a járulékossal.

Egyébként az evangélium meglepő józansága „kijózanít" bennünket: még jogos kiváncsiságunknak sem tesz eleget. Nem írja le pl. Krisztus külsejét (míg a Királyok könyve megemlíti Dávidról, hogy szép szőke fiatalember volt). Krisztusról ilyesmit nem tudunk meg (olyannyira, hogy egyes keresztények szószerint vették a szenvedő Szolgáról szóló jövendölést és egyenesen csúnyának képzelték el Krisztust). Nem ismerjük termetét, sem hajának, sem szemének színét, mi akik annyira érdeklődünk a sztárok külseje iránt. Jézus történelmi valóságában is megfoghatatlan; még mennybementele előtt sem ismerjük emberségét. Érthető, hogy a jámbor képzelődés már jókorán igyekezett betölteni az űrt, és az apokrif evangéliumok kezdtek elburjánzani, hogy Jézusról elmondják azt, ami nem volt megírva a négy evangéliumban. Maga az Egyház mindig határozottan megkülönböztette az apokrifeket a négy evangéliumtól.

Jézus maga nem akarta túlságosan magára terelni a figyelmet; valamiképpen homályban maradt, az embereket engedte előtérbe. Mindig háttérben marad Atyjával szemben is: „Fülöp, aki engem lát, látja az Atyát"; „Azt mondom nektek, amit Atyám mondott nekem"; „Az én eledelem az, hogy megtegyem az Atya akaratát". Jézus úgy mutatkozik be, mint igazság és élet, de ugyanakkor olyan út is, amelyen végig kell menni: Ő az Atyához vezető út. Azt akarja, hogy továbbmenjünk. Hozzá is imádkozunk; de a keresztények imája elsősorban az Atyához fordul, „Krisztus, a mi Urunk által". „Ti Krisztusé vagytok, írja Szent Pál, Krisztus pedig Istené".

Szent János leírja az első apostolok találkozását Krisztussal. A legjobb találkozás vele nem Jakabé és Andrásé a harmadik órában ott a Jordán partján — jóllehet ez a találkozás döntő lesz, az apostolok nem felejtik el —, hanem Péteré Fülöp Cezáreájában: Péter, nem a test és a vér szavára, hanem az Atya sugallatára jelenti ki: „Te vagy az Isten Fia". Jézus embersége Istenségének kifejezése: emberi mivolta az Atyához vezető út, rajta keresztül a hívő eljut Istenhez. Szent Ágoston írja: „Az apostolok az embert látták és az Istenben hittek". Krisztussal való teljes találkozásuk ez; mi is ezen az úton találkozunk Vele. Ahogy a IV. evangélium mondja: el kell ismernünk, hogy Krisztus onnan felülről jön, mert az Ige öröktől fogva az Istennél volt;

s miután kinyilatkoztatta az Istent, általa, a Fiú által eljutunk az Atyához, hiszen azért jött, hogy mindenkit hozzá vezessen.

Ez a tapasztalat valóban találkozás egy másik személlyel, aki kinyilatkoztatja magát. Túlhaladva a megszokott emberi találkozásokan, ezen az úton olyasvalakivel találkozunk, Aki egy másiktól jön és teljesen Feléje fordul. Az Atya benne van, és ő az Atyában, és elküldi a Lelket, aki „az övéből vesz". A keresztény Istennel való találkozás ez; nem a semleges Istenséggel, hanem a Szentháromsággal. Krisztus nem a teológia-tanárok módjára tanított meg bennünket erre az alapvető titokra; nem dialektikus formulákkal, hanem életével oktatott. Apostolai előtt élt, és hagyta, hogy a hitvallások megfogalmazói a Szentlélek vezetése alatt kifejtsék a „hitágazatokat", s a teológusokra hagyta azt, hogy pontos tételekbe öntsék és rendszerbe szervezzék kinyilatkoztatását.

Maguk az első keresztények nem voltak képesek arra, hogy a mai teológia precizitásával meghatározzák, mit is jelent az, hogy Krisztus Isten, „Isten fia". Maga Szent Ágoston sem volt képes erre akkor, amikor Szent Ambrus hatására megtért és a katekumenek közé állt. Kétségkívül tudták, hogy Krisztus több, mint egy próféta; tudták hogy Ő az „Úr", hogy Ő egészen sajátos értelemben az Atya Fia. De akkor még nem ismerték az „unio hypostatica" jól meghatározott fogalmát, amelyet a későbbi zsinatok sok tapogatódzás után tisztáztak. Hittek Krisztusban, hittek Krisztusnak, teljes hitükkel az Ő teljes jelenlétét élték meg.

Találkozás Krisztussal az Egyházban

Személyes találkozás Istennel önmagunkban és a világ eseményeiben; találkozás vele a Szentírásban, amely nemcsak szavakat közvetít, hanem az örök Igét. Ha nem mennénk tovább, — e reális és jól körülírt tapasztalatok ellenére is — még egy bizonyos absztrakcióban maradnánk. Itt annak az összefüggésnek az elhanyagolására gondolunk, amely nem csupán az istenélmény keretét képezi, hanem magának a tapasztalatnak alkotó-elemét. Istennel, Krisztussal az Egyházban találkozunk. Az istenélmény egyházi összetevőjéről kell még szólnunk.

Nemcsak érintkezés másokkal, hanem tapasztalatunk megosztása másokkal. Biztos az, hogy ha megosztjuk meggyőződésünket és elkötelezettségünket másokkal, ezzel mi magunk is gazdagabbak leszünk. Nagyon helyesen úgy mutatták be az egyházon belüli kis közösségeket, mint a hit támaszait (André Brien cikke az Études-ben, 1954). Az emberi társadalom törvényei az Egyházra is állnak; mindenfajta hitre és elkötelezettségre érvényesek bizonyos normák.

De az egyházi kontextus nem csupán egy olyan választott csoportot jelent, ahol körülbelül mindenki mindenben egyetért; hanem azoknak az egyetemes közösségét, akik találkoztak Krisztussal, és még egyetemesebben

azokét, akiket Krisztus magához hív, vagyis az egész emberiségét. Isten személyes megtapasztalalása, de az Igével való találkozás is végső elemzésben az Egyházban történik.

Így volt ez már a kereszténység elterjedésének kezdetén is. Csakugyan, az első keresztények, akik nem látták ugyan Krisztust, de hittek benne, az Úr szavai szerint nem voltak kedvezőtlenebb helyzetben, mint Krisztus közvetlen tanúi: az Apostolok és a tanítványok tanúságtételén keresztül találkoztak Vele. Mint ahogy mi sem, ők sem érték el az Igét első emberi kifejezésén túl, amely megnyilatkozás és válasz egyszerre. Krisztus szavai ma is az ősközösség nyelvezetén keresztül jutnak el hozzánk; Krisztus szava és ez a nyelvezet elválaszthatatlan. A kinyilatkoztatás az apostolok és az evangélisták hitén és nyelvén keresztül fejeződik ki. Nem abszolút szükséges tehát keresnünk Jézus tulajdonképpeni szavait („ipsissima verba"), tehát azt, hogy „szószerint" mit mondott Jézus. Tény az, hogy az evangéliumok magukon viselik írójuk kézjegyeit; tehát pl. a sziklára vagy a homokra épített ház példabeszéde nem pontosan olyan beállítású Máténál, mint Lukácsnál. Egyszóval: a keresztény tapasztalat mindig az Egyház hitén belül helyezkedik el.

Mindez világos a szentségi élet („tapasztalat") esetében is, sőt talán itt fokozottabban. Krisztus néhány szentséggel akarta összekapcsolni az Isten népét.

A mai nemzedék — úgy látszik — eléggé érzékeny a szentségek egyházi jellege iránt. Sokszor talán túlságosan is elhanyagolja az egyéni találkozást, az Eucharisztiában jelenlévő Úrral kizárólag közösségben akar találkozni. Nemzedékünk kétségbevonja a túlzott és mesterkélt érzelgősséget is a jámborságban, így akarja elkerülni a csalódást. Gyakran találkozhatunk olyan kiábrándult férfiakkal és nőkkel, akik vallási életükben túlságosan Isten „érezhető jelenlétét" keresték és ezért nagyon „kiábrándultak". Az elsőáldozás napja sem volt számukra „életük legszebb napja", és egyáltalán nem érezték azt, hogy „a menny szállt le a földre".

Valójában az Eucharisztia hitet követel tőlünk és olyan találkozást jelent, amely túlesik a lenyűgöző szertartásokon. Akik nemrég látták a hitleri ifjúság Nürnbergben tartott kongresszusát, bizalmatlanok mindenfajta pszichológiai beidegzéssel szemben. Nem lehet szó a liturgikus közösség faszcinálásáról. A „szentség", — a víz, a kenyér, az olaj felhasználásával — az emberhez alkalmazkodó jel, de ugyanakkor Krisztus adta Egyházának. Ez az „alapítás" azt jelenti (filozófiailag így „sematizáljuk") a keresztény meggyőződés számára, hogy Krisztus történelmileg rendelte a szentséget: akarata egyetemes (mindenütt és mindig meg kell tartani) és „hivatalos" vagyis lényegében nem függhet az egyéni szeszélytől és fantáziától.

Ennek a máris hosszúra nyúlt cikknek a keretében nem vázolhatjuk fel az Egyház teológiáját. De fontosnak tartottuk, hogy megemlítsük: a legszemélyesebb keresztény tapasztalat és az Egyház között szoros kapcsolat van.

A vallás, a hit nem magányos. Természetesen, a keresztény tapasztalat egyházi vonatkozása nem zárja ki a személyes imát, azt, hogy szobánk rejtekébe visszavonulva szóljunk a mennyei Atyához. A közösségi szellemnek, a liturgiának és a közös éneknek meg lehet az a veszélye, hogy az ember megfeledkezik a személyes imáról, arról hogy magányosan is Isten elé álljon és metsző, tisztogató tekintetét „kiállja". De az kétségtelen, hogy a mai nemzedékhez a Lélek szól; Isten a közösségen keresztül nyilatkoztatja ki magát és így hívja az igazi hitre korunk kereszténye it.

Béky Gellért

KORUNK BOTRÁNYKŰVE: A PAP [1]

1. **Ma divat az utazás.** Nemcsak a kiváltságosak, nemcsak a gazdagok utazgatnak: utaznak a munkásemberek, a dolgozók is. Az utazás ma már közönséges, megszokott dolog.

Mi is hosszú utat tettünk meg, hogy részt vehessünk ezen a lelkigyakorlaton. Manapság már a lelkigyakorlatra is utazni kell. Lassan eljutunk oda, hogy megírhatjuk az utazás lélektanát. Egy egész lelkigyakorlatot fel lehetne építeni az utazás psychológiájára.

Sőt már a külföldre való utazás sem tartozik a kivételes események közé. Újabban pedig a világkörüli utazás kezd egyre terjedni. Sokakat a kényszerűség visz rá a hosszú útra. Másokat csak a pénz, a nyerészkedés, a hivatal űz ki a nagyvilágba. Ismét mások puszta kiváncsiságból, az ismeretlen igézetétől megbűvölve vágnak neki az útnak.

A sokféle utazás (elutazás, kiutazás, beutazás, körutazás stb.) között azonban csak egy az igazán fontos és lényeges: ti. a h a z a u t a z á s. Mert mit ér az olyan út, amely sehová se vezet? S még ha elvisz is ideiglenesen valahová, nem sokat ér számunkra, ha soha haza nem érünk rajta.

Az Unesco szerencsétlenül járt elnöke, Hammerskjöld írja naplójában, hogy az igazán nagy út, az igazán hosszú út, a „leghosszabb" út a „befelé vezető út". Az, amelyik önmagunkhoz vezet és haza visz bennünket. Hammerskjöld írta ezeket a szavakat, ő, a nagy utazó. Szinte állandóan úton volt. Hivatalánál fogva. A halál is útközben lepte meg ott, valahol Afrika fölött.

Találóbb nevet nem is adhatnánk ennek a lelkigyakorlatnak: „a befelé vezető utazás, hazautazás"! A régiek „itinerarium"-nak nevezték ezt a fajta utazást: a szív, a lélek, az egész ember itinerariuma önmagához, Istenhez...

---

[1] Az európai magyar papok lelkigyakorlatán elhangzott előadás.

A ma embere menekül önmagától és az én igazi központjától, Istentől. Menekül ki a szélekre, el a középponttól, be az úttalanba. A pap is. Menekül a papi élet, saját hivatása középpontjától, Krisztustól. Ezer meg ezer apró-cseprő ügy; véget nem érő aktivitás; ide-oda való utazgatás mámorában él a papoknak is egy része. Szeretnek utazgatni, valóságosan és képletes értelemben is, csakhogy ne kelljen otthon lenniök, otthon: Istennél.

Ha a lelkigyakorlatok célja a befelé való utazás, a hazatérés (önmagunkhoz, Istenhez), akkor ma kétszeresen is fontos és időszerű a papi lelkigyakorlat.

Az újkor kezdetén (15./16. század) szintén hasonló jelenséggel állunk szemben. Az új földrészek felfedezése valóságos utazási lázba hozta Európát, főleg a tengerparti országok fiataljait. Rajokban hullámzanak ki Indiába, Amerikába, a világ széleire a kalandorok, hódítók, misszionáriusok. A határok kitágulnak, a látóhatár végtelenné szélesedik. A romantika, a pénz, a hatalom, ismeretlen tájak, szokatlan ízek, gyönyörök húzzák, vonzzák, csalogatják Európa százezreit. S közben szépen elvész százezrek lelkében a szeretet, az irgalom és az igazságosság. Kezdődik a hódítás, a kizsákmányolás, a féktelen hatalomvágy, az elnyomás kíméletlen korszaka: a rabszolgavadászok, gyarmatosok, imperialisták gyászos kora.

Szerencsére nem hiányzott a reakció sem. Isten nagy szenteket támasztott szerte az Egyházban. Ezeket nem tudta kielégíteni a tengeri hajózás vad, félelmetes gyönyörűsége, se a végtelen távolságok édes varázsa. Se arany, se vér, se a trópusok érzéki gyönyörei nem vonzzák őket. Ők nagyobb horinzontokról álmodnak; mennyei gyönyörűségekről társalognak. Az ész, a szív, a lélek belső távlatait vizsgálgatják. A leghoszabb utat választják, azt, amely befelé, önmagukhoz vezet. Jobban érdekli őket a hazafelé vezető út a messzi tengeri és szárazföldi utaknál. Inkább óhajtanak Istennel társalogni, vele nyájaskodni, semmint négereket, indiánokat, ázsiai népeket meghódítani, leigázni, kormányozni.

Így lesz ugyanaz a 15.-16. század egyúttal a nagy misztikus szenteknek a százada: szent Ignácé, Avilai szent Terézé, Keresztes szent Jánosé, Néri szent Fülöpé. Nagyok voltak a spanyolok, hogy fölfedezték a világot és feltérképezték a földet: de még nagyobbak voltak akkor, amikor új utakat tártak föl a lélek és az Isten felé.

A kiutazásnak csak akkor van igazán értelme, ha a befelé való utazás, a hazavezető út áll érte garanciát. Különben vesztünket jelentheti. Mit használ ui. az embernek, ha az egész világot megnyeri magának, ha az egész világot felfedezi, beutazza, lefényképzi, könyvekben leírja: lelkének azonban kárát vallja? Ha önmagát elveszti; az egyetlen fontos utat, a befelé, a hazafelé vivő utat eltéveszti?

Ma újra megismétlődik a 15.-16. század nagy forradalma. Csakhogy ma nem India, nem Amerika, nem a fűszerek édes csiklandozása, nem is csak

az arany meg a test meztelen csillogása vonzza ellenállhatatlan erővel az emberiség millióit, hanem a végtelenné kiszélesült világűr, a törpévé kicsinyedett föld és az olcsóvá, közellé lett húsember gyönyörforrásai.

Az utazás egyszerűvé vált, olcsó lett. Lehet menni kényelmesen külföldre; el lehet menni a szellem világába éppolyan egyszerűen, mint a föld vagy a test gyönyörűséges országába.

És az emberek mennek is. Néha a pap is velük tart. Széles, fényes az út, amely kifelé visz, elvezet a középponttól, a lényegtől, az egyedül szükségestől. Be sokan járnak rajta: fiatalok, öregek, fiúk, lányok, házasok, magánosok, műveltek és tanulatlan emberek, keresztények és pogányok. Papok is...

Az életre vezető út ezzel szemben keskeny és egyszerű. Nem egyszer meredek, fárasztó is. Talán ezért járják olyan kevesen...

Pedig talán sohasem volt még annyira égetően szükséges a befelé vezető út, a hazavivő út, mint éppen napjainkban. A 16. század nagy volt, mert rátalált erre az útra is. Korunk Kolumbuszai, Magellánjai, Vaszko da Gámái újabbnál újabb utakat tárnak föl, kifelé, a világűrbe. De hol vannak az újkor misztikusai, a „korszerű" Ignácok, Terézek, Keresztes Jánosok, hogy mutassák a modern embernek az utat befelé? Azt az utat, amely végül is hazavisz, Istenbe torkollik?!

A pap hivatása éppen az, hogy megtalálja ezt az utat. S miután megtalálta, járhatóvá kell tennie az emberek számára is.

Erre való ez a lelkigyakorlat...

2. „Errant Blocks"

A tudósok „errant blocks"-nak nevezik az olyan nagy sziklákat, köveket, geológiai alakulatokat, amelyek nem illenek bele az egészbe, ti. a környezetbe. Mintha csak úgy véletlenül volnának ott, ahol éppen vannak. Nincs semmi összefüggés köztük és a vidék között. Nem tudják okát adni, miért is vannak éppen azon a helyen, ahol találták őket. Nem értik, hogy kerültek oda. Legalább is a környezet nem ad erre a talányra feleletet. Mintha kitaszította volna valami erős, ismeretlen hatalom őket a saját „milieu"-jükből. Az ilyen sziklákat hívják tévelygő tömböknek a geológusok, angolul „errant blocks"-nak. Mert azok. Geológiai meglepetés a föld színén. A történelem előtti időkből maradtak itt. Kirekedtek az egyetemes fejlődés nagy folyamából...

A primitív népek imádó, félős, babonás tisztelettel járják körül őket. Mások már megszokták és ezért nem sokat törődnek velük. Vannak azonban olyanok, akik bosszankodnak és csak hasznavehetetlen akadályokat, termőföldet, házhelyet rabló haszontalan köveket látnak bennük.

A tudósok meg higgadt tárgyilagossággal, bizonyos örvendező kíváncsisággal találgatják eredetüket és ezekre a sziklákra építik tudós hírnevüket. Az élelmes, gyakorlati érzékkel megáldott emberek nemzeti parknak nyilvá-

nítják ki a lelőhelyet; pénzért mutogatják a bámész turistáknak. Vagy egyszerűen felrobbantják és elhordják útépítés, házépítés, díszítés céljaira az eltévedt köveket.

A pap is ilyen „errant block" ma a világban. Saját maga szemében is az, mert igen sokszor már maga se tudja, hogy s miképpen került oda, ahol éppen van. Nincs tisztában önmagával, hivatásával, a papság értelmével. Tévelyeg bensőleg és tévelyeg környezetében, amely már nem az ő környezete, nem a neki való környezet. Mintha nem is tartozna a világba; mintha egy más, egy ismeretlen milieu-ből esett volna ebbe a nem neki készített, számára idegen környezetbe...

A világ, a jelenlegi környezet szintén csak „errant block"-ot lát benne. A pap, a papság ma sok országban, keresztény népeknél is, egy roppant társadalmi talány, szociológiai kérdőjel és történelmi rejtély. Lélektanilag szinte érhetetlen fenomén, „petra scandali", valóságos botránykő. Önmagának és a világnak is.

Vannak ugyan még most is elefántcsonttoronyban élő papok, akik nem veszik észre állapotukat. A valóság szavát azonban már nem lehet elhallgattatni.

Sok helyen úgy van a tanulatlan, babonás nép a pappal, mint a primitiv törzsek az „errant block"-kokkal: csodálják, tisztelik s félnek tőle. Babonás, hívő áhitattal megkörnyékezik. Az ilyen babonás bámulók száma ma már rohamosan fogy. Annál nagyobb azoknak a tömege, akik már megszokták a papot. Hozzászoktak jelenlétéhez és... nem törődnek többet vele. Élik a maguk világát, függetlenül a papok közelségétől.

S közben nőttön-nő a kritikusok csoportja: „Minek a pap a huszadik században? Csak fogyaszt, de nem termel. Nem építő elem. Munkája teljesen fölösleges, elhanyagolható az emberiség boldogulása és haladása szempontjából. Nem illik bele a környezetbe, olyan mint a „vadhús" a szervezetben. Nem csoda, hiszen a papnak nincs része az emberiség nagy küzdelmeiben; nem veszi ki részét az emberi félelemből; a többi ember reményeit, csalódásait, örömeit nem osztja. Nem e világból való. Fölösleges, akadályozó, fékező, gátló, idegen jelenség a nagy összefüggésben."

Így beszélnek az ateisták, sőt nem egyszer a „jó" keresztények is.

A pap egyszerűen csak „errant block" a mai társadalomban és még szerencsésnek tarthatja magát, ha egyáltalán megtűrik mint történelmi, kulturális kuriózumot, hogy ünnepi alkalmakkor mutogathassák a kiváncsiaknak és az iskolában taníthassák, mint valami muzeális érdekességet.

Legyünk őszinték: a pap csakugyan furcsa jelenség a mostani társadalomban. Külseje is ezt mutatja. Ha reverendában jár, ha kollárét tesz fel, pap marad. Még a nyakkendő se változtat sokat a lényegen. Csak álca, hamis cimke, amivel a pap erőszakosan oda akarja magát kapcsolni a világhoz.

A dilemma abban áll, hogy a pap, bár környezetének a szülötte, bár az emberek közül vétetik, mégsem fog sohase egészen beleilleni abba a környezetbe, amelyből kikerült.

A pap igazi milieu-je nem annyira a világ, hanem az Isten. Innen a szinte megoldhatatlan dilemma. S ez a dilemma megmarad. Akkor is, ha a pap próbál a világ és Isten között manőverezni. Sőt talán éppen ebben az esetben lesz a legfélreismeretlenebbül „errant block": önmagának és a környezetének.

Errant block lesz akkor is, ha egészen Istennek akar élni. Mert addig, míg Isten „botránykő", eleven dilemma lesz a világban, addig a pap is az kell hogy legyen. De ilyenkor azért mégis másként botránykő, mint az előbbi esetben. Olyan botránykő, amely szegletkő, alapkő is egyúttal...

A pap első és legigazibb milieu-je nem lehet más, mint minden ember legelső és legtermészetesebb milieu-je: Isten. Ha ezt nem lehet életén észrevenni, megtapasztalni, akkor valóban „errant block" a társadalom, a történelem mesgyéjén. S ha nem sikerül neki tanúbizonyságával (életével, szavával) igazolni, hogy a világ is ehhez az Istenhez tartozik, mint magától érthetődő milieu-jéhez: akkor értelmetlen lesz számára nemcsak önnön élete és hivatása, hanem maga a világ is. Az ilyen pap pedig el van veszve, mert ekkor valóban nem egyéb „errant block"-nál az emberiség termő mezején.

Elmélkedjünk azon, mi is lehetett Krisztus elgondolása a papságról. Hogyan állítaná elénk Krisztus a papot, ha Ő adná ezt a lelkigyakorlatot? Miben jelőlné Ő meg, most, a huszadik században, a pluralizmus, ateizmus, új pogányság korában, a hallatlan felfedezések korában (s ugyanakkor a leírhatatlan félelmek, szenvedések, elnyomás korában) a papság lényegét, célját, értelmét?

Egy pár rövid szóval megfelelhetünk erre a nagy kérdésre: a) a papoknak azonosítani kell önmagukat az emberekkel, akiket képviselnek az Isten előtt (akkommodáció a zsinat szellemében); b) el kell tudni hitetniök az emberekkel, hogy az ember egyetlen hiteles és jogos milieuje, környezete nem más, mint maga az Isten! c) Ez utóbbit azonban csak azáltal tudják elérni, ha nekik maguknak is Isten a természetes milieu-jük.

Viola Kálmán

KARL RAHNER

Karl Rahner a francia Congarral, Chenuvel, Daniélouval és De Lubackal együtt — hogy csak a fontosabb neveket említsem — azok közé a teológusok közé tartozik, akiknek döntő szerep jutott a katolikus teológia megújhodásában s annak az új légkörnek a lassú kialakításában, amely lehetővé tette a II. Vatikáni Zsinatot.

Mielőtt a 65 éves Karl Rahner gazdag teológiai témaköréből néhány alapgondolatot kiragadnánk, szeretnénk nagy vonalaiban megrajzolni az ember és a teológus portréját. (1) Nála ugyanis e kettő elválaszthatatlan. Mint Szent Ágoston, Pascal vagy Blondel, Rahner is az emberen keresztül, az emberi szellem strukturájának elemzése révén jut el az embert megszólító Istenhez. Az ember áll tehát Rahner érdeklődésének középpontjában. Erélyesen szembeszáll azzal a Hegel és Nietzsche óta hangoztatott nézettel, amely szerint „az Istennek meg kell halnia, hogy az ember élhessen". (2) Rahner szerint az Isten megismerése és elismerése nem csökkenti az ember értékét, sőt ellenkezőleg, azt még jobban emeli. Mi mást bizonyít ugyanis a megtestesülés ténye, mint az ember fölemelését és összekapcsolását az isteni Valósággal? Ezért a teológia nem szakadhat el az embertől: az Ige megtestesülésének ténye éppen arra kényszeríti a teológust, hogy Istenre irányított tekintete az embert is vegye állandóan szemügyre.

Rahner számára az ember nem más, mint Istenre tájolt lény. (3) Az Isten viszont nem más, mint a Szeretet, aki önmagát közli az emberrel az Egyház által. Az Isten és az ember tehát egymással összetalálkoznak. S ez a találkozás adja meg az üdvtörténetet, vagyis az ember történetiségének azt a dimenzióját, amellyel nyitva áll a Végtelen felé, s kiszabadul az időbeliség és térbeliség fojtó korlátaiból.

Rahner teológiájának gyújtópontjában az ember áll. (4) Ez az ember azonban nem azonos Arisztotelész absztrakt és élettelen animal rationale-

---

Ez a cikk nem akarja bemutatni K. Rahner teljes életművét, sokrétű tevékenységét. Nem lehetett szó Rahner teológiai szintézisének bemutatásáról sem. Nem írt ugyanis teológiai Summát, jóllehet a Schriften zur Theologie I. kötetében (24-27) előrevetítette a jövő teológiájának a vázlatát. A cikk célja az, hogy — miután röviden felvázolta R. pályafutását — némi ízelítőt adjon a nagy teológus jellegzetesebb tematikájából, R. nyomán bemutassa a mai keresztény helyzetét és az új kornak megfelelő új lelkiséget. A cikk alapszövege lényegében megegyezik egy, a Vatikáni Rádióban elhangzott (1968) előadássorozat három első adásával. A rádióelőadások szövegének kiegészítéseként szükségesnek tartottuk néhány jegyzet hozzáadását. Így segítséget nyújtunk azoknak, akik R. teológiáját egyéni olvasmányaikkal óhajtják kiegészíteni és elmélyíteni. R. irodalmába útmutató található a Gott in Welt. Festgabe für Karl Rahner II. kötetében, amely Herbert Vorgrimler irányítása alatt került sajtó alá. (Herder, Freiburg - Wien 1964). Könyvészete 1966 közepéig elérte az 1370 számot.

jával; az „értelmes állattal", aki számára minden feloldódik az érthetőségek szorosan egymásbafonódó láncolatában. Rahner embere közelebb van a heideggeri konkrét szituációban élő, inkarnálódott emberhez, aki nem vesztette el érzékét a lét misztériuma iránt, amelyben maga is benne él.

I. Karl Rahner pályafutása

Nem véletlen, hogy a nagy német teológust az ember, a mai ember problémái ejtik foglyul. Egész pályafutása erre készíti elő. 1904-ben született a németországi Freiburgban. Hat testvére közül bátyja, a nemrégen elhunyt Hugo, szintén jezsuita, mint egyháztörténész nemzetközi hírnévre tett szert. Karl Rahner szülővárosában végzi elemi és középiskolai tanulmányait. A középiskolában közepes tanuló, s unatkozik. Nem mintha nem lenne tehetséges: az élettelen, merev tanulmányi rendszer nem kelti fel érdeklődését és nem engedi kibontakozni zsenijét. Viszont az élet annál inkább vonzza: rajongója lesz a német katolikus ifjúsági mozgalomnak, amelynek az irányítója akkoriban Romano Guardini, a híres német katolikus kulturfilozófus s később müncheni egyetemi tanár. Már diákkorában megnyilvánul nála két jellemvonás, amely teológiai irányának két fővonását is előrevetíti: nem elégíti ki a sablonos, megszokott keret, éspedig azért nem mert az élettől távol áll. Őt elsősorban az élet érdekli, az élő emberek és problémáik.

A jezsuita rendbe lépve, filozófiai tanulmányai során máris megnyilatkozik nála az új utak keresésének vágya s a rutinnal való szakítás. Egy beszélgetésünk alkalmával mondotta, hogy az akkori u. n. „tankönyvfilozófia" egyáltalán nem elégítette ki, mert egyrészt elszakadt az élettől és a modern ember problémáitól, másrészt mert megrekedt egy elmaradt rendszer ismételgetésében. Valóságos föllélegzést jelentett számára — vallotta be néhány évvel ezelőtt — Maréchal ötkötetes munkájának, a „A metafizika kiindulópontjá"-nak (5) a megjelenése. A belga jezsuita a történelem folyamán először vetette össze a szenttamási filozófiát a kanti kritikával. Rahnernek ebből az időből való bőséges jegyzetei és kivonatai mutatják, mennyire izgatta a probléma: hogyan lehet a középkori filozófia és teológia nagy mesterének a gondolatát érthetővé tenni a mai ember számára.

Miután befejezte teológiáját a hollandiai valkenburgi jezsuita főiskolán, s elvégezte egyúttal a jezsuitáknál szokásos harmadik próbaévét is, tekintettel elmélyedő hajlamára és filozófiai érdeklődésére, elöljárói szülővárosába, Freiburgba küldik, hogy az ottani egyetemen filozófiából doktoráljon. Az volt ugyanis a szándékuk, hogy később Rahnert az innsbrucki jezsuita fakultás filozófiai tanárává nevezzék ki. 1934-től két esztendőn át hallgatja a német egzisztencializmus legfőbb képviselőjének, Martin Heideggernek az előadásait, aki épp abban az időben kezdte kibontani a világban, vagyis a térben és időben élő embernek a létfilozófiáját. A heideggeri egzisztencializmus döntő hatással lesz Rahner szellemi fejlődésére, mind filozófiai, mind teológiai mű-

veiben. Heidegger vezetése alatt kezdi írni doktori dolgozatát, amely később Geist in Welt (A szellem a világban) címmel jelent meg. (6) Témája: a modern ember nyelvére lefordítani és kifejteni a szenttamási ismeretelmélet metafizikai alapjait, vagy más szóval: megmutatni, miként nyílik meg a létteljesség felé az anyagi világba öltözött emberi szellem. Heidegger nem jó szemmel nézte tanítványának merészségét. Szemére veti: ahelyett, hogy Aquinói Sz. Tamás ismeretelméletét történetileg elemezné, átírja a modern fenomenológia és egzisztencializmus nyelvére. Ám ez súlyos anakronizmus. Rahner a kritikát inkább elismerésnek veszi és jóllehet Heidegger nem fogadja el disszertációját, mégis megelégedve távozik Innsbruckba.

Az innsbrucki egyetemen hamarosan ledoktorál teológiából és ugyanott megkezdi teológiai előadásait. Már mint fiatal professzor gondol a teológiai tanulmányok megreformálására. (7) Saját maga is érezte és tapasztalta, hogy a hagyományos skolasztikus teológia se tartalmilag se formailag nem képes kielégíteni a mai kor igényeit. Hogyan készíthetné ugyanis elő a fiatal papságot a kor emberével való párbeszédre az a teológia, amely nem foglalkozik behatóan a modern ember problémáival és a hit igazságait olyan nyelvezetben közli, amely a ma emberének már semmit sem mond? Márpedig a teológia célja az élet: közölni az emberekkel az Isten éltető szavát. Így születik meg az u. n. kerigmatikus teológiai irányzat, amelynek célja: kidolgozni egy olyan tantervet és teológiát, amely valóban előkészíti majd a papságot a modern lelkipásztori feladatokra. Karl Rahner tevékeny részt vesz ennek a programnak a kidolgozásában. Az Anschluss és a háború évei azonban tudományos és tanári munkájának hamarosan véget vetnek. A megszálló hatóságok kitíltják Innsbruckból. A bécsi érsek jóvoltából teológiai munkásságát tovább folytathatja egy bécsi lelkipásztori intézetben, ahol alkalma nyílik elmélyíteni kapcsolatait a ma emberével. Közben megjelenik első könyve, a Hörer des Wortes (Az Ige hallgatói), (8) amelyet ma már egyes teológusok a modern teológia módszertani értekezésének tekintenek. (9)

A háború utáni első években is még folytatja közvetlen lelkipásztori tevékenységét, amelynek folyamán sok szentbeszédet, konferenciát és teológiai előadássorozatot tart, főként laikusoknak. 1948 őszén visszatér az innsbrucki egyetemre és újból elkezdi dogmatikai előadásait. 1963-ban a müncheni állami egyetem filozófia tanárává nevezik ki, itt azonban csak rövid ideig marad. Hamarosan elfoglalja a münsteri egyetem megüresedett dogmatikai tanszékét. Jelenleg itt tanít és fejti ki teológiai működését, amelynek hatása ma már világszerte érezhető, még a nem katolikus körökben is.

Mi Rahner sikerének a magyarázata? Elsősorban az, hogy új teológiát alkotott. Nagy hatással voltak fejlődésére a francia teológiának, az u. n. nouvelle théologie-nak az élharcosai. Rahner dogmatikai előadásaiban, cikkeiben, az általa szerkesztett Lexikon für Theologie und

Kirche-ben, (10) az ötkötetes pasztorálteológiai kézikönyvben, (11) a Quaestiones disputatae (12) teológiai sorozatában egymás után veti föl a mai ember legégetőbb problémáit, amelyekre szerinte a ma teológusának a mai ember nyelvén kell választ adnia. Az emberiség eredetétől a születésszabályozás, társadalompolitika problémáján át a lelkiélet kérdéséig nincsen olyan téma, ami ne érdekelné. A különféle folyóiratokban megjelent teológiai cikkeit Schriften zur Theologie (13) — Teológiai írások — címen immár nyolc vaskos kötetben adta ki. Mivel az itt tárgyalt problémák a teológiának csaknem minden területét érintik, a Schriften fölmérhetetlen hatást gyakoroltak az utóbbi évek teológiájának a fejlődésére.

Nem könnyű röviden összefoglalni, miben áll a Rahner által alkotott új teológia. Legmeglepőbb jellemvonása, hogy számos olyan teológiai problémát vet föl, amelyről eddig a teológiai irodalomban nem esett szó. De korántsem önkényesen megfogalmazott, absztrakt problémákról van szó: Rahner teológiája bele van ágyazva a mai ember szituációjába, kérdésfelvetése is onnan indul ki. Milyen a mai világ? Milyen a mai világban élő embernek, a mai világban élő kereszténynek a szituációja? Rahner szerint a teológus csak akkor tud a ma emberéhez szólni, csak akkor tudja közölni vele az Isten szavát, ha ezt a kérdést előzőleg tisztázta. Hogy Rahner teológiájának alapgondolatát megértsük, mindenek előtt be kell mutatnunk, miként látja korunk nagy teológusa a kereszténység új helyzetét.

II. A kereszténység új szituációban

A 60 éves Karl Rahner tiszteletére 1964-ben kiadott jubileumi kötetek (14) szerkesztője megjegyzi: abban a közel ezer címszót meghaladó szétágazó teológiai irodalomban, amely Rahner nevét viseli, a szakmájában jártas teológust is zavarba ejtő sokoldalúság ellenére is bizonyos egységet lehet fölfedezni. Ez az egység korántsem a témakörben, hanem inkább abban a formális szempontban nyilatkozik meg, amellyel Rahner az egymástól függetlennek látszó teológiai témákat is egy nagy egységbe fogja össze. Ez az egységesítő szempont nem más, mint Rahner teológiájának antropológiai beállítottsága. (15) Ha az emberi lét elemzése képezi Heidegger filozófiájának a gerincét, egyáltalán nem meglepő, hogy egykori tanítványa is az emberi létet elemzi, de nem azért, hogy bezárja az evilági lét korlátaiba, amint azt freiburgi mestere tette, hanem azért, hogy kitárja az ember szellemét a létteljesség felé, hogy meghallja és megértse a Végtelen hívó szavát.

Rahner szerint a teológus feladata, hogy az Isten szavát érthető módon közölje minden kor emberével. Ezért a teológusnak ismernie kell a kor emberét, tudnia kell, milyen szituációban, milyen körülmények között élnek kortársai. Ám mit tapasztalunk, ha az Egyház mai helyzetét vesszük szemügyre? Az evangélium hirdetése egyre több nehézséggel találkozik. A II. világháborút követő években egy párizsi plébános, Michonneau abbé nyíltan kimondja:

oly mértéket öltött a hitetlenség és az elpogányosodás, hogy Franciaország misszióterületté vált. Rahnert erősen foglalkoztatja az elpogányosodás gondolata. Egy 1954-ben tartott kölni előadásában, (16) amely azóta közismertté vált, megállapítja: az Egyház helyzete a mai világban lényeges változáson megy át. A reneszánsszal kezdődő elvilágiasító folyamat egyre inkább kisebbségi szerepre szorítja vissza az Egyházat még azokban az országokban is, amelyek egykor teljesen keresztényeknek vallották magukat. A keresztény ség számbeli erőviszonya még inkább megcsappan, ha az egyre nagyobb nemzetközi egységet alkotó emberiség összlétszámával vetjük össze. Paradoxszerűen éppen akkor kezd az Egyház mindenütt — beleértve az egykori keresztény Európát is — a pogányok között élni, jegyzi meg Rahner, midőn misszionáriusai megindulnak a négy égtáj felé a pogány népek megtérítésére. A reneszánszot követő nagy missziós fellendülés ugyanis egybeesik az európai keresztény nemzetek elpogányosodásának a kezdetével. Az egyház tehát épp akkor kezdi elveszteni privilégiumát az európai keresztény országokban, midőn az egész világ, az összes pogány népek egyházává lesz. Ennek a több évszázad óta tartó lassú elpogányosodási folyamatnak az eredménye az, hogy a keresztény hívő ma már csaknem mindenütt diaszpórában él. (17) Az Egyház új szituációja tehát a diaszpóra helyzete, vagyis olyan embercsoporté, amely a világ minden tájára szétszórva kisebbségben kénytelen élni.

Ezért Rahner fölteszi a kérdést: belenyugodhat-e a keresztény az Egyház új helyzetébe? Elfogadhatja-e, el kell-e fogadnia kisebbségi helyzetét a világban? Rahner szemében a kereszténység diaszpóra-helyzete mindenekelőtt letagadhatatlan tény. Ám erre a tényre — s itt mutatkozik meg Rahner teológiájának egyik jellemző vonása — a keresztény történelemteológia fényénél magyarázatot kell adni. Tudnom kell, milyen viszonyban áll az Egyház új helyzete Isten elgondolásával: vajon Isten pozitíve akarja-e az egyház diaszpora helyzetét, vagy pedig csak megengedi azt? Erre a kérdésre választ kell keresni, s a válasz szerint kell a kereszténynek meghatároznia cselekvési elvét. Minden teológiai megfontolás előtt azonban le kell szögezni egy bölcseleti igazságot: az egész emberiség, tehát a kereszténység is, benne él a történelemben, amely mindig újabb és újabb helyzeteket teremt. Ám az új helyzet sokszor előre nem látható, bonyolult átalakulási folyamatoknak ez eredménye, amelyeknek az irányítása és bizonyos mederbe terelése nem áll az ember módjában. Tehát az Egyház — s annak mindenegyes tagja — saját akarata ellenére is benntalálhatja magát egy olyan történelmi helyzetben, amely tőle független tényezők összjátéka következtében jött létre.

A kereszténység diaszpóra-helyzete letagadhatatlan tény; de vajon szükségszerű-e, vajon levezethető-e az üdvtörténet törvényszerűségből, törvényeiből? Vajon az üdvtörténet törvényének szükségszerű következménye-e? Rahner szerint az eseményeket a keresztény erkölcsi tudat szempontjából három

csoportba oszthatjuk: bizonyos események önmagukban véve közömbösek a keresztény erkölcsi tudat előtt; más események önmagukban véve erkölcsi kötelezettséget írnak elő, amennyiben a keresztény tudatnak vagy el kell fogadnia, vagy minden eszközzel el kell hárítania azokat. Van azonban az eseményeknek egy harmadik faja is, amelyet Rahner üdvtörténeti szükségszerűségnek nevez. (18) Ezzel szemben a keresztény nem foglalhat el közömbös álláspontot, márcsak azért sem, mert üdvösségét szükségképpen ebben a helyzetben kell megvalósítania.

A kereszténység diaszpóra-helyzete is üdvtörténeti szükségszerűség. Ebből azonban egyáltalán nem következik, hogy ez a helyzet önmagában jogos. Sőt ellenkezőleg, történelmileg biztos, hogy egyes országokban a kereszténység mai diaszpórahelyzete egyéni vagy társadalmi bűnöknek — beleértve magukat a kereszténeket is —, mulasztásoknak a következménye. De mivel ez az új helyzet ellenállhatatlanul bekövetkezett, a kereszténynek számolnia kell vele és keresztény magatartását, életét annak megfelelően kell módosítania. Rahner szerint az üdvtörténeti szükségszerűség fogalmát legjobban Krisztus szenvedése és kereszthalála világítja meg. Krisztus maga elismerte, hogy szenvednie kell és hogy meg fogják ölni. Ezért erélyesen rendreutasította Pétert, aki szembe akart vele fordulni, midőn azt állította, hogy Krisztussal ílyesmi nem történhet. Péter tehát nem akarta elismerni azt, aminek mindenképpen be kellett következnie. Jogosan háborodott fel Krisztus elítélése és megöletése ellen, hiszen a legnagyobb bűn volt. Tévedett azonban, mert nem az Isten tervei szerint gondolkodott, midőn el akarta hárítani Krisztus halálát, az üdvtörténetnek ezt a lényeges és szükségszerű eseményét. Amint Krisztus szenvedése és halála szükségszerű volt az üdvtörténet szempontjából, úgyanúgy az Egyház mai diaszpóra-helyzete is szükségszerű s ezért a kereszténynek el kell fogadnia. Az Egyház ugyanis a történelemben olyan jel, amelynek ellene mondanak.

A diaszpórában élő keresztény helyzete azonban egészen más, mint azé a kereszténye, aki tiszta keresztény környezetben született és nevelkedett, és akit az állam és törvényei, maga a köztudat segítettek hogy megvalósíthassa és kialakíthassa egyéni életében is a keresztény értékeket. A diaszpórában elő keresztény hite ugyanis állandó veszélynek van kitéve a környezet, a társadalom, az irodalom, a művészet, a nevelés részéről, amely teljesen elvesztette sajátos keresztény jellegét, ha ugyan nem öltött magára kifejezetten kereszténynellenes vagy vallásellenes köntöst. A diaszpórában élő kereszténységnek el kell fogadnia, hogy pluralisztikus társadalomban él, ahol akarata ellenére is különféle áramlatok, ideológiák találkoznak össze és élnek szünbiózisban egyenlő polgárjogokat élvezve. (19) Ezért Rahner elismeri, hogy az Egyház és állam közötti viszonynak is új formát kell öltenie. A kisebbségben élő Egyház egy pluralista társadalomban többé nem várhatja el, hogy az állam törvényhozása kifejezetten figyelembe vegye a keresztény ér-

tékek védelmét s azokat szorgalmazza törvényhozásában vagy konkordátumokkal szentesítse. Ez csak addig volt szükséges és lehetséges, amíg az állam alattvalói mind, vagy túlnyomó többségükben keresztények voltak s ezért a keresztények érdeke egybeesett az állam érdekével, s az állam érdeke a keresztényekével. A diaszpórában a keresztény már nem mint egy meghatározott (többséget alkotó) társadalmi csoport tagja, hanem mint puszta egyén viszonyul az államhoz s mint ílyen igyekszik megélni keresztény eszményét. A kereszténységnek ez az új helyzete azonban ugyanakkor nevetségessé teszi és alapjaitól fosztja meg azt a maradi egyházellenességet, amely az Egyházban és a kereszténységben kizárólag vagy elsősorban politikai testületet és hatalmat látott. A diaszpórában élő egyház természetesen nem zárkózhat be gettóba, hiszen apostoli küldetése van. Küldetését azonban nem a politikai vagy gazdasági hatalom kényszerítő eszközeivel hajtja végre, hanem párbeszéddel igyekszik fölkelteni embertársában az Isten és a felebarát iránti szeretetet. Kereszténynek lenni ma nem annyit jelent, mint alávetni magát konformista módon a megszokás és a miliő kényszerének, hanem egyéni, szabad elhatározásból elfogadni és megélni az emberi élet legfőbb értékét, a létteljességet, amely az Istenből sugárzik.

A diaszpórában élő kereszténynek egész lelkiségét az új helyzethez kell szabnia és idomítani, ha meg akarja állni a helyét. Ezért Rahner jogosan bírálja a keresztény lelkiség bizonyos külső megnyilvánulásait, amelyek idejüket múlták, vagyis amelyek akár a keresztény egyéni élete, akár annak társadalmi kihatása szempontjából a diaszpórában inkább hátrányt, mint előnyt jelentenek.

III. Az új keresztény lelkiség

Rahner szerint a diaszpórában élő kereszténységnek új lelkiségre van szüksége. (20) Ez nem jelenti azt, hogy a keresztény lelkiség hagyományos értékei kérdésessé váltak; mintha a böjt, az imádság, az önmegtartóztatás, az önfeláldozás elvesztették volna eredeti jelentőségüket. Mivel a keresztény értékeket új szituációban kell megélni és megvalósítani, azért ezeket az értékeket más formában és főként más magatartással kell a kereszténynek elsajátítania és továbbadnia. Mivel az a környezet, amelyben a hívő keresztény él, egyre jobban elvilágiasodik s így a hívő ember egyre kevesebb külső motívumra támaszkodhat hitének megélésében, azért az új lelkiségnek elsősorban személyes meggyőződésből kell fakadnia.

Miként sokan mások, Rahner is megállapítja: manapság az egész emberiséget, s vele együtt az Egyházat is bizonyos n y u g t a l a n s á g hatja át. A II. Vatikáni Zsinat végeredményben ezt a nyugtalanságot csak még jobban fokozta, ahelyett, hogy lecsillapította volna. Sokan aggódva kérdik: nem lett volna-e jobb, ha a Zsinat elmarad s Egyház továbbra is élvezhetné belső nyugalmát és békéjét? Rahner szerint ez az óhaj teljesen utópisztikus. Márcsak azért is, mert ennek a nyugtalanságnak a forrása éppen az a v i l á g,

amelyben az Egyháznak ma kell élnie. A nyugtalan világ hatása alól az Egyház amúgy sem vonhatta volna ki magát és ha a Zsinat nem nyítja föl a zsilipeket, a nyugtalanság az Egyházon belül még elemibb erővel tört volna föl. A nyugtalanság és a vele járó bizonytalanság és tapogatódzás a mai kor társadalmának egyik jellegzetes tünete. Rahner azonban szembefordul a pesszimistákkal: szerinte ez a nyugtalanság pozitív értéket rejt magában, mert teremtő erőket szabadít föl. Schöpferische Unruhe — mondja róla. (21)

A mai embert csak az új izgatja és ezért mindent meg akar változtatni, mindig újabbat akar létrehozni. A teremtett anyagi világ fölötti uralom, amellyel Isten az embert fölruházta s amelyet századunk nem egy keresztény gondolkodója, így Teilhard de Chardin is hangsúlyozott, a modern technika lehetőségei révén egészen új értelmet nyer és egészen új távlatokat nyit meg. Az ember ezért nemcsak az anyagi világot akarja a modern gépek szédületes sebességével meghódítani és átalakítani, hanem a társadalom, a szellemi élet, sőt a lelki élet megszokott formáit és kereteit is ugyanolyan energiával és gyorsasággal igyekszik szétfeszíteni és megváltoztatni.

A technikai és társadalmi átalakulást előmozdító erők tehát az Egyház legbensőbb életében, a hívők lelkiéletében is éreztetik hatásukat. Ezen nem lehet változtatni. De így van ez jól — jegyzi meg Rahner. A kereszténység feladata tehát az, hogy beleálljon ebbe az egész világot átfogó folyamatba és megtalálja benne új arculatát. Van ugyanis mindig valami új a kereszténységben. Ez az újdonság pedig nem más — írja Rahner — mint a kereszténység eredeti lényegének teremtő felfedezése és alkalmas időben való megfogalmazása és kialakítása. (22) A jövő lelkiség útja tehát abban áll, hogy újból megragadja és megéli a kereszténység eredeti lényegét, vagyis hogy újra behatol a kereszténység alapvető misztériumába, elhagyva mindent, ami mellékes és fölösleges. Ez a behatolás viszont mind a teológus, mind a hívő részéről állandó alkotó és teremtő tevékenységet tételez föl. A kereszténység lelki megújhodása nem is valósítható meg másként, mint az egyéni személyes elmélyedésben, amely személyes istenélményből táplálkozik s amely a maga egyéni jellemvonásával, eredetiségével túlhaladja a megszokottság kereteit. Mivel a világ és a benne élő Egyház helyzete is állandóan változik, azért nem kell, mert nem is lehet a jövő lelkiségének konkrét formáit meghatározni. Sajátossága a régi lelkiséggel szemben az, hogy a sablonos, aprólékos előírásokból álló ájtatossági formák és külsőséges gyakorlatok helyett az egyedül lényegesre, vagyis az Isten és a felebarát szeretetére helyezi a hangsúlyt. Az Istennel való közvetlen személyes kapcsolatból, annak mindennapos megéléséből meríti az erőt arra, hogy az állandóan változó világban is megőrízze a lelkiség lényegét és azt mindenkor megfelelő formában ki is tudja fejezni önmaga és környezete számára.

Az új lelkiségnek éppúgy mint az új liturgiának is, mindenekelőtt egyszerűnek kell lennie; az egyszerűségre és áttetszőségre kell törekednie. Kerülnie

kell minden olyan külső formát, amely az őt környező hitetlen társadalom számára érthetetlen lenne vagy nevetségesnek tűnne. De mindennél fontosabb a lelkiélet lényegének, az Istennel való személyes kapcsolatnak az átértékelése és új formában való kifejezése. A diaszpórában élő keresztény ugyanis hitetlen társadalomban él. A Nietzsche által meghírdetett humanista eszmény ma már az Isten halálának nyílt hírdetésében éri el tetőpontját. Mi mást jelent ez, mint azt, hogy a ma embere egyre inkább érzi és átéli az Isten távollétének a misztériumát s ezzel egyre fogékonyabb lesz az Isten megfoghatatlansága iránt? (23) Két végletet nem képes ugyanis az ember megragadni: az abszolút semmit és az abszolút létteljességet. Az abszolút semmit azért nem, mert önmagában és minden viszonylatban, tehát az emberhez viszonyítva is semmi. Márpedig az ember a valaminek, a valóságnak a megragadására van teremtve és beállítva. De az ember az abszolút létteljességet se tudja megragadni. Az ember az abszolút létteljességhez, a teremtő Istenhez képest túl kicsiny és túl gyenge, az isteni nagyság az ember kicsinységét és korlátoltságát meghaladja. „Aki azt hiszi, hogy megragadta az Istent, az nem ismeri Őt" — mondotta Sz. Ágoston.

A diaszpórában élő keresztény feladata: átélni az Isten nagyságának és megfoghatatlanságának a misztériumát. A hitetlennel való párbeszédében, lelkiségének külső megnyilatkozásaiban aggályosan kerülnie kell minden antropomorfizmust, amely az Isten igazi, végtelen természetét az ember, vagy akár az Übermensch szintjére alacsonyítaná le. A görög teológiai hagyomány, a keresztény misztika kezdve a Pseudo-Dionysius Areopagita műveivel, nagyban segíthetik a diaszpórában élő keresztényt a megfoghatatlan Istennel való személyes kapcsolatának az elmélyítésében. A végtelen s éppen ezért megfoghatatlan Isten megélése segíteni fogja a mai keresztényt abban, hogy hitetlen embertársát jobban megértse és nagyobb türelemmel viseltessen iránta.

A diaszpóra lelkiségét tehát elsősorban a megfoghatatlan Isten személyes élményére kell alapozni. Ugyanakkor azonban a diaszpóra keresztényének nem szabad elszakadnia és elfordulnia a világtól sem. Rahner két jubileumi kötetének a Gott in Welt (Isten a világban) címet adták. Ezzel külön is kifejezésre akarták juttatni Rahner teológiájának világrairányítottságát, amelyet nem kis mértékben köszönhet Teilhard de Chardin hatásának. „Az ember többé nemcsak egy előre megadott világban él, hanem manapság saját maga alkotja világát". (24) Rahner ezekkel a szavakkal fogalmazza meg tömören a mai ember sajátos helyzetét a világban. A diaszpórában élő keresztény hívő nem tarthatja magát távol ettől a gyökeres világátalakító folyamattól: benne kell élnie, lelki életét is reá kell építenie. Ez a kötelezettség egyrészt az ember metafizikai strukturájából folyik: az ember ugyanis nem tiszta szellem, hanem teste révén bele van ágyazva az anyagi világba. A valósághoz hű, reális alapokon nyugvó lelkiségnek számot kell vetni azzal az adottsággal, hogy az ember az anyagi világnak

is része. (25) Az embernek a világgal szemben való elkötelezettsége folyik másrészt az Egyház hagyományos tanításából is. A keresztény teológia a manicheizmustól kezdve visszautasított minden dualista felfogást. Ez a szemlélet végeredményben az anyagi és szellemi valóság széthasításában és egymással való gyökeres szembeállításában áll. A keresztény teológia viszont kezdet óta vallja, hogy az ember szellemét alkotó Isten teremtette az anyagi világot is, azt az anyagi világot, amelyet az ember szellemével egyre jobban átfog és uralma alá hajt, amelyet a homo faber a gyárakban átalakít s amelynek mérhetetlen térségébe az űrhajós egyre messzebb behatol. Mind az emberi szellem, mind az anyagi világ a létteljességből, vagyis az Istenből meríti létét és értelmét. A diaszpórában élő kereszténynek ezt az igazságot is meg kell élnie és tovább kell adnia embertársainak, akikkel együtt dolgozik a világ átalakításán. „A maradéktalan becsületességgel megélt világi élet, — mondja Rahner — már a vallásos élet kezdete. Isten ugyanis szereti a világot, kegyelmével megszenteli és semmiképp sem tekint rá a vetélytárs irígységével". (26)

A diaszpórában élő keresztény, aki a történelmi helyzetben is fölismeri az Isten szavát, nem fogja tétlenül nézni a világ fejlődését, hanem maga is tevékenyen közre fog működni a világ átalakításában és megszentelésében. Ugyanakkor rá fogja ébreszteni az önmagát hitetlennek tartó, de önzetlen és becsületesen dolgozó munkatársát is arra, hogy őbenne is isteni erő dolgozik, amennyiben maradéktalanul végrehajtja Istennek a világról elgondolt tervét. (27)

JEGYZETEK

(1) Legjobb bevezető Rahner tanulmányozásába a **Ch. Muller és H. Vorgrimler** szerkesztésében francia nyelven megjelent kis könyv: Karl Rahner (Fleurus kiad., Paris 1965, 190 o.). A könyv első részében megtalálható R. rövid életrajza és egy bevezető teológiai munkásságába. Sok szövegidézet illusztrálja R. teológiáját, amelyet a szerzők négy főtéma: az ember, az Isten, az Egyház és a mai időknek szánt lelkipásztori program köré csoportosítanak. A könyv befejezőjében de Lavalette, párizsi teológiai tanár méltatja R. érdemeit. De Lavalette szerint R. világsikere főként két dologból érthető. Egyrészt megmagyarázható abból a teológia iránt támadt szomjúságból, amelyet a biblikus és liturgiai megújhodás fakasztott. Másrészt érthető abból a tényből, hogy R.-nek sikerült a katolikus teológiával kapcsolatos kettős hiedelmet eloszlatnia: megmutatta, hogy a katolikus teológia nem szükségképpen hűtlen és érzéketlen a közvetlen tapasztalat iránt. Ugyanakkor megállapítja, hogy R. tegnap írt teológiai munkája éppúgy érdekli és izgatja a ma emberét és teológusát, mint azokat, akikhez tegnap szólt.

(2) **Ch. Muller - H. Vorgrimler**, Karl Rahner, 64.

(3) Muller-Vorgrimler ezt a címet adták R.-ről szóló könyvük első fejezetének: „L'homme, un étre orienté vers Dieu". R. maga a Sendung und Gnade című könyvében (Tyrolia Verlag, Innsbruck 1959, 422-423) adja meg tömören az Istenre-tájolt-ember megfogalmazását: „Es geht um den Menschen, der offen ist auf Gott, auf den Namenlosen, Unergründlichen, Unsagbaren, es geht um den Menschen . . . der in der Unermesslichkeit der Weite seines Geistes und seiner Liebe alles relativiert ausser eben jenem einen Unsagbaren, den wir Gott nennen . . .

Es geht mit einem Wort um den Menschen als auf den Gott hin zu öffnenden."

(4) R. igyekszik megoldani azt a szerinte hamis antinómiát, amellyel egyes teológiai irányzatok megfeledkeznek az emberről azon ürüggyel, hogy „tisztán" az Istent érjék el. Szerinte ez nemcsak az embert, hanem magát az embert teremtő Istent is lebecsülné. L. „Anthropozentrik": LThK I 632-634 és nemrég megjelent cikkét: „Theologie und Anthropologie", Schriften VIII 43-65.

(5) **L. Joseph Maréchal,** Le point de départ de la métaphysique, Bruxelles 1944. Különösen az 5. kötet (Cahier V. Le Thomisme devant la philosophie critique, Bruxelles [2] 1949) volt nagy hatással a fiatal R.-ra.

(6) Alcíme: Zur Metaphysik der endlichen Erkenntnis bei Thomas von Aquin. Innsbruck (F. Rauch), 1939, XV. 296. — 2. kiadás (J. B. Metz átdolg.) München (Kösel) 413 o.

(7) A teológia és a teológiai oktatás megreformálásának a gondolata erősen foglalkoztatja R.-t. A tanulmányi reformról szóló zsinati döntések megfogalmazására nagy hatással volt a Stimmen der Zeit 1964. decemberi számában megjelent cikke. Alapvető tanulmánya: Über den Versuch eines Aufrisses einer Dogmatik, **Schriften I** 9-47. A kérdésről a **Schriften** egyéb köteteiben a következő tanulmányokat találjuk: Bemerkungen zum dogmatischen Traktat „De Trinitate": IV 103-133; Exegese und Dogmatik: V 82-111; Philosophie und Theologie: VI 91-103; Heilige Schrift und Theologie: VI 111-120; Über die theoretische Ausbildung künftiger Priester heute: VI 139-167; Die Herausforderung der Theologie durch das Zweite Vatikanische Konzil: VIII 13-42; Theologie und Antropologie: uo. 43-65; Zur Geschichtlichkeit der Theologie: uo. 88-110; Die praktische Theologie im ganzen der theologischen Disziplinen: uo. 133-149. — Fontos cikke: Der Theologe. Zur Frage der Ausbildung der Theologen heute: Sendung und Gnade 339-363.

R. számára a teológia reformja nemcsak a régi kézikkönyvek új átszervezésében áll, hanem a teológiának új kérdéseket kell felvetnie, új utakat kell nyitnia, új nyelvezetet kell használnia: szellemének kell megújhodnia.

(8) Alcíme: Zur Grundlegung einer Religionsphilosophie, München 1941. — A 2. kiadás J. B. Metz átdolgozásában München (Kösel) 1963, 221 o.

(9) **Ch. Muller - H. Vorgrimler,** Karl Rahner, 17. Még korai volna összehasonlítani a Hörer des Wortes hatását a teológiában azzal a hatással, amelyet Descartes „Discours de la Méthode"-ja gyakorolt a filozófia történetében. De kétségkívül úttörő munkát végzett R. amikor Kant nyomán és mondhatjuk Kantot kibővítve a vallásos megismerés, a kinyilatkoztatás megismerésének szükségszerű, a priori föltételeit tárta föl az emberben. R. munkája termékenyítőleg hatott. Erre vall pl. Eberhard Simonsnak nemrég megjelent könyve: Philosophie der Offenbarung. Auseinandersetzung mit Karl Rahner. Stuttgart (W. Kohlhammer) 1966, 179 o. Míg R. kizárólag a megismerés síkján vette szemügyre a kinyilatkoztatás problémáját, Simons a kérdést áthelyezi a személyes találkozás síkjára.

(10) **J. Höfer**rel közös szerkesztésben, Herder kiadásában (Freiburg 1957-1967) jelent meg a lexikon 11 kötete. Három további kötete a II. Vatikáni Zsinat dekrétumalt hozza magyarázatokkal. A lexikon 10 kötelében 133 címszót maga R. dolgozott fel.

(11) Handbuch der Pastoraltheologie. Hg. von F. X. Arnold, K. Rahner, V. Schurr, L. M. Weber. Freiburg 1964.

(12) Még a háború előtt tervbe vette **Urs von Balthasar**ral együtt ennek a sorozatnak a kiadását. Tervét azonban csak 1957-ben valósíthatta meg. Első kötete a szentírási sugalmazás kérdéséről szól. (Über die Schriftinspiration, Freiburg 1957). A Quaestiones disputatae célja fölújtani a nagy középkori teológiai hagyományt és ezzel fölélesztení a teológiai kutatómunkát és teológiai vitákat. R. további említésreméltó munkái, amelyek ebben a több mint 40 kötetes szorozatban jelentek meg: Zur Theologie des Todes (2. k.), Visionen und Prophezeiungen (4. k.), Das Dynamische in der Kirche (5. k.), Kirche und Sakramente (10. k.), Episkopat und

Primat (Ratzingerrel együtt, 11. k.), Diakonia in Christo (Vorgrimlerrel 15./16. k.), Offenbarung und Überlieferung (Ratzingerrel, 25. k.), Die vielen Messen und das eine Opfer (31. k.).

(13) Az első kötet 1954-ben jelent meg (Benziger Verl., Einsiedeln). 1967-ig hét további kötetet adtak ki. Hatása világszerte igen nagy. Már több nyelvre lefordították. R. ismertebb írásai között meg kell még említeni a Küldetés és kegyelem (Sendung und Gnade. Beiträge zur Pastoraltheologie. Tyrolia Verl., Innsbruck 1959) címen kiadott előadásgyűjteményét. Egyes országokban, mint pl. Franciaországban, R. főként e műve által gyakorolt nagy hatást a lelkiélet, a lelkipásztori tevékenység és a teológia újjáélesztésében és elmélyítésében.

(14) J. B. Metz, W. Kern, A. Darlapp, H. Vorgrimler: Gott in Welt. Festgabe für Karl Rahner, Freiburg (Herder) 1964, 2 kötet.

(15) „Anthropologisch gewendete Theologie": **J. B. Metz**, Widmung und Würdigung, Karl Rahner, dem Sechzigjährigen: Gott in Welt, I 8.

(16) Theologische Deutung der Position des Christen in der modernen Welt: Sendung und Gnade, 13-47. Ez az előadásunk főként R.-nek Kölnben az újságírók összejövetelén kifejtett nézeteit tolmácsolja. Ezzel a konferenciájával nyitotta meg az utat egy teológiai reflexió számára, amely a modern világot, mint adottságot elfogadja és így igyekszik az egyháznak a világgal, az egyénnek az egyházzal és a hívőnek a hitetlen világgal szembeni magatartását meghatározni. A keresztény új helyzetét számtalan lelkipásztori értekezésében is érinti. Néhány fontosabb írása a Schriften sorozatban: Der Christ und seine ungläubigen Verwandten: III 419-439; Über die Möglichkeit des Glaubens heute: V 11-32; Das Christentum und die nicht christlichen Religionen: V 136-158; Das Christentum und der „neue" Mensch: V 159-179; Der Christ in seiner Umwelt: VII 91-102.

Egy másfél évvel ezelőtt tartott előadásában (Theologische Reflexionen zum Problem der Säkularisation, Schriften VIII 637-666) megveti az alapját az un. „praktikus-egyháztani-kozmológiának", amelynek feladata a mindenkori világot és embert a maga konkrét adottságaival, igényeivel megismerni és ennek megfelelően közölni vele az Isten szavát az adott pillanatban. Ezzel elkerülhető lenne az a sokszor szomorúan tapasztalható tény, hogy az egyház szava „süket fülekre talál". — Fontos cikke: Atheismus und implizites Christentum (Schriften VIII 187-212).

(17) Sendung und Gnade, 24. A diaszpóra-kereszténység R.-nek állandóan visszatérő témája.

(18) „. . . ein heilsgeschichtliches Muss." uo. 24-27. A keresztény diaszpóra-helyzetének kiértékelésében látszik meg igazán R. optimizmusa. Nem indít történelmi pert azok ellen, akik felelősek voltak ennek a helyzetnek a kialakításában. Tudja, hogy nincsen önmagában rossz, abszolút rossz szituáció s ezért helyesebb a jelenlegi nem-ideális-helyzetben azon lehetőségek után kutatni, amelyek a keresztény létét biztosítják. Különben egy nemrégen megjelent tanulmányában (über die Gegenwart Christi in der Diasporagemeinde nach der Lehre des zweiten Vatikanischen Konzils) elismeri hogy a diaszpóra- helyzet nem könnyű sors (hartes Schicksal) és ezért minden helyi egyháznak feladata, hogy térítő szellemével igyekezzen diaszpóra-helyzetén változtatni. Schriften VIII, 409.

(19) R. teológiájára jellemző, hogy a tényt nemcsak elfogadja, hanem meg is akarja érteni és ezért értelmezi. A pluralizmust, különösképpen pedig a vallási pluralizmust igyekszik megérteni a keresztény lét szempontjából. (Schriften V 136. és köv., és VIII 66. és köv.)

(20) A témát „Frömmigkeit früher und heute" címmel 1966-ban tartott előadásában fejtette ki. (Schriften VII, 11-31) R. nem mellékesen foglalkozik a lelkiélet problémájával. Sok ilyen irányú cikket írt pl. a Jézus Szíve tiszteletről, a Mária tiszteletről. Mindig a szakteológushoz méltó mélység jellemzi.

(21) Schriften VII, 11.

(22) „Neues im Christentum ist natürlich immer die schöpferische Entdeckung

und zeitgerechte Gestaltung des ursprünglichen Wesens". (uo. 19.) R. aláhuzza, mennyire terméketlen a konzervativizmus magatartása. Szellemesen jegyzi meg: csak akkor képes az ember az örökséget megőrízni, ha a jövő újdonságát is hatalmába keríti. (uo. 18.) A jövő lelkiségének különösen három jellemvonását emeli ki: át kell élnie az Isten megfoghatatlanságának a titkát, a világi életet és a világ szolgálatát mint lelki programot kell fölfognia, az új aszkézisben magának a hívőnek kell meghatároznia a mértéket, nem pedig idejétmúlt aprólékos előírásokra kell támaszkodnia, amelyeket az új szituációban úgysem lehet már alkalmazni.

(23) Nem szabad összetéveszteni az Isten megfoghatatlanságát az Isten megismerhetetlenségével. Istennek, a végtelen létnek a létét be lehet bizonyítani akár a véges létezők természetéből, akár közvetlenül az ember megismerőképességének és akarásának strukturájából. Mindkettő a végtelenre nyitott, amennyiben egyetlen véges tárgy sem tudja kielégíteni. De ebből még nem következik, hogy az ember meg is ragadja, meg is „fogja" a végtelen Létet. Kiemeli, mennyire fontos, hogy a mai ember éppen a hitetlen környezet miatt átélje az Isten megfoghatatlanságának a titkát.

(24) „Der Mensch lebt nun einmal nicht nur in einer vorgegebenen Welt, heute macht er sie.": Schriften VII, 25.

(25) R. örököse annak a realizmusnak, amely Aquinói Sz. Tamást jellemezte, élesen szembeszállt azzal az utópiát kergető misztikus irányzattal, amely azt hitte, hogy az ember minden idejét és erejét képes a szemlélődésnek szentelni. Az igazi lelkiéletnek a konkrét anyagi valóságra is kell épülnie.

(26) „Das vorbehaltlos redlich gelebte weltliche Leben ist schon ein Stück des frommen Lebens, weil Gott die Welt selbst liebt, sie selbst begnadigt und kein Konkurrent zu ihr ist, der ihr neidisch wäre.": Schriften VII, 25. A világban élő ember lelkiségét R. egy kis könyvében (Alltägliche Dinge, Einsiedeln 1966) külön is kifejti.

(27) R. szerint a diaszpórában élő kereszténynek egyik legfőbb feladata fölkutatni a „névtelen keresztényeket", vagyis azokat az embereket, akik saját lelkiismeretük szavát követve szeplőtlen becsületességgel élnek. Feladata továbbá a saját nevén szólítani a névtelen keresztényt, vagyis tudatára ébreszteni tényleges keresztény mivoltának, hiszen ő is az Isten kegyelmében él. A „névtelen keresztény" is R. egyik kedvelt témája. Die anonymen Christen: Schriften VI, 545-554.

ROMANO GUARDINI
1883 — 1968

Azt mondják, hogy a lángész több „személyiséget" hord magában; rövid élete során megsokszorozza létét. De ha csak ez lenne a zseni jellemzője, világunknak tele kellene lennie zsenikkel. Ha mégis oly kevés lángésszel találkozunk, ez azért van, mert a különböző „személyiségek" között igen ritkán jön létre az összhang. Romano Guardini esetében a filozófus, a teológus, a liturgista, az irodalomkritikus, a lelki iró, a pedagógus és a hitszónok — a sokszor ellentétesnek tűnő tulajdonságok is — harmóniába simultak: a keresztény humanista tökéletes tipusát alkották meg.

1968. október elsején húnyt el Münchenben. Liturgikus, filozófiai és teológiai munkáit Magyarországon is jól ismerték; műveit a legkülönbözőbb nyelvekre lefordították. A liturgia szelleme, Az Úr, A kereszténység lényege,

A világ és a személy — hogy csak a legismertebb munkákat említsük —, a két háború közötti katolikus irodalom legjavához tartoznak.

De mielőtt Guardini szellemtörténeti jelentőségét méltatnánk, emlitsük meg életének és pályafutásának főbb állomásait. Veronában született 1885 febr. 17-én. Még egy éves sem volt, amikor szülei Mainzba költöztek. Apja itt olasz konzul. Romano Guardini teljesen német nevelést kap az iskolában, olasz származása azonban döntő hatással lesz szellemiségére: csodálatosan egyesíti a latin tisztaságot a német alapossággal. Stílusa kristálytiszta és szabatos. A fiatal egyetemista Münchenben a természettudományokkal kísérletezik: kémiát, politikai gazdaságtant tanul, majd az orvosi fakultásra iratkozik be. 1905-ben Berlinben vallási válságon esik át: érzi Isten hívását. Sok vívódás után — atyja ellenzésére — papnak megy. Teológiai tanulmányait Freiburgban, Tübingenben és Mainzban végzi. 1911-ben szentelik pappá. A következő évben megkapja a német állampolgárságot. Két hónapig káplánkodik a mainzi egyházmegyében, majd Freiburgban teológiai doktorátust szerez: tézisét szent Bonaventuráról írja. Ezután öt évig lelkipásztorkodik Mainzban. Németországban ekkor kezd kibontakozni a liturgikus mozgalom. A fiatal Guardini maga köré gyűjti a fiatalokat: bevezeti őket a liturgia szellemébe és megkezdi világnézeti előadásait is. 1923-ban azzal bízzák meg, hogy Berlinben alapítsa meg a katolikus világnézet tanszékét. A német főváros protestáns egyetemi környezetében Guardini és köre képviseli a katolicizmust. Ebben az időben az északnémet katolikusok még tele vannak kisebbrendűségi érzéssel. A berlini professzor azonban csakhamar „felszabadítja" őket. Guardini előadásainak sikerét a fiatal Bergsonéhoz lehetne hasonlítani: a legkülönbözőbb felfogású és összetételű hallgatóság szorongott az előadóteremben.

De a hitlerizmus réme már előreveti árnyékát. Jóllehet Guardini tevékenységében nincs semmi politika, a „harmadik birodalom" kopói előtt gyanús személyiség. A már régóta híres vasárnap délelőtti diákmiséket ellenőrzik. Himmler rendőrsége többször házkutatást végez az ifjúsági központban, mígnem 1939-ben bezárják „államellenes tevékenység" miatt. Guardinitól elveszik katedráját. Most magánúton folytatja világnézeti nevelő-munkáját: katolikus tanfolyamot szervez és megalapítja a Katholische Bildungswerk nevű szabadegyetemet. De mivel a Gestapo hálója egyre inkább összeszorul körülötte, 1943-ban visszavonul egyik barátjához, Joseph Wiegerhez és Mooshausen közelében egy kis sváb faluban lelkészkedik egészen a háború végéig. 1945 őszén Tübingenbe kerül, ahol a katolikus világnézet katedráját bízzák rá. Roppant feladat előtt áll. A nácizmus által elnevelt, pogány szellemiséggel átitatott és kegyetlenül kiégett német fiatalságot kell visszavezetni a kereszténységhez. Németországban még teljes a zűrzavar: nemcsak a nagyvárosok hevernak romokban, hanem az eszmények és a reménység is. Az ifjúság egy rétegében úgy terjed az öngyilkosság, mint a járványos betegség.

Romano Guardini megkezdi a lelki újjáépítés, a belső megújulás munkáját. Egyik tübingeni előadásában így jellemzi a helyzetet és feladatát: „Fiataljaink meg vannak sebezve, a szörnyű háború mély sebet ejtett rajtuk. Nyugodtan kell hozzájuk szólnunk; tapintattal, mint ahogy azokhoz szólunk, akik messziről tértek vissza. Tizenkét éven keresztül olyan mestereknek voltunk kiszolgáltatva, akiknek egyetlen ambiciójuk az volt, hogy megakadályozzák őket a gondolkodásban. Vissza kell most adni ifjúságunknak a szellemi nyugtalanságot. Hiszem, hogy ezek a fiatalok nem vesznek el, mert nem vesztették el munkakedvüket: ez menti meg őket a nihilizmustól és a kétségbeeséstől, amely a legjobbakat is kísérti..."

A tübingeni egyetemen, amely háromnegyedrészben protestáns, a katolikus világnézet tanára általánosan elismert mester lesz, mint ahogy Berlinben a háboru előtt. De híre — főleg könyvei révén — túllépi Németország határait is. (Érdekes, hogy a franciák tulajdonképpen csak 1945 után fedezik fel Guardini-t, műveinek jórészét 1945 és 1965 között fordítják franciára.)

Amikor Romano Guardini é l e t m ű v é t jellemezni akarjuk, egyetlen szóval kifejezhetjük a lényeget. Ez a szó Weltanschauung, világnézet. Legfőbb törekvése az volt, hogy a katolikus világot, főleg a fiatalokat, új, dinamikus világszemléletre nevelje. Viziójának középpontjában az Úr áll, Jézus Krisztus személye. Mert a kereszténység lényege, hangsúlyozza ő maga, Krisztus személyétől elválaszthatatlan. „Ennek a lényegnek nincs elvont meghatározása. Nincs doktrina, nincs morális érték-rendszer, nincs vallásos állásfoglalás, se életprogram, amely elválasztható lenne Krisztus személyétől és amelyről mégis ezt mondhatnánk: ime, ez a kereszténység. A kereszténység Ő maga; az ami Általa eljut az emberhez és a kapcsolat, amely Általa Isten és az ember közt létezhet". A világnézetet mint egzisztenciális állásfoglalást és életalakító tényezőt történelmi szituációkban világítja meg. Ezeknek az esszéknek a szintéziséből valóságos szellemtörténeti panoráma állítható össze. Sokratesnél kezdődik ez a sor, majd Ágostonon, Bonaventurán, Dante-n keresztül eljutunk a modern kor kezdetéhez: Pascalhoz, akit Nietzsche „a legnagyobb kereszténynek" nevezett. Guardini szerint a középkor egységes világképe, amelynek tökéletes példáját még megtalálhatjuk Dante-nál, Pascal-lal kezd felbomlani: a modern humanizmus születésénél vagyunk. Pascal már a keresztény kultúra válságának tanúja. A világegyetem végtelenre tágul, az ember elveszettnek érzi magát és az Isten is valamiképp elveszíti uralmát: „wird depotenziert". A világ értéke már nem onnan van, hogy Isten teremtménye, tükröződése. Az ember tudatára ébred „tragikus végességének" és a pesszimizmus kísérti. Pascalt azonban hite még megőrzi a kétségbeeséstől. A modern ateizmus viszont a pogány amor fati-hoz, a végzet-hithez menekül, vagyis a mitoszba; a pogányságot eleveníti fel, vagy pedig az üres ég alatt kétségbeesetten vállalja az abszurditást. Dosztojevszkij, Hölderlin és Nietzsche művének tanulmányozásán keresztül mutatja meg

Guardini azt, amit P. de Lubac a „modern ateizmus drámájának" nevezett. Nietzsche-vel beteljesedik az istentagadó humanizmus. Az ember létét veszélyezteti az Isten, ezért meg kell halnia, hogy az ember élhessen.

Ez a tragikus félreértés ma is tart; az ateista egzisztencializmus alapdogmája lett. Guardini ezt a félreértést akarta eloszlatni írásaival. Perszonalizmusa, amely a fent említett keresztény írókon, és természetesen a Szentíráson kívül sokat köszön Brentanonak és Max Schelernek, nem szűnik meg hangoztatni: Isten nem hogy veszélyezteti az ember szabadságát, de éppen személyes kibontatkozásának forrása és méltóságának garanciája. A veszélyben lévő modern embernek, most a modern idők végén, csak a krisztusi üzenetben lehet reménysége. Krisztusban az élő Isten siet az ember segítségére: örök életre hívja az Egyházban felhangzó Ige által. Jézussal a cselekvés válaszútján találkozunk. Az emberi erőfeszítésnek és az egész történelemnek Ő ad értelmet. Helyesen cselekedni végső elemzésben azt jelenti, hogy Jézus miatt cselekszünk és Feléje megyünk. Még akkor is, ha tettünk közvetlen inditéka egy részleges érték és a cél egy konkrét ember, Krisztus van a cselekvés mélyén, Ő az emberi közösség alapja és összetartója, az emberi tevékenység megmentője. A világot a keresztények menthetik meg, ha igazán keresztények, vagyis ha szent Pál szavai szerint nem ők élnek, hanem Krisztus él bennünk.

De Romano Guardini műve nem csupán a keresztény filozófus műve, hanem a papé is, akinek legfőbb gondja az volt, hogy Krisztushoz vezesse az embereket, ráébressze őket az Úr által hirdetett és mindannyiunknak felkínált isteni élet gazdagságára. A személy, a „belső örökkévalóság", a szabadság és a kegyelem titka Ágoston óta alig talált ily szenvedélyes búvárra.

Guardini eredetisége abban van, hogy a keresztény valóságot átfogó világnézetbe illesztette be, a modern világkép távlataiba állította Krisztus üzenetét, s elsősorban Krisztus tényét, a megtestesülést és a húsvéti titkot. Az élő Krisztusban nyilatkoztatta ki és közölte magát. A keresztény világnézet mindig a megtestesülés központi tényét tekinti sarkpontjának. A kinyilatkoztatás új fényt vet az idő titkára: a történelem a hívő szemében Szent Történet. Kezdete és vége az Isten titkában vész el. Guardini azok közé tartozik, akik a biblikus teológia újabb eredményeit megismertették a hívőkkel. Az utolsó 20-30 év alatt ez a népszerűsítés olyan jelentős eredményeket ért el, hogy Guardini egyes írásai, bizonyos tételei ma már szinte közhelyeknek tűnnek. De ne feledjük, hogy éppen Guardininek igen nagy szerepe volt abban, hogy a csak szakemberek körében vitatott biblikus teológia tételei egy új keresztény lelkiség sugalmazói lettek széles értelmiségi körökben is.

Mondottuk, hogy Guardini művének középpontjában Jézus Krisztus személye áll. Remekműve, az Úrról írt kétkötetes elmélkedés-gyűjteménye,

Jézus titkát és tanítását bontja ki. Fontosabb pontjait négy éven keresztül vasárnapi homiliáiban élőszóval is előadta. Guardini nem kommentálja az evangéliumok minden részletét: olyan epizódokat, bibliai témákat választ ki, amelyek különösen alkalmasak arra, hogy korunk emberének bemutassa az evangéliumi üzenetet. Nem a szó szoros értelmében vett exegézisről van szó, nem is biblikus teológiáról, hanem a homilia sajátos műfajáról. A szerző aktualizálja az evangéliumot: a szabadság, a kegyelem, az új igazságosság, a szeretet stb. tematikáján keresztül bemutatja az Úr üzenetét, amely itt és most szól hozzánk. Guardini azt is el akarta érni, hogy hallgatói vagy olvasói kedvet kapjanak a Szentírás tanulmányozására, átelmélkedésére.

Romano Guardinit Németországon kívül kezdetben csak mint „liturgistát" ismerték. „A liturgia szelleme" (1918) c. munkáját több európai nyelvre lefordították. Guardini gyakran hangoztatta írásaiban, hogy a lélek és a test, a szellemi és az érzékletes szétválasztása, dichotomiája igen káros. A keresztény antropológia elvet mindenfajta dualizmust, a megtestesülés hite a „földi valóságok" nagyraértékelését követeli. A liturgia szimbolizmusa is az egész embert, a „megtestesült szellemet" tekinti. A keleti ember, a Biblia embere jobban megértette a dolgok és az emberi gesztusok szimbolizmusát, mint mi nyugatiak: számára az egész valóság, a látható világ és az emberi tettek is valamiképpen az Isten megnyilatkozásai. Az ember a liturgiában tudatosan vagy öntudatlanul is „epifániát" keres: az isteni Ige, az élő Isten „megjelenését". A „szent jeleken" keresztül Isten szól hozzánk és mi is egész lényünkkel keressük, imádjuk őt. Mindehhez persze — hangsúlyozza Guardini — egy bizonyos kultúrára van szükség. A mise és a szentségek szimbolizmusa, az egyházi év jelentése nem könnyen ragadható meg. A liturgikus mozgalom éppen azt célozta, hogy a híveket bevezesse a szent jelek megértésébe. A liturgia szellemének egy másik jellegzetessége: objektivitásra neveli a híveket. A liturgia ugyanis aláveti a személyt bizonyos külső normáknak; így a szubjektivizmus veszélyét kiküszöböli. Ezenkívül az ember az élő közösségben, az Isten népével együtt imádkozik: ez kizár egy bizonyos szentimentalizmust és moralizmust.

Mindazonáltal Guardini igen fontos szerepet tulajdonít a személyes imának is. Az Egyház hivatalos imája merő külsőség lehet, ha a hívek nem mélyítik el személyes kapcsolatukat Istennel. Guardini külön könyvet szentelt az imának: „Bevezetés az imába". Kifejti az ima lényegét, annak formáit. Hangsúlyozza, hogy a keresztény számára leglényegesebb a gyermeki magatartás az Atyával szemben. Temperamentumunk, lelkiállapotunk, különböző helyzeteink szerint különböző imamódokat kell találnunk. Az imádság nemcsak eszmélés, reflexió, okoskodás, hanem élet. S maga az élet is imádsággá válik, ha Isten jelenlétében járunk, ha mindenben megtaláljuk az Urat. Krisztus Lelkével velünk van, köztünk van: mindig hív és bátorít bennünket. „Gyere, maradj mellettem", — mondja. Az imádság csak így lehetséges: ha

Vele imádkozunk. Aki imádkozik, az az Úrhoz fordul, megvallja hitét és szeretetét, kérdéseket intéz hozzá, előadja Neki problémáit, és elbeszélget Vele mindarról, ami a szívén fekszik.

Guardini egész életműve arra figyelmeztet bennünket, hogy a keresztény tényt — ennek központjában a Megtestesülés titka áll — nem szabad leredukálnunk pszichológiai vagy erkölcsi összetevőire. Mivel Isten emberré lett, az Istenemberben — Jézus Krisztus által — megnyílt számunkra az út az Atyához. Az ember élő kapcsolata Istennel nemcsak pszichológiai „fogás", nem egyszerűen erkölcsi magatartás, hanem részesedés az isteni életben. Mert a Feltámadott Lelke által a Szeretet valóban kiárad szívünkbe és új teremtményekké változtat bennünket. A keresztény lét értelme: a hívőben Krisztus él Lelke által, ezért a keresztény élete megkezdett örök élet.

Szabó Ferenc

Ignace Lepp: Hygiene der Seele. Herder-Bücherei 287 k.

A hitetlenből katolikussá lett francia pszichológus és egyetemi tanár több évtizedes tapasztalata alapján fejleszti gyakorlati tudománnyá a modern ismeretanyagát és megelőző módszerei segítségével nyújt kitűnő neveléstani munkát a gyermek- és felnőttlélekgondozás számára. Végighalad az emberi élet minden szakaszán, rámutat a lelkiélet zátonyaira, majd megoldásokat ajánl, amelyek segítségével — a testápolás természetességéhez hasonlóan — a lélekgondozás terápiáját, receptjeit nyújtja. Igazolható megállapitásait nyiltan tárja fel, mégha ezek bizonyos előitéletekbe ütköznek is. Gondolatainak értékét szemléletes, vonzó nyelve és példáinak gyakorlatisága még inkább emeli.

Josef Goldbrunner: Sprechzimmer und Beichtstuhl. Herder-Bücherei 227 k.

Egy világváros kültelki plébániáját szervezi meg a szerző s lelkipásztori, lélektani és mély emberismereti adottságai vezetik el az egyetemi katedrára, előadói körútjaira. A mélypszichológia antropológiai ismereteit akarja a vallási élet számára hasznosítani: két, egymással szemben bizalmatlanul álló szellemi tényezőt akar egységbe hozni. Az újabb kutatómunka közben kiderítette, hogy sok probléma csak a lelkipásztorok és a lélektani gyógymódok művelőinek közös munkájával oldható meg. A modern vallási élet nehezebbé vált még hívő keresztények számára is, hiszen az emberi természet és szellem mind öntudatosabb életformákra vágyik. A valláserkölcsi élet művelése csak a természetes élet adottságainak fokozott figyelembevételével sikerülhet. A mélypszihológia éppen ilyen vonatkozásban nyújthat értékes felvilágosításokat. A könyv sok olvasóját segíti majd mélyebb önismerethez és meg nem értések tisztásához vezet el olyan korban, amely a lélek erőit több feladat elé állítja, mint az előző idők bármelyike.

Cser Palkovits István

VI. Pál pápa

ÜZENET A PAPSÁGHOZ

Hozzátok, a szent katolikus Egyház papjaihoz, hozzátok, igen szeretett fiaink, akiket a papszentelés testvérünkké és munkatársunkká avat az üdvösség szolgálatában, — miként testvérei és munkatársai vagytok saját pásztoraitoknak is — közvetlenül hozzátok akarunk szólni ma, amikor véget ér a hit éve, s Szent Péter és Pál apostol vértanúságának 19. centenáriuma. Röviden, egyszerűen szólunk hozzátok, de ezt valóban nektek szánjuk.

Már régóta a szívünkben hordjuk ezt a szándékot. Azóta, hogy paptestvéretek vagyunk; vagyis attól a naptól kezdve, hogy titokzatos végzés szerint pappá szenteltek bennünket és igy megéltük azt az új és mély sorsközösséget mindazokkal, akik kiválasztásunk értelmében hivatottak vagyunk Krisztust megszemélyesíteni az Atya akarata iránti odaadásunkban, a megszentelődésben, a hívek vezetésében és szolgálatában, a világ üdve munkálásában. Mindig mély megbecsülés, rokonszenv és testvéri érzés fűzött bennünket hozzátok, paptestvéreink. Később, amikor az Egyház főpásztori megbizatást adott nekünk, előbb a püspöki, majd pedig a pápai hivatalt bízva ránk, állandóan és egyre sürgetőbben a papságra gondoltunk, a megbecsülés, a gondoskodás és a szeretet érzelmeivel. Sokszor bántott bennünket az a tudat, hogy nem szóltunk hozzátok eléggé, hogy nem tanusítottuk gyakrabban és megfelelő jelekkel, mily érzelmet keltett fel és kelt ma is iránt atok szívünkben a Szentlélek Isten. Ez a szívünkből jövő érzelem szinte minden más gondolatot és érzelmet magával ragad, s hivatalunk gyakorlásában szinte ez tölt el bennünket: a szeretet rendjében ti foglaljátok el, mindenekfelett és mindenben, az első helyet papjaink, püspöktestvéreinkkel együtt.

Ezért akarunk ma hozzátok szólni. Nem enciklikát intézünk hozzátok: nem oktatás ez, nem kánoni előirások gyűjteménye: egyszerűen szivünk kiöntése. „Megnyilt az ajkunk és kitárult a szívünk felétek . . ." (2 Kor. 6, 11). Most, amikor az apostolok 19. centenáriumáról emlékezünk meg, akik az evangéliummal és vérükkel vetették meg a római egyház alapjait, meg kell nyitnunk egy pillanatra lelkünket.

Nagy csodálattal és nagy szeretettel tesszük ezt. Ismerjük Krisztushoz, az Egyházhoz való hűségteket. Ismerjük elkötelezettségteket és küzdelmei-

teket. Ismerjük apostoli buzgóságtokat, lelkipásztori gondjaitokat. Ismerjük azt is, mily nagy tiszteletet és hálát vált ki annyi hivőben evangéliumi önzetlenségtek és apostoli szeretetetek. Lelki életetek kincsei, Istennel való belső kapcsolatotok, Krisztussal vállalt áldozatotok, a szemlélődésre törekvő vágyatok még a tevékenységben is, mindez ismeretes előttünk. Szeretnénk megismételni mindannyiotokkal kapcsolatban az Úr szavait, aki ezeket mondja a Titkos Jelenések könyvében: „Ismerem tetteidet, fáradozásodat és állhatatosságodat" (2, 2). Mennyi megindultságot és örömet jelent nekünk ez a látvány! Mennyi hálát vált ki lelkünkben! Köszönetet mondunk mindannyiotoknak és Krisztus nevében megáldunk mindnyájatokat mindazért, amik vagytok és amit tesztek Krisztus Egyházában. Püspökeitekkel együtt ti vagytok ennek az Egyháznak legjobb munkásai, oszlopai, mesterei és barátai, Isten titkainak közvetlen sáfárai (1 Kor. 4, 1; 2 Kor. 6, 4).

Azért akartuk igy feltárni előttetek szívünket, hogy mindegyiktek tudja, érezze, mennyire becsüljük és szeretjük, és valamennyien boldogan egynek tudjátok magatokat velünk az apostoli munka nagy célkitűzésében és erőfeszítéseiben.

Mindez nem rövidlátó és egyoldalúan optimista látásmód. Tudjuk jól, hogy annyi sok pap mellett, akik megelégedettek, és örömüket lelik hivatásukban, nem kevés fájdalmas eset is akad, s ezeknek híre sokszor feltűnőbb, mint amazoké. A papság egyes tagjainál nyugtalanságot, bizonytalanságot tapasztalunk az Egyházban elfoglalt helyüket illetőleg. Egyes papok azt hiszik, hogy ki vannak zárva a gyorsan fejlődő modern társadalomból.

Kétségtelen, az átalakuló modern világ mai megrázkódtatásai a papokat is elérik. Ők is, miként testvéreik a hitben, Isten felé vezető útjukon sötét órákat is élnek át. Ezenkívül azért is szenvednek, mert a papi élet bizonyos tényeit helytelenül értelmezik és igazságtalanul általánosítják. Arra akarjuk most emlékeztetni a papokat, hogy minden keresztény helyzete, de főleg a papoké, ellentmondásosnak tűnik és érthetetlen marad azok szemében, akik nem hisznek. A mai helyzet arra hívja a papot, hogy mélyítse el saját hitét, egyre inkább tudatosítsa azt, hogy micsoda, milyen hatalmat kapott és milyen küldetéssel bízták meg. Kedves Fiaink és Testvéreink, arra kérjük az Urat, hogy adjon világosságot, segítsen bennünket, amikor meg akarunk erősíteni benneteket.

Minden papnak mondjuk tehát: sohse kételkedjetek szentségi papságtok természetében. A papság nem akármilyen tisztség vagy szolgálat az egyházi közösségben. Olyan szolgálat, amely az egyházirend szentsége révén — kitörölhetetlen jeggyel jelölve a papot — egészen különleges módon részesedik Krisztus papi hatalmában (LG, 10 és 28).

Igy tehát kidomboríthatjuk a katolikus papság néhány sajátos dimenzióját. Először is a szent jelleget. A pap Isten embere, az Úr szolgája. Olyan

tetteket végezhet, amelyek túlmennek a természetes hatékonyságon, mivel a pap in persona Christi, Krisztus személyét helyettesítve cselekszik. A papon keresztül egy felsőbb erő hat: ő bizonyos pillanatokban, alázatos és kitüntetett szolgaként, hathatós eszköze Krisztusnak; a Szentlélek közvetítője. Közte és az isteni világ között egyedülálló viszony alakul ki: megbizatást nyer, amely Isten bizalmának kifejezése.

Mégis, ezt az ajándékot a pap nem önmaga számára kapja, hanem másokért: a szent dimenzió teljes egészében az apostolságra van rendelve, vagyis a küldetéshez, a papi hivatalhoz.

Jól tudjuk, hogy a pap olyan ember, aki nem önmagáért él, hanem másokért. A közösség embere. A papi életnek ezt a vonását manapság a legjobban megértik. Egyesek ebben látják a választ azokra a támadó ellenvetésekre, amelyek kétségbevonják, hogy a papság fennmaradhat-e a modern világban, sőt azt a kérdést is felvetik: van-e egyáltalán létjogosultsága a papnak? A társadalomnak és az egyházi közösségnek nyújtott szolgálat elégségesen igazolja a papság létét. A világnak, az Egyháznak szüksége van papokra. Amikor ezt állítjuk, az emberi igényeknek egész sora vonul fel lelki szemünk előtt. Kiknek ne lenne szükségük a keresztény igehirdetésre, a hitre, a kegyelemre? Melyik embernek nincs szüksége arra, hogy valaki önzetlenül szolgálja? Hol vannak a lelkipásztori szeretet határai? S talán éppen ott van legnagyobb szükség erre, ahol ennek a szeretetnek a szükségét a legkevésbé érzik! Igen: a missziók, az ifjúság, az iskola, a betegek, és napjainkban fokozottabban mint régen a munkásvilág, állandó hívást intéznek a pap szívéhez. Hogyan kételkedhetnénk hát abban, hogy helyünk, szerepünk, küldetésünk van a modern életben? Inkább ezt kellene mondanunk: miképpen válaszolhatunk mindazoknak a hívására, akiknek szükségük van ránk? Hogyan tegyünk eleget személyes áldozatunkkal növekvő lelkipásztori és apostoli kötelességeinknek? Talán sohasem volt annyira tudatában az Egyház annak, hogy az üdvösség elengedhetetlen eszköze, soha a múltban nem volt oly erős az üdvösség szolgálatának dinamizmusa, mint napjainkban. S mi olyan világról álmodnánk, ahol nincs Egyház, nincs kellőképpen felkészült, specializált, felszentelt papokkal rendelkező Egyház! A pap önmagában Krisztus emberszeretetének jele, annak a teljes tanításnak a tanúságtevője, amely által az Egyház ennek a halálig menő szeretetnek megvalósítására törekszik.

Ha a pap tudatában van hivatásának, annak, hogy Krisztus felszentelt eszköze az emberek szolgálatára, — tudatosíthatja papságának személyes, misztikus és aszkétikus dimenzióját is. Ha minden keresztény a Szentlélek temploma, mennyivel közvetlenebb lesz a papi lélek társalgása a benne lakó Jelenléttel, amely átalakítja, gyötri és megrészegíti? Az apostok szavai minden paphoz szólnak: „... ezt a kincset cserépedényben őrizzük, hogy az erő túláradó nagyságát ne magunknak, hanem Istennek tulajdonítsuk" (2 Kor. 4, 7).

Fiaink és paptestvéreink, hogyan fokozzuk és tápláljuk ezt az öntudatot? Miképpen ég bennünk a szemlélődés lángja? Miként engedjük magunkat vonzani személyiségünk központja által, és hogyan vonulunk vissza külső foglalatosságaink közepette a belső beszélgetésre? Megőriztük-e még a személyes imádság, az elmélkedés, a breviárium szeretetét? Miként reméljük tevékenységünknek a lehető legnagyobb eredményt biztosítani, ha nem az Istennel való belső beszélgetésből merítjük a legjobb energiákat, azokat, amelyeket csak Isten adhat? Hol találjuk a papi celibatus első alapjait és a hozzá szükséges erőt, ha nem annak a szeretetnek követelményeiben és teljességében amely Isten kizárólagos szeretetére és üdvözítő szándékának totális szolgálatára szentelt szívünkben áradt szét?

De egyesek erre azt monják, hogy napjainkban már nem olyanok a strukturák, amelyek lehetővé tennék ennek a termékeny és nagylelkű papi elkötelezettségnek a gyakorlati megvalósulását. Nos, itt találjuk a papság negyedik, egyházi dimenzióját. A pap nem magányos; egy szervezett testnek, az egyetemes Egyháznak a tagja, tagja egyházmegyéjének és —tegyük hozzá még — egészen sajátos módon tagja plébániájának is. Az egész Egyháznak alkalmazkodnia kell a világ új igényeihez. S miután befejezte a zsinatot, az egész Egyház elkötelezte magát a lelki és szerves megújulásra. Segítsük együttműködésünk, ragaszkodásunk és türelmünk által.

Kedves Testvéreink és Fiaink, legyen bizalmatok az Egyházban! Nagyon szeressétek! Az Egyház Krisztus szeretetének közvetlen tárgya: dilexit Ecclesiam (Ef. 5, 25). Szeressétek korlátaival és hibáival együtt. Nem korlátai és hibái — vagy talán bűnei — miatt, hanem azért, mivel csak akkor tudjuk meggyógyítani és teljes szépségében felragyogtatni Krisztus Jegyesét, ha szeretjük. Az Egyház menti meg a világot, az az Egyház, amely ugyanaz ma, mint tegnap és holnap lesz és mindörökké; a Lélek által vezetett, fiai által segített Egyház mindig megtalálja az erőt, hogy megújuljon, megfiatalodjék és az új igényekhez alkalmazkodjék.

Gondoljunk most azokra a papokra, akik az Isten Igéjének tanulmányozásával, a liturgikus reform helyes és hűséges alkalmazásával, a kicsinyek és a társadalmi igazságra éhes szegények fokozottabb apostoli szolgálatával, a népnek a békére és a szabadságra való nevelésével, a tőlünk elszakadt keresztény testvérek ökumenikus közelítésével, kiszabott kötelességeik mindennapi teljesítésével, és mindenekelőtt a mi Urunk Jézus Krisztus, a Miasszonyunk, az Egyház, és minden ember sugárzó szeretete által törekszenek a megújulásra. Mi magunk is ebben találjuk vigaszunkat és épülésünket.

Szeretett papjaink — akár közel, akár távol vagytok — a szent apostolok és vértanúk, Péter és Pál emlékét ünnepelve, ily érzésekkel eltelt szívvel köszöntünk és megáldunk benneteket.

A Szent Péter Bazilikánál, 1968. június 30.-án.

A BÍBOROSI BIZOTTSÁG NYILATKOZATA A HOLLAND KATEKIZMUSRÓL

Az Acta Apostolicae Sedis 1968 nov. 30.-i dátummal közzétette annak a nyilatkozatnak a szövegét, amelyet a pápa által kijelölt bíborosi bizottság bocsátott ki a holland katekizmus tanításával kapcsolatban. A nyilatkozat két részből áll. Az első történeti, a második doktrinális. Részletesen ismertetjük a nyilatkozat szövegét, a fontosabb pontokat szó szerint idézzük.

Történeti rész

Az új holland katekizmus 1966-ban jelent meg. Kétségtelen érdemei mellett olyan hiányosságokat is mutat, amelyek sok hívő lelkében zavart keltettek. A Szentszék, mivel megbizatást kapott az Isten népe hitének megvédésére, nem maradhatott közömbös az új katekizmussal szemben. A pápa mindenekelőtt azt akarta, hogy a holland püspöki kar által kinevezett három holland teológus és a Szentszék által kinevezett három teológus párbeszédet folytasson a katekizmus tanításáról. Ez meg is történt 1967. április 8-10 között. A Szentszék által kijelölt teológusok bizonyos kiigazításokat kértek a félreérthető pontokon. De a megbeszélés csaknem eredmény nélkül végződött. Még a Szentatya által kifogásolt pontokon sem módosították a katekizmus szövegét: Jézus szűzi fogantatását, az angyalok létét, a megváltói áldozat elégtételi jellegét érintő hittani kérdésekben. Miután értesült a megbeszélés eredményéről, a pápa egy bíborosi bizottságot nevezett ki az ügy véleményezésére. Ennek a bizottságnak tagjai Frings, Lefebvre, Jaeger, Florit, Browne és Journet bíborosok lettek. A bizottság 1967. június 27-én és 28-án tartotta meg első ülését, amelyen hollandul tudó teológusszakértők is résztvettek. A bíborosok úgy döntöttek, hogy az újabb kiadás és a más nyelvre való fordítás előtt gondosan át kell nézni a katekizmust. Kijelöltek egy második teológiai bizottságot is, amelynek tagjai hét különböző nemzethez tartoztak. Ez a teológus-bizottság megvizsgálta magát a katekizmust, az első teológus-kollokvium jelentését, valamint azt a beadványt, amelyet közben a holland katekizmus szerzői készitettek és a kifogásolt pontok kijavítására új módosításokat javasolt. A dokumentumot kézhezkapva, a bíborosok megtartották második ülésüket 1967. december 12-14 között.

Az alapos vita után véglegesen megszövegezték azokat a módosításokat, amelyeket be kellett vezetni a katekizmus újabb kiadásába. A végrehajtáshoz kijelöltek egy szűkebbkörű bizottságot, ezt Alfrink bíboros irányította. A bíborosokat képviselő két teológus a holland püspökök által kijelölt teológusokkal dolgozott az új kiadás szövegén, amelyet 1968 februárjában benyújtottak a Szentszéknek, a bíborosi bizottságnak és a holland püspöki karnak.

Közben azonban a holland püspöki kar jóváhagyása és minden módosítás nélkül megjelent a katekizmus angol, majd német és francia fordítása. Legújabban egy holland újságban és egy Olaszországban megjelent könyvben közzétettek bizalmas dokumentumokat, köztük a Szentatya egyik levelét is. A

könyvben a dokumentumhoz fűzött kommentár olyan véleményeket tulajdonít a Szentszék által kinevezett teológusoknak, amelyeket ők nem vallottak, és jelentéktelennek minősíti a holland katekizmus kifogásolt pontjait. Továbbá módosítást csak azon a három ponton javasol, amelyeket a Szentatya kifejezotten bírált. A kérdéses könyvben helytelenül alkalmazzák egyes modern exegéták értelmezését a gyermekség evangéliumával kapcsolatban. Míg ugyanis az idézett szerzők Jézus születését az Úr gyermekségének legfontosabb tényei közé sorolják, a könyv a katolikus hittel ellenkezően azt állítja, hogy nem kell megkövetelni a hívőktől a Jézus szűzi fogantatásában való hitet a maga testi és lelki valóságában, hanem elégséges egy bizonyos szimbolikus jelentés elfogadása. Az ilyen publikációk csak megnehezítik a holland katekizmus jelentős problémájának a megoldását. Minthogy a katekizmus ma már négy nyelven forog közkézen, mielőtt a javított kiadás megjelenne, a bíborosi bizottság szükségesnek látta a kívánt módosítások közzétételét. Így a hívek világosan láthatják, miként kell vélekedniök és tanuságot tenniök az üdvösség jóhiréről teljes egyetértésben Krisztus Egyházával és Péter székével.

A doktrinális rész

A bíborosi bizottság a következő tíz ponton kíván módosítást, mindig a Szentirásra, vagy az Egyház hivatalos tanítására hivatkozva:

1) A teremtés. A katekizmusnak ki kell jelentenie, hogy Isten a látható világon kívül tiszta szellemeket, angyalokat is teremtett és hogy az emberi lelkek, mivel szellemi természetűek, Isten közvetlen alkotásai.

2) Minden ember vétkezett Ádámban. Az emberi nem eredetének és lassú kifejlődésének kérdése új nehézségeket vet föl az eredeti bűnnel kapcsolatban. Mindazonáltal a katekizmusnak hűségesen elő kell adnia az Egyház tanítását, amely szerint az ember történetének kezdetén föllázadt Isten ellen s így maga és vele együtt minden leszármazottja elveszítette a kezdeti megigazultságot. Minden embert elér a bűnnek ez az állapota, az emberi természet közös volta, átszármazása miatt. El kell kerülni azokat a kifejezéseket, amelyek azt jelenthetnék, hogy az emberi nem egyes tagjai csak annyiban sebzettek az eredeti bűntől, amennyiben kezdettől fogva bensőleg alávetik magukat az emberi közösség befolyásának, annak a környezetnek, ahol a bűn uralkodik.

3) Jézus szűzi fogantatása. A katekizmus világosan jelentse ki, hogy a Megtestesült Ige Szent Anyja mindig szűz volt és kifejezetten vallja meg Jézus szűzi fogantatását, amely megfelel a megtestesülés misztériumának és ne csupán a szűzi fogantatás szimbolikus jelentéséről beszéljen.

4) A Krisztus által fölajánlott elégtétel. Minden félreérthetőséget el kell kerülni Krisztus áldozatának leírásánál. Isten úgy szerette a bűnös embereket, hogy Fiát küldte a világba. Általa akart kiengesztelni mindeneket magával. Jézus önként áldozta föl magát bűnös testvé-

reiért. Megváltó halálával tett eleget bűneinkért, visszaszerezte az emberi nemnek az elveszett kegyelmet.

5) A keresztáldozat és a mise áldozata. Világosan ki kell jelenteni, hogy Jézus azért ajánlotta föl magát az Atyának, hogy kiengesztelje vétkeinket. A keresztáldozatot az eucharisztikus áldozat jeleníti meg az Egyházban. A szentmisében Jézus mint főpap fölajánlja magát az Atyának a pap konszekráló tevékenysége által és ehhez a fölajánláshoz csatlakoznak a hívek. Az Eucharisztia áldozat és lakoma. Az áldozati fölajánlást az áldozás egészíti ki. A fölajánlott áldozatot táplálékként magukhoz veszik a hívők, hogy Krisztussal és maguk között a szeretetben egyesüljenek.

6) A valóságos jelenlét és az eucharisztikus átváltozás. A katekizmusnak minden félreérthetőséget kizárva állítania kell, hogy a kenyér és bor konszekrálása után Krisztus teste és vére van jelen az oltáron és hogy az Ő testét és vérét veszik magukhoz szentségileg azok, akik méltón áldozáshoz járulnak, hogy az Úr által lelkileg megújuljanak. A katekizmusnak azt is meg kell magyaráznia, hogy a kenyér és bor lényegileg, nem külsőleg Krisztus testévé és vérévé változik át, amikor a konszekráció szavai elhangzanak és következésképp Krisztus embersége is isteni személyével egyesülve titokzatos módon jelen van mindaddig, míg a kenyér és bor külső színei, tehát fenomenális valósága, megmaradnak. Amikor ez az átváltozás, amelyet az Egyház „transubstantiatio"-nak nevez, végbemegy, a kenyér és a bor színei új jelentést és célszerűséget kapnak. Krisztust magát rejtik, a kegyelem és szeretet forrását, amelyből a szentáldozás révén merítünk. De ez az új jelentés és funkció az átváltozásból ered.

7) Az Egyház tévedhetetlensége és a kinyilatkoztatott titkok megismerése. A katekizmusból világosan ki kell derülnie annak, hogy az Egyház tévedhetetlen, vagyis hogy a hit tanítását változatlanul megőrzi és mindig ugyanazon értelemben magyarázza. Tehát a hit nem csupán keresés, hanem mindenekelőtt bizonyosság. Nem kell azt sugallni az olvasóknak, mintha az emberi értelem csak a misztériumok nyelvi-fogalmi burkáig tudna hatolni. Inkább azt kell megértetni velük, hogy értelmük, bár mintegy tükör által és homályosan, tehát tökéletlen módon, igazában jelezheti és elérheti a kinyilatkoztatott titkokat.

8) A miniszteriális papság, a tanító és a kormányzó hatalom az Egyházban. Nem szabad kisebbíteni a miniszteriális papság nagyságát, amely lényegileg és nemcsak fokozatilag különbözik a hívek általános papságától, mivel Krisztus papságában másképp részesedik. A pap hivatalának leírásánál ki kell domborítani azt, hogy az Egyház nevében ajánlja föl az eucharisztikus áldozatot és nemcsak az igét hirdeti meg a szentséget szolgáltatja ki a hívők közösségének. Ezen kívül a bíborosi bizottság azt is kívánja, hogy a katekizmus világosan tanítsa: a tanító és kormányzó hatalmat Krisztus közvetlenül a pápára és a vele egységben levő püspökökre bízta,

nem pedig előbb az Isten népére, mint közvetitőre. A püspöki hivatal tehát nem az Isten népe mandátumából, hanem Istentől magától származik a hívő közösség szolgálatára. A katekizmus szövegéből világosan ki kell tűnnie, hogy a pápa és a püspökök tanító hivataluk gyakorlásában nem egyszerűen szankcionálják azt, amit a hívek közössége hisz. Isten népét ugyanis úgy vezeti az igazság Lelke, hogy a magiszterium által megőrzött, magyarázott és megvédett hit-letéteményhez ragaszkodjék rendíthetetlenül. Az Isten igéjének egyetlen letéteményét a Szentírás és a szenthagyomány képezi, de ettől elválaszthatatlan a tanító hivatal. Amazok nem léteznek ettől függetlenül. Végül a pápa kormányzó hatalmát teljes, legfelsőbb, egyetemes hatalomnak kell bemutatni. Az Egyház legfőbb pásztora ezt a hatalmat mindig szabadon gyakorolhatja Isten népe fölött.

9) A dogmatikus teológia néhány pontja. Pontosabban kell szólni az isteni személyekről, a szentségek hatékonyságáról, a csodákról és a megigazult lelkekről.

10) A morális teológia néhány kérdése. A katekizmus szövege kerüljön el minden homályt az erkölcsi törvények létezésével és megismerhetőségével kapcsolatban. Ne mutasson be olyan kázusokat, amelyek nem számolnak a házasság felbonthatatlanságával. Az új katekizmus igen lényegesnek tartja a személy alapvető erkölcsi magatartását, de arra is ügyelni kell, hogy ezt a magatartást ne válasszák el maguktól a tettektől. A házasélettel kapcsolatos erkölcsi elvek teljesebben tükrözzék a II. Vatikáni Zsinat és a Szentszék tanítását.

Záró nyilatkozat

A bíborosi bizottság nyilatkozata végül így következtet: Ezek a megjegyzések, bár számosak és fontosak, érintetlenül hagyják az új katekizmus jórészét. Lelkipásztori, liturgikus és biblikus szemlélete minden dícséretet megérdemel. A nyilatkozat nem akarja elvitatni a katekizmus szerzőinak azt a dicséretreméltó erőfeszítését, hogy Krisztus evangéliumát korunk embereinek gondolkozásmódjához alkalmazzák. De a kiváló munkának minden pontján világosan kell tükröznie az Egyház tanítását.

RÓMAI KATOLIKUS ÉRSEKEK ÉS PÜSPÖKÖK KINEVEZÉSE

VI. Pál pápa — korukra és egészségi állapotukra való tekintettel — hozzájárult dr. Hamvas András kalocsai érsek, dr. Kovács Vince c. püspök, váci apostoli kormányzó, dr. Schwarz-Eggenhofer Artur esztergomi apostoli kormányzó nyugalombavonulásához és ezzel egyidejüleg elfogadta Legányi Norbert pannonhalmai főapát lemondását.

VI. Pál pápa dr. Ijjas József csanádi apostoli kormányzót kalocsai érsekké, dr. Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzót egri érsekké, dr. Bánk József győri apostoli kormányzót váci megyéspüspökké, dr. Cserháti József pécsi apostoli kormányzót pécsi megyéspüspökké, továbbá dr. Szabó Imre c. püspököt esztergomi apostoli kormányzóvá, Kisberk Imre c. püspököt székesfehérvári apostoli kormányzóvá, dr. Kacziba József lelkészt c. püspökké, győri apostoli kormányzóvá, valamint dr. Zemplén György budapesti központi szemináriumi rektort esztergomi s. püspökké, dr. Vajda József esztergomi szemináriumi rektort váci s. püspökké nevezte ki (M. K.).

Az újonnan kinevezett érsekek és püspökök január 23-án az Országház Munkács-termében tették le az esküt az Elnöki Tanács elnöke Losonczi Pál előtt.

Dr. Ijjas József. 1901 november 5.-én született Baján. 1925-ben szentelték pappá. Rövid káplánkodás után főpásztora Rómába küldi az Institutum Biblicumba. 1929-ben érseki szertartó, 1935-ban a Szent Imre kollégium prefektusa. 1937-ben a jeruzsálemi zarándokház vicerektorává nevezik ki és mint ilyen két évet tölt tudományos munkásságban a Szentföldön. Visszatérése után hamarosan Budapestre kerül, ahol a Központi Szeminárium prefektusa és a Pázmány Egyetem tanárhelyettese. 1962 óta bajai plébános. Nyelvtehetsége kiváló: magyaron kívül németül, franciául, szerbül, olaszul, héberül és arabul is beszél. Választott jelmondata: Tempus agendi Domino — (Az Urért való munkálkodás ideje).

Dr. Brezanóczy Pál. Aknaszlatinán született 1912. január 25.-én. Kassán a premontrei gimnáziumban tanult, a teológiát pedig az innsbrucki egyetemen végezte. Itt szerezte a doktori cimet is. Kápláni évei és katonai szolgálata utána kassai Hittudományi Főiskola tanára lett, de emellett vállalta még az Orsolya gimnázium igazgatását is. 1941-ben Madarász püspök titkára lesz, 1942-ben irodaigazgató, 1946-ban pedig a kassai egyházmegye magyarországi részének általános helynöke. 1951-ben a rozsnyói egyházmegye magyar részének is apostoli kormányzója. Czapik érsek elhunyta után őt választja meg az egri főszékeskáptalan káptalani helynökké, 1959-ben XXIII. János pápa az

egri főegyházmegye és a kormányzatilag csatolt részek apostoli kormányzójává nevezi ki. Pápai meghivás alapján vett részt a második vatikáni zsinat ülésszakain. A püspöki konferencia titkára, elnöke a püspöki kar külügyi bizottságának. Tagja a Püspöki Szinodusnak. Püspöki jelmondata: Fide Petri — corde Pauli (Péter hitével — Pál szivével).

Dr. Cserháti József. A tolnamegyei Lengyel községben született 1914 április 19.-én. Középiskolai tanulmányait Bonyhádon kezdte, majd a pécsi ciszterekénél folytatta. Teológiai tanulmányait Romában a Gregoriana egyetemen végezte. 1940-ben szentelték pappá Pécsett. Mint fiatal pap Újpetrén káplán, Dombóváron hittanár. 1946-tól 1952-ig Pécsett, 1952-től Győrben tanít teológiát, 1956-tól Budapesten a Hittudományi Akadémián a fundamentalis professzora. 1961 febr. 24.-től káptalani helynök, 1964-ben apostoli kormányzó. Tudományos munkássága mellett megyéjében liturgiai vonalon végez nagy munkát. Nevéhez fűződik a világhírű pécsi székesegyház restaurálása is. Jelmondata: In servitio populi Dei — (Isten népének szolgálatában).

Dr. Bánk József. A Heves megyei Adács községben született 1911 január 26.-án. A gimnáziumot Gyöngyösön, majd Esztergomban végezte. A Pázmány Egyetemen szerzi meg a teol. doktori fokozatot. 1936-ban szentelik pappá. Kánonjogi tanulmányok végzésére állami ösztöndíjjal a római Collegium Germanicum Hungaricumba kerül és az Apollinare egyetemen jogi doktorátust szerez. Tanulmányokat folytat a Rota Romanán és a Szt. Kongregáció közigazgatási kurzusán. 1939-ben primási levéltáros, 1942-ben főszentszéki jegyző. 1943-ban a Pázmány Péter Egyetem kánonjogi tanszékére nyer renkívüli tanári kinevezést. 1945 december 15.-én nyilvános rendes tanár lesz. Az egyházjog, a kánonjog vonalán több értékes munkája jelent meg, igy neve világszerte ismertté lett. Tagja a vatikáni Kodex revisiobizottságnak. Jelmondata: Pie severus — graviter mitis (Szelid a szigorúságban — határozott a gyengédségben).

Dr. Szabó Imre. 1901-ben a vasmegyei Sorokújfalun született. A budapesti Központi Szemináriumban végzi a főiskolát. 1924-ben szentelik áldozópappá. 1931-ben a budapesti Érseki Helynökség másodtitkára, 1935-ben titkár. Tevékenyen résztvett 1938-ban a Szt. István évében Budapesten rendezett 38. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus sikeres lebonyolításában. 1944-ben a budapesti Krisztinavárosban plébános. 1950-ben bpesti érseki helytartó. 1951-ben esztergomi segédpüspök. Később az esztergomi apostoli adminisztrátor általános helynöke lett.

Dr. Udvardi József. 1911. febr. 16.-án született Bácsalmáson. A teológiát Kalocsán, majd Rómában, mint a Collegium Hungaricum ösztöndíjas növendéke végezte. 1936. okt. 25.-én szentelték áldozópappá. Utána visszatért hazájába és rögtön belekapcsolódott a lelkipásztori munkába, Baján és Kalocsán. A kalocsai hittudományi főiskola professzora lett, majd a szegedi papnevelő-

intézetben fejtett ki működést. Utolsó állomáshelyeként Jánoshalmán plébános. Mint teológiai tanár Kalocsán és Szegeden nagy elismerést váltott ki.

Dr. Kacziba József. 1914. június 30-án a csongrádmegyei Csanyteleken született. Mint Udvardi, ő is kitüntetéssel végezte középiskolai tanulmányait. Magasabb tanulmányok végzésére a budapesti Központi Szemináriumba küldik. 1938. márc. 20.-án az Egyetemi Templomban pappá szentelik és 1940-ban Summa cum laude fokozattal teológiai doktorrá avatják a Pázmány Egyetemen. Doktori értekezésének tárgya: „Az áldoztatás liturgiája, történeti és lelkipásztori megvilágitásban". Első állomáshelye Kiskunhalas, ahol gimnáziumi hittanár. Később plébános lesz Cinkotán. 1966. óta a rákosszentmihályi főplébánia odaadó lelkipásztora.

Kisberk Imre. A sopronmegyei Pereszteg községben született 1906-ban. A székesfehérvári szemináriumban végezte teológiáját, ott szentelték pappá 1930-ban. Lelkipásztori működését Ráckevén kezdte, 1950-ban a székesfehérvári belvárosi templom plébánosa lett. XII. Pius pápa 1951. már. 11.-én Shvoy Lajos mellé segédpüspöknek rendelte. Lelkipásztori munkásságának vezérfonala a hívek megfelelő atyai lelkigondozása, a liturgia megújításában a magyar nyelv bevezetése. Nevéhez fűződik a székesfehérvári székesegyház restaurálása. Püspöki jelmondata: Filii sanctorum sumus.

Dr. Zemplén György Zoltán. Mündenben (Hannover) született 1905. augusztus 1.-én, ahol édesatyja, mint a budapesti Műegyetem professzora tanulmányúton volt. Iskoláit a ciszterciták nál végezte és 1921. aug. 14.-én belépett a rendbe. Egyetemi tanulmányait Rómában végezte: a filozófiát a Collegio di S. Anselmoban, a teologiát a Collegio Angelicumban és kettős doktorátussal fejezte be. 1929. jún. 30.-án szentelték áldozópappá. Hazájába visszatérve először apáti jegyző, majd teológiai tanár lett Zircen. 1946-ban a budapesti Bernardinum igazgatója. 1947-ben tanszékvezető professzor a Pázmány Egyetemen. 1949-től a Hittudományi Akadémián tanitja az erkölcstudományt. Két izben dékán volt. Tudományos munkásságát a külföld is elismerte, nemzetközi konferenciákon több alkalommal volt előadó. 1955.-ben a római Pápai Magyar Egyházi Intézet igazgatójává nevezik ki. Az idei iskolai év elején a Központi Szeminárium rektora lett.

Dr. Vajda József. Budapesten született 1912. aug. 28.-án. Mint az esztergomi főegyházmegye teológusát magasabb tanulmányai végzésére a római Coll. Germanicum Hungaricumba küldték, ott szentelték pappá 1936. okt. 25.-én. Hazájába visszatérve először hitoktató volt Budapesten, 1941-ben az esztergomi papnevelőintézet professzora, majd később rektora lett. A papnevelés modernizálása ügyében nagy érdemei vannak. Szentbeszédei és más megnyilatkozásai az új kor papját tükrözik.

Békés Gellért

A KERESZTÉNY EGYSÉG ÜGYE UPPSALÁBAN

Az Egyházak Ökumenikus Tanácsának IV. közgyűlése

A nem katolikus keresztény egyházak Genfben székelő Ökumenikus Tanácsa július 4 és 19 között tartotta negyedik közgyűlését az ősi svéd egyetemi városban, Uppsalában. Ez a keresztények egyetemes egységét szolgáló intézmény húsz évvel ezelőtt, 1948-ban alakult meg Amsterdamban. Akkor 147 egyház kiküldöttei — a javarészt anglikánok, lutheránusok, kálvinisták közt néhány ortodox — alakították meg az Ökumenikus Tanácsot; most — az Evanstonban (USA, 1954) és a New Delhiben (India, 1961) tartott második és harmadik közgyűlés után — a svéd lutheránus egyház meghívására már 235 tag-egyház több mint hétszáz kiküldöttje gyűlt össze a megnyitó istentiszteletre, Söderblom uppsalai érseknek (1931), az egységmozgalom nagy harcosának egykori székesegyházában. Söderblom már 1925-ben megszervezte a gyakorlati keresztény együttműködés (Life and Work") első nemzetközi konferenciáját Stockholmban. Ezen az Uppsala új sportcsarnokában, a Fyris Hallenban tartott közgyűlésen a hivatalos delegátusokat a nem tag egyházak megfigyelői, az ifjúsági kiküldöttek és a sajtó és rádió képviselői is nagy számban vették körül.

Az Ökumenikus Tanács új főtitkára, Eugen Carson Blake, amerikai presbiteriánus, az Uppsalában megjelent ortodox, köztük az orosz delegátusok nagy számára (a delegátusok csoportjának kb. 10 %-a) hivatkozva megállapította: „Nem lehet továbbra is azt állítani, hogy az Egyházak Ökumenikus Tanácsának közgyűlése protestáns zsinat volna". Ha a katolikus egyház meghívott vezető embereit, mint Mons. Moehlert, a Szent Officium helyettestitkárát, és Mons. Willebrandsot, a Egység Titkárságának vezetőjét, valamint a 15 hivatalos megfigyelőt a többi nem hivatalos katolikus teológussal és újságíróval is számba vesszük, azt kell mondanunk, hogy legalábbis képviseleti szempontból az EÖT-nak, eredeti szándéka szerint, egyre jobban sikerül kifejezésre juttatnia egyetemes, katolikus jellegét. Ez a „katolicitásra" való törekvés azonban a közgyűlés szellemében is erősen megnyilvánult, s elvi vonalon főleg a hittani kérdésekkel foglalkozó első szakcsoport munkájában jutott kifejezésre, amelynek tárgya a Szentléleknek és az egyház katolicitásának viszonya volt.

A katolicitásra való törekvést még jobban elősegítette az Ökumenikus Tanács és a római egyház közt a zsinat óta kialakult jó viszony és együttműködés. XI. Piusz pápa M o r t a l i u m a n i m o s kezdetű enciklikájában (1928) még elítélte az ökumenikus mozgalomban jelentkező liberális jellegű „panchristian" törekvéseket, mivel a hitbeli közömbösség veszélyét látta bennük. Ennek megfelelően a Szentszék, egészen az EÖT megalakulásának másnapjáig, a katolikusoknak megtiltotta az ökumenikus mozgalomban való rész-

vételt, és csak a Szent Officium Ecclesia Catholica kezdetű rendelkezése (1949) nyitott utat a katolikus egyházban az ökumenikus mozgalomnak. A fordulat döntő oka az volt, hogy az EÖT amsterdami alapokmányában szakított a „kultúrprotestantizmus" liberális kereszténységével és hitvalló alapokra helyezkedett. A katolikus és protestáns teológusok közt 1949 után megindult ökumenikus párbeszéd a Keresztény Egység szentszéki titkárságának János pápa által történt felállításával és a II. vatikáni zsinat ökumenizmusról szóló dekrétumával hivatalosan is elismerést nyert a katolikus egyházban. Katolikus megfigyelők már 1961-ben, New Delhiben résztvettek az EÖT közgyűlésén, Uppsalában azonban már valódi együttműködésről beszélhetünk. Ez nemcsak a kölcsönös rokonszenv olyan megnyilvánulásaiban jelentkezett, mint amilyen Pál pápának és a karácsony előtt elhúnyt Bea bíborosnak, az Egység Titkársága elnökének, a közgyűléshez intézett levele volt s az a tüntető taps, amellyel a közgyűlés a Carson Blake főtitkár által felolvasott két levelet fogadta. Ezek csak támogatták P. Roberto Tucci jezsuitának, a Vatikán szószólójának előadását, aki a Róma és Genf közt kialakult jó viszonyt és együttműködést ismertetve, végülis fölvetette a kérdést: mik a feltételei annak, hogy a katolikus egyház belépjen az EÖT tagjai közé?

De mielőtt ezzel a konkrét kérdéssel foglalkoznánk, föl kell hívnunk a figyelmet arra a döntő fordulatra, amely a századforduló óta a katolikus és a protestáns gondolkodásban és lelkiéletben egyaránt jelentkezik. Romano Guardinivel úgy fogalmazhatjuk meg ezt, hogy az egyház eredeti mivoltában újra megszületik, újra tudatosul a lelkekben. Protestáns részről, a liberális teológia merőben kulturális és társadalmi egyházfogalmával szemben, az Isten igéjéhez visszatérő új irány (Karl Barth) felismerte, hogy az egyház a megváltottak egyetemes közössége, amelyet Krisztus Lelke éltet minden korban s minden nép között. Katolikus részről pedig a protestánsokkal szemben megfogalmazott, hitvédő jellegű egyháztan — amely az egyházban főleg hierarchikusan megszervezett vallási társaságot látott — az, amit az egyetemesebb bibliai egyház-szemlélet felváltott. Az egyház tehát mindkét szemléletben elsősorban nem valami jogi alkotmányon nyugvó vallási és társadalmi szervezet, hanem Istennek Krisztusban megváltott újszövetségi népe. Ez az egyház sajátos mivoltában egyetemes, azaz katolikus, elsősorban nem térben és időben való általános elterjedtsége miatt, hanem a szó eredeti értelmében azért, mert a maga nemében teljes és végérvényű: az isteni üdvösség teljes és végérvényű megnyilvánulása és jelenléte a világban, amennyiben ez az emberi lét történeti keretei és korlátai közt lehetséges. Ez a katolicitás nyilván kizárja a több egymástól elválva élő egyház létezését, de nem fojtja el azt a természetes és egészséges pluralizmust, amely a kereszténységnek különböző népi jellegből, kulturális hagyományból és lelki alkatból folyó más-más átéléséből származik. A többféleség gazdag egysége, a különböző fajú és hagyományú népek közössége az egy és ugyanazon isteni üdvösség teljességében — ez az a katolicitás, amelyet újra felfedeznek

az egyházak, s ebben a katolicitásban felfedezik belső összetartozásukat, s annak szükségét, hogy ez — tanúságképen Krisztus mellett — látható egységükben is kifejezésre jusson.

Az egyház egyetemes küldetésének új felismeréséhez kapcsolódik a keresztényeknek a mai világ iránt érzett közös felelősségtudata. Az egyháznak ugyanis nemcsak az a feladata, hogy Krisztusban Isten-közösségre vezesse az embert, hanem az is, hogy ennek az Isten-közösségnek lelki erőit az emberiség szeretet-közösségének megteremtésére és fenntartására fordítsa. Az Uppsalában kialakult szóhasználat szerint, a kereszténység vertikális dimenzióját a horizontális, evilági dimenzióban kell kivetítenie. W. A. Visser't Hooft, aki húsz éven keresztül volt az EÖT főtitkára, ezt úgy fejezte ki, hogy az a keresztény, aki visszautasítaná, hogy felelősséget vállaljon a társadalom kitaszítottjai iránt, „éppúgy az eretnekség bűnébe esnék, mint az, aki valamely hittételt tagad". A közgyűlés semmi esetre sem tévedt ebbe az eretnekségbe, mivel hat szakcsoportjából kettő a gazdaságilag fejlett népeknek a fejlődésben lévők iránti felelősségével, a társadalmi igazságosság és a nemzetközi béke kérdésével foglalkozott.

Éppen a gazdasági fejlődés kérdéséről szólt a közgyűlés egyik legérdekesebb előadása. Dr. Barbara Ward (Lady Jackson) közismert angol nemzetgazdász, aki, mint katolikus nő, a szentszéki „Justitia et Pax" bizottságnak is tagja, felvetette a „világadó" kérdését. Elgondolása az, hogy a gazdaságilag fejlett országok nemzeti brutto jövedelmük egy százalékát egy megszervezésre váró világbank közvetítésével a gazdaságilag fejletlen népek nemzetgazdaságának tervszerű kifejlesztésére fordítsák. A „fehér rasszizmus, vagy népek világközössége" égető dilemmájával James Baldwin amerikai néger író foglalkozott. Lord Caradon angol diplomata, aki szintén erről a kérdésről beszélt, végeredményben ugyanarra a megállapításra jutott, mint a türelmetlenebb néger író: az emberiség békés fejlődése attól függ, hogy ki tud-e alakulni a különböző népfajok és kulturák egyenlő jogon alapuló világközössége.

A mai világ problémáinak tárgyalását főleg az ifjúsági részvevők kísérték élénk figyelemmel. Éles kritikájukkal, amelynek a kétnaponként megjelenő „Hot News" című kőnyomatosukban és a „Club 68" vitaestjein adtak hangot, állandóan tűz alatt tartották a közgyűlést. Egy tüntető csoportjuk, Stockholmból Uppsalába vonulva, memorandumban adta át a vezetőségnek az ifjúság követeléseit. A „fehér rasszizmus" elítélését, a „harmadik világ" hatékony megsegítését, a „világadó" bevezetését még az uppsalai katedrálisban is sürgették feliratokkal.

Róma és Genf között az együttműködés éppen a mai világ iránt érzett közös felelősségtudat vonalán kezdődött. A Szentszék kiküldöttei, a „Gaudium et Spes" zsinati konstitució és a „Populorum progressio" enciklika tanítását képviselve, résztvettek az EÖT által „Egyház és Társadalom" cím-

mel 1966-ban rendezett konferencián, 1968 áprilisában pedig Beirutban közös rendezésben egy katolikus, ortodox és protestáns szakemberekből álló munkacsoport dolgozott ki egy programot a világ társadalmi és gazdasági fejlesztésében való együttműködésre. Ennek következményeként a Vatikán és az EÖT közös akciója várható az emberiség kétharmadát sújtó éhinség leküzdésére. A szociális vonalon kialakult együttműködés azonban Uppsalában a tanításbeli kérdésekre is kiterjedt, amikor a pápa által kijelölt kilenc katolikus teológust megválasztották az EÖT hittani bizottságának („Faith and Order") tagjává.

Ezek után nem lephet meg az a tény, hogy P. Tucci a közgyűlésen elmondott beszédében fölvetette a katolikus egyház tanácstagságának kérdését és kijelentette, hogy a zsinati tanítás alapján dogmatikai szempontból nincs akadálya annak, hogy a római egyház belépjen az Ökumenikus Tanács tagjai közé. A zsinat ui. elfogadta az ökumenikus dialógusnak az egyenlőségi elv alapján („par cum pari") folyó jogosultságát. Kétségtelen, hogy Róma távolmaradása azt a veszélyt rejtené magában, hogy előbb-utóbb két egymással vetélkedő ökumenikus mozgalom alakulna ki. A gyakorlati nehézségeket azonban már nem olyan könnyű megoldani. A katolikus egyház ui. a megkeresztelteknek több mint a felét számlálja tagjai között. Kérdés, hogy egy számban és elterjedtségben ilyen nagy egyházat hogyan lehet az EÖT-ba integrálni, anélkül, hogy akár a jelentőségét csökkentenék, akár olyan helyzetbe hoznák, hogy akaratlanul is elnyomja a többi egyházat. A megoldást illetékesek egyrészt a római integrálódás fokozatos megvalósításával, másrészt magának az EÖT-nek gyökeres átszervezésével akarják elérni. Az EÖT új szervezete, terv szerint, két szinten fogná össze az egyházak ökumenikus törekvéseit: az „alsóházat" a helyi egyházak tanácsa alkotná, katolikus részről egy-egy ország püspöki karának képviselőivel, míg a „felsőház" a különböző hitvallású egyházak világszövetségeinek képviselőiből állna. Eszerint a Szentszéknek az ortodox szinodus, az anglikán világközösség, a lutheránus, kálvinista és a többi protestáns világszövetség volnának társai az Ökumenikus Világtanácsban. Ez a megoldás nyilván arányosabb erőviszonyokat teremtene és jobban biztosítaná a szervezet eredményes működését.

Mindez meggyőzhet arról, hogy az uppsalai közgyűlés — bármennyire is magán hordta korunk és társadalmunk problémáinak jegyét — nem tévedt el a mai kérdések útvesztőjében, hanem közvetítője akart lenni annak a krisztusi erőnek, amely egyedül képes Istenben megújítani és testvéri közösségbe gyűjteni az embereket.

A CANISIUS-WERK ÖTVEN ÉVES JUBILEUMA

Bécs nagy apostolának és védőszentjének, Canisius Szent Péternek († 1597) nevét viseli egy társadalmi egyesület Ausztriában, amelyenek célja a papi hivatások támogatása. Ez az egyesület, a Canisius-Werk, 1968 december 18-án ünnepelte alapitásának 50. évfordulóját a bécsi Konzerthaus nagytermében. Hivatalos közlönye, az évente nyolcszor megjelenő 16 oldalas illusztrált folyóirat, a ‚Miteinander', megemlékezik a fél évszázad jelentősebb eseményeiről az intézmény történetében:

A kezdeményezés egy bátor és agilis bécsi polgári-iskolai igazgató, Josef Moser (szül. Salzburg, 1866) nevéhez fűződik. Az első háború vége felé a körülmények nem tűntek alkalmasnak egy ilyen egyesület megindítására. Éhség, nélkülözés, az összeomlás előszele, a sebesültek és elesettek miatti elkeseredés mind megannyi gátló körülménynek mutatkozott. Vagy talán ép a nagy inség indokolta a papi hivatások intenziv megsegitését egy hitében, erkölcseiben és anyagi helyzetében egyaránt megrendült világban?

1918 ápr. 21-én lépett nyilvánosság elé az új kezdeményezés. Szkeptikus hangokban nem volt hiány. De Bécs érseke, Piffl kardinális, valamint a közéletben kimagasló munkás vezérférfi, Leopold Kuntschak, sok új utakat kereső idealista élén ‚Direktor Moser' mellé álltak. Négy évvel később már 320 növendék útját egyengeti a Canisiuswerk a papi hivatás felé. Ez a szám 1928 elején több mint a kétszeresére emelkedik és Ausztrián kivül Németországot és a ČSSR-t is eléri. — Az Isten országa iránti lelkesedés hamarosan arra is lehetőséget talált, hogy a Canisiuswerk Bécs egy gyorsan fejlődő munkáskerületében új plébániatemplomot épitsen (Herz-Jesu-Sühnekirche, Wien 17).

1931 novemberében meghalt az alapító és fáradhatatlan szervező ‚Direktor Moser'. Műve azonban időtállónak bizonyult. A Canisiuswerknek 1938-ban 50.000 tagja van; az egyesület közlönye, a ‚Volksseele', 35.000 példányban számol be az első húsz év erdeményéről: 625 ifjú jutott el védenceik közül a papszentelésig.

A második világháborút követő idők súlyos problémái a Canisiuswerk életébe új feladatokkal új lendületet hoztak. A nehéz évek kiesése megdöbbentően nagy paphiányhoz vezetett. Sürgetővé vált a ‚késői hivatások' fokozott támogatása. Egyházmegyeközi előkészitő szeminárium létesült — egyelőre — egy alsóausztriai kis nyaralóhely szerény vendégfogadójában. (Rosenburg am Kamp, 1953). A növendékek, akik későbbi korban juthattak csak középiskolai tanuláshoz, vonaton jártak be a közeli Horn városkában működő speciális gimnáziumba. Rövidesen sor került egy nagy, 160 személyt befogadó, modern konviktus épitésére magában Hornban. Ennek az intézetnek, a ‚Canisius-Heim'-nek alapkövét 1957-ben tette le Franz Žak st. pölteni koadjutor-püspök, aki két évvel később már mint az egyházmegye főpásztora adta át ezt a jelentős alkotást rendeltetésének.

Az ötven éves jubileum beszámolójából kitünik: 58 papneveléssel foglalkozó egyházmegyei vagy szerzetesi intézmény keretében támogat ma a Canisiuswerk összesen kb. 2.000 ifjút papi pályára való törekvésében. Ha arra gondolunk, hogy az egyesület 94.000 tagja nagy részben egészen szerény körülmények között élő, un. ‚kis emberek'-ből rekrutálódik, hogy az évi tagdíj ma is mindössze 2 Schilling (egy belföldi levél portója), hogy az egyesület közlönyének, a ‚Miteinander'-nek évi előfizetési díja 8.— S, s emellett az 1967/68 tanév költségvetési forgalma a 6 millió Schillinget túlhaladta, nem kell-e a kenyérszaporitás csodájára gondolnunk?

Itt említjük meg, hogy a bécsi Pázmáneum növendékei közül a harmincas években többen jutottak nyári üdüléshez a Canisiuswerk útján. Pihenésük során megismerhették vendéglátóikon keresztül idegen népek szokásait, karakterét, nyelvi sajátosságait. A második háborút követő igen súlyos időkben pedig éveken keresztül járult hozzá a Canisiuswerk a növendékek ellátási költségeihez és igy lehetővé tette, hogy a pazmaniták saját ‚otthonukban' jussanak el az oltárig. Magyar lélekkel kérjük ezért a jubiláló egyesületre az Isten áldását.

Dr. Gianone Egon

PAPI JUBILEUMOK

Vasmise

Ravasz István volt lévai esperesplébános, kit 1903-ban Esztergomban szenteltek pappá és Bazinban a papi Otthonban él, augusztusban mondotta vasmiséjét.

Gyémántmisék

Osztrovics Andor esperesplébános Deteken mutatta be gyémántmiséjét. Az egyházmegye legidősebb ma is tevékenykedő papját Brezanóczy Pál főpásztor személyesen köszöntötte. Kézvezetője Csontos Barna c. apát volt.

Nagy Gyula soproni kanonok január utolsó vasárnapján a Szent György templomban mutatta be gyémántmiséjét. A Szentatya áldását küldte a jubilánsnak. Kézvezetője Kárpáthy Károly prépost volt.

Dr. Hász István püspök június 29-én ünnepelte gyémántmiséjét és negyvenéves püspöki jubileumát. A bajor Speinshart városkában a premontreiek bazilikája volt az ünnepség szinhelye. Az ünnepi beszédet a rend főnöke, Motyka prelatus mondotta.

Szeberényi László veszprémi egyházmegyés tanácsos, ny. zalagyömröi esperes június 30-án mondotta gyémántmiséjét Sümegen.

Aranymisék

Csányi Márton ny. esperesplébános Selmecbányán mondta aranymiséjét, ahol hosszabb ideig működött. 1918-ban szentelték pappá Bécsben.

Falth István pápai kamarás Márkusfalván, szülőhelye plébániáján mondotta aranymiséjét.

Balogh István a budapesti Belvárosi Szent Mihály templom igazgatója június 29-én mutatta be aranymiséjét. Kézvezetője Ijjas József püspök, szónoka pedig Szabó Imre püspök volt.

Szunyogh Xav. Ferenc OSB július 3-án mondotta aranymiséjét a józsefvárosi templomban. Újmiséjén Prohászka püspök volt a manuduktora. Xavér atya a magyarországi liturgikus mozgalom megindítója és apostola. 1934-ben jelenik meg feldolgozásában a teljes Magyar-latin misszálé. Igen termékeny iró. Több mint száz könyv dícséri fürge tollát. A Szentatya áldását küldte a jubilánsnak. A liturgikus tanács nevében Kovács Sándor püspök köszöntötte.

Bodnár Béla főesperes, felsőzsolcai görögkatolikus plébános nov. 24-én tartotta aranymiséjét és aranylakodalmát. Dudás Miklós püspök személyesen vett részt az ünnepségen.

Mitró János főesperes a szatmármegyei Porcsalma községben október 13-án mondotta aranymiséjét és ünnepelte aranylakodalmát. Kézvezetője Fodor Antal esperes, szónoka pedig Karosi Ferenc kanonok volt.

Mécs László O. Praem. papköltő Pannonhalmán mondotta aranymiséjét. Válogatott versei eddig hét nyelven jelentek meg.

K. Rauch und C. M. Schröder: Geistlicher Humor. Herder-Bücherei 278 k.

A ranglista különféle fokán állt katolikus papok és evangélikus lelkipásztorok életéből vett, átélt derűs események és anekdóták gyűjteménye egy csokorban. Ki ne mosolyogna szívesen bizarr stílusvirágokon, modorbeli különlegességeken, a szószék vagy tanári katedra, a keresztelő, az esküvő vagy akár a temetés nyújtotta alkalmak akaratlan szóficamain és elcsuszásain? A társszerzők a német nyelvterületről gyűjtötték össze anyagukat; e zsebkönyv már megjelent két kötetüknek jól kiválogatott, rövidített kivonata. Különösen alkalmas olvasmány hangulattalan, keserű óráknapok idején, lassan múló betegségben, amikor valóságos orvosságként hatva, még a legmogorvább olvasót is mosolyra deríti.

Cser-Palkovits István

Ritter Márton

EGY MAGYAR LELKIÍRÓ SIKEREI KÜLFÖLDÖN

Nevét egy kis német város könyvesboltjának kirakatában fedeztem fel először. „Ladislaus is, Boros is — gondoltam —: ez csak magyar lehet!" A könyvüzlet polcain ott sorakozott többi műve is. Érdeklődésemre kitűnt, hogy Boros László egyike a legkeresettebb németnyelvű lelki íróknak.

Életrajzát első könyvének borítólapja így foglalja össze: „1927. okt. 2-án született, Budapesten. Filozófiát Szegeden, Innsbruckban és Chieriben tanult, majd a müncheni egyetemen szerzett doktorátust. Teológiai tanulmányait Belgiumban, Franciaországban és Angliában végezte. 1959 óta a zürichi ‚Orientierung' szerkesztőségéhez tartozik."

Boros László tehát ezidén jubileumot ül: tíz éve tagja a zürichi „Orientierung" c. folyóirat szerkesztőségének. Ezt a jubileumot használjuk fel, hogy őt és munkáit megismertessük a magyar olvasókkal.

Nincs szándékunkban teljes képet adni Boros László munkásságáról. Számos cikkét, tanulmányát teljesen figyelmen kivül hagytuk. Nem célunk továbbá az sem, hogy műveivel kapcsolatban bírálatot gyakoroljunk. Szándékunk csupán az, hogy Boros László gondolatait, könyvalakban is megjelent írásai nyomán, felvázoljuk, s így kedvet teremtsünk egy-egy könyvének megszerzésére, elolvasására.

Mysterium mortis

Amint első könyvének címe is mutatja, alcíme pedig még jobban kidomborítja (1), Boros ebben a munkában az ember életének legdöntőbb pillanatáról, a halálról értekezik. Kétségtelenül kissé hátborzongató téma. S mégis — Boros László ezzel a könyvével hódította meg szinte egycsapásra a német olvasók szívét.

Műfaját nehéz lenne meghatározni: sem nem egyszerűen tudományos, de nem is egyszerűen „lelki" könyv. Boros műve mindkettő együtt: tudományos mélységgel megírt elmélkedések gyűjteménye.

Amit célul maga éle tűz, azt tudományos szárazsággal talán így lehetne megfogalmazni: „annak az elméletnek bebizonyítása, amely szerint a halál az ember első, össz-személyi aktusa". Csak ezzel a kissé hosszú és nehéz-

(1) BOROS, Ladislaus: Mysterium mortis. Der Mensch in der letzten Entscheidung. Olten — Freiburg i. Br. (1962), Walter-Verl. 207 p.

kes mondattal lehet körülírni azt, amit Boros annyira tömör német kifejezéssel egyszerűen „Entscheidungs-Theorie"-nek vagy „Entscheidungshypothese" nevez.

Kisérelljük meg azonban közelebbről is leírni azt, amit Boros László ebben a könyvében mondani akar.

Mivel kifejezetten a „halál" titkáról szól, első kérdésünk nyilvánvalóan ez: mit is ért „halál"-on? Első pillanatra ez a kérdés fölöslegesnek látszik, hiszen minden elemista meg tud rá felelni: a halál az a pillanat, amelyben a lélek elhagyja testünket.

Most nem akarunk azzal foglalkozni, hogy a modern orvostudomány — a sok újraélesztési kisérlet, majd a legújabb szivátültetések sikere — menynyire megtanított arra, hogy különbséget tegyünk „klinikai" és „valóságos" halál között. Boros sem ezekkel a kérdésekkel, sem a belőlük folyó következtetésekkel nem foglalkozik. Figyelmét nem a halál fizikai, hanem metafizikai oldala köti le. Így tekintve a halált, az — Boros szerint — nem más, mint „az embernek első, össz-személyi tevékenysége", vagy: „az a hely, ahol az ember tudatosan, szabadon találkozik Istennel", s ezért „a végső sorsunkról való döntés pillanata".

Mielőtt azonban Boros érveivel közelebbről foglalkoznánk, még egy tényt kell tudomásul vennünk: bár a halál a legáltalánosabb jelenségekhez tartozik, mégsincs róla igazi közvetlen tapasztalatunk; az ember ugyanis mindig csak mások (szüleinek, barátjainak, ismerőseinek stb.) halálát tapasztalja meg, a halál közvetlen megtapasztalása csak saját halálunkban történhetik, ezzel azonban egyben minden tapasztalatunk (és tapasztalat-átadásunk) végéhez is értünk. Mindezek ellenére: semmiképpen sem lehet közvetlen tapasztalatot szerezni a halálról? Boros itt Heideggerre támaszkodva azt mondja, hogy „a halál az élőlét struktúrájában lényegileg jelen van, és ezért a léttel együtt adott halálra-való-utalások metszőpontjában közvetlenül megragadható" (2).

Boros ezzel a fenomenologikusnak nevezett módszerrel kívánja elméletét bizonyítani. Elvont ismertetés helyett kövessük Borost egyik érvének kifejtésében:

G. Marcel szerint az ember lényegét a szeretet alkotja. A szeretet lényege viszont az, hogy mindig másra vonatkozik (még az „önszeretet" esetében is mintegy tárgyként — „más"-ként — kezeljük önmagunkat). A szeretet tehát máshoz való odahajlás, önmagunkról való megfeledkezés, állandó „rendelkezésre-állás" (disponibilité) mások számára. Vagyis — Marcel szerint — az emberi élet lényege nem egyszerűen a lét („Sein"), hanem az együttlét („Mitsein").

---

(2) „. . . der Tod ist in der Struktur des lebendigen Daseins wesenhaft gegenwärtig und kann daher im Schnittpunkt der verschiedenen Todeshinweise im Dasein selbst erfaßt werden." (Mysterium mortis, 34. old.)

Ha őszintén megvizsgáljuk szeretetünket, meg kell állapítanunk, hogy ezt a szeretetet maradéktalanul megvalósítanunk szinte sohasem sikerül. Még a szentek is gyakran panaszkodnak arról, hogy szeretetükbe mennyi önzés, mennyi önmaguk-keresése vegyül. Csak néha, nagyon ritkán — s akkor is csak rövid időre — sikerül kilépnünk önmagunkból, s tudunk maradék nélkül mások rendelkezésére állni. Ezek életünk legszebb, legértékesebb pillanatai. Életünk legnagyobb részén azonban nem az önzetlen odaadás (vagyis a szeretet, amely életünk lényegét képezi), hanem önmagunk (vagy mások) önző birtoklása ömlik el. Marcel kifejezésével: a lét („être") nincs összhangban a birtoklás-sal („avoir").

G. Marcelnek ebből a gondolatmenetéből kiindulva, Boros most már felteszi a kérdést: mikor következik el életünkben az a pillanat, amikor a „Sein" és a „Haben", az „être" és „avoir", vagyis az, amik vagyunk és az, amit birtoklunk teljes tökéletességgel egybeesik? Csak akkor — mondja — ha véglegesen megszűnik az az állapot, amelyben G. Marcel ennek az egész diszharmóniának okát látja, t. i. a testiség. Ez a pillanat pedig nem más, mint a halál. A halál pillanatában metszi egymást a két vonal — a „Sein" és a „Haben" — s valósul meg teljesen az, amiben G. Marcel az emberi lét lényegét látja: a tökéletes szeretet. A halál tehát valóban az a pillanat, amikor teljes tökéletességgel megvalósíthatjuk emberi mivoltunkat, az ember első, össz-személyi aktusa.

Ez azonban csak egyetlen példa. Boros ugyanilyen módon analizálja más filozófusok gondolatait is: Blondelt, Maréchalt és Bergsont csakúgy, mint Aquinói Szent Tamást vagy Szent Ágostont.

Amit aztán könyvének első részében — a filozófiai megalapozásban — kifejt, azt a második részben teológiai érvekkel próbálja elmélyíteni. A „teológiai érvek" azonban Borosnál nem jelentenek szentírási vagy patrisztikai idézeteket, vagy esetleg zsinati döntéseket; Boros itt is sokkal élvezetesebb utat választ: kiemel néhány, a halállal kapcsolatban álló s eddig kissé nehézkesen megmagyarázott dogmát, s igyekszik megmutatni, hogy elmélete segítségével milyen csodálatosan egyszerű fény derül rájuk. Az így, mintegy „ellenpróba"-ként felhozott hitigazságok közt szerepel pl. a különítélet, a mennyország, a tisztító-tűz és a pokol, az eredeti bűn, a keresztség nélkül elhúnyt gyermekek sorsának kérdése, stb.

De nézzünk itt is egy példát!

Vegyük talán éppen a keresztség nélkül elhúnyt gyermekek sorsát. Kétségtelen, hogy ez a kérdés a dogmatörténet során rengeteg vitára, rengeteg megoldási kísérletre vezetett. Boros azt állítja, hogy elmélete segítségével ez a probléma minden nehézség nélkül megoldható. Ha ugyanis a halál minden ember számára „a" döntő pillanat, akkor a gyermek számára is az, s amikor a gyermek a halál pillanatában megválik testétől, ő is teljes szabadsággal és öntudattal dönthet Krisztus mellett vagy ellene. Az eddigi

„limbusz-elmélet" így feleslegessé, a megoldás az eddigieknél „emberibbé" válik.

Mégegyszer szeretnők hangsúlyozni, hogy ennek a cikknek célja nem a bírálat, csupán az ismertetés. Hogy Boros elmélete mennyire helytálló, azt sem állítani, sem cáfolni nem akarjuk.

„Emmánuel"

Boros László második könyve egészen más gondolatkörből fakad: munkájának középpontjában a názáreti Jézus áll. Címét talán így lehetne magyarra fordítani: „A köztünk élő Isten" (3).

„Ez a könyv olyan emberekhez fordul — írja Boros műve bevezetésében —, akik bármilyen okból ‚Isten-távolban' élnek. Azokhoz az emberekhez, akik számára maga a szó ‚Isten', üressé és tartalmatlanná vált. A keresőkhöz, akik keservesen szenvednek attól, hogy nem tudják megtalálni az utat Ahhoz, Akiben beteljesülésüket sejtik. De azokhoz a keresztényekhez is, akik életük egy rettenetesen fájó pillanatában felfedezték, hogy életük középpontjában már nem Isten áll, hogy életük felületessé, valódi mélység nélkülivé, egzisztenciális értelemben ‚istentelenné' lett" (7. old.). Boros könyvének ezek a bevezető szavai már elárulják, miről is szól munkája. S mégis tévednénk, ha azt hinnők, hogy a szerző a megszokott „istenérvek" felsorakoztatásával szeretné „megtéríteni" olvasóit.

Nézzük azonban tovább a bevezetést!

„Mindjárt az elején meg akarjuk nyugtatni az olvasót, hogy itt nem talál majd istenérveket. Ennek a könyvnek célja sokkal szerényebb. Korunk élettapasztalatából kiindulva . . . az Istenhez vezető utat szeretné előkészíteni. Utat készíteni Istenhez azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy istenérveket kell kidolgoznunk." (7. old.) S valamivel előbb: „Bár filozófiai könyv ez, mégsem tételez fel semmiféle bölcseleti szakismeretet. Amit feltételez, az csupán egy: a ‚nyugtalan sziv' (uo.).

Miről szól tehát Boros Lászlónak ez a könyve? Már mondtuk: nem Istenről, de mégcsak nem is Krisztusról, hanem a „názáreti Jézus"-ról. Első pillanatra meghökkentő ez a mondat, de Boros ezzel azt akarja hangsúlyozni, hogy Jézust nem isteni csupán emberi mivoltában kívánja olvasói elé állítani. Éppen ezért olvasóitól még hitet sem kíván. Jézust azonban úgy akarja olvasói elé állítani, hogy Jézus személyén keresztül elvezesse őket Krisztushoz, aki azt mondja magáról: „Én vagyok az út, az igazság és az élet" (Jn 14, 6); aki Istenhez vezető utunk is.

A szerző nem tagadja, hogy ötletét tulajdonképpen Romano Guardininek, a most elhúnyt német teológusnak köszönheti. „Már többször érintettük a kérdést — idézi Guardinit —, lehet-e Jézussal kapcsolatban pszicho-

(3) BOROS, Ladislaus: Der anwesende Gott. Wege zu einer existentiellen Begegnung. Olten — Freiburg i. Br. (1964), Walter-Verl. 242 p.

lógiáról beszélni. A felelet mindig ugyanaz volt: ha a pszichológia azt jelenti, mi lehetséges az ember számára, . . . akkor Jézus számára nem létezik . . . Amit Nála tenni lehet, az mindig csak egy: meglátni és megmutatni, hogyan mond csődöt Nála — az ‚egészen Más'-nál — minden emberi magyarázat . . ." (4).

„Jézus esetében minden emberi magyarázat szükségképpen csődöt mond" — ez Boros könyvének is alapgondolata.

Éppen ezért sorraveszi Jézus földi életének megnyilatkozásait — szeretetét, alázatosságát, beszédeit, irgalmasszívűségét, a világban való idegenségét, a bánat, a hit és remény hiányát, megkísértését és hallgatását —, hogy megmutassa: Jézus mindezekben az alapvető emberi magatartásokban egészen más volt, olyan, hogy ezt emberileg megmagyarázni nem lehet. A következtetés mindig ugyanaz: Jézus nem lehetett pusztán ember, Ő több — Isten!

Megváltott élet

Boros két első könyvénél nemcsak azért időztünk hosszasabban, mert ezek alapították meg hírnevét és tették közkedveltté olvasói előtt, hanem azért is, mert ez a két könyv olyan, mint a jó operanyitány: csirájában már magukban foglalják következő könyveinek alapgondolatát is.

„Erlöstes Dasein" c. könyve (5) pl. első művének gondolataihoz nyúl vissza; ismét a halál, ill. az azt megelőző és közvetlenül követő problémákat dolgozza fel: a betegséget, a szenvedést, majd az örök életet és feltámadást.

Betegség, szenvedés, halál, örök élet — kétségtelenül olyan témák, amelyek mindenkor foglalkoztatják az embereket. De tegyük hozzá mindjárt azt is, hogy semmiképpen sem új témák. Inkább azt lehetne mondanunk, hogy Boros szinte előszeretettel foglalkozik „elcsépelt", hogy azt ne mondjuk „banális" problémákkal. Ami benne új, az nem az, amiről ír, hanem az, ahogyan beszél róluk.

Ha Boros első könyvében inkább a teológiai tartalom volt túlsúlyban, ennek a könyvnek alcíme már világosan mutatja, hogy itt igazi „elmélkedések"-ről van szó. Elsősorban nem tanítani akar, hanem elgondolkoztatni.

De ami ennél sokkal fontosabb, az a feltett kérdések megoldása. Első tekintetre úgy tűnik, mintha ez a kifejezés — „megoldás" — ebben az összefüggésben nem is lenne helyénvaló. Boros nem ad — a szó hagyományos értelmében — „megoldást". Sok lelkiíró „megoldása" ugyanis abban

(4) GUARDINI, Romano: Der Herr. Betrachtungen über die Person und das Leben Jesu Christi. Würzburg 1951, Werkbund-Verl. — 533. old.; idézve: Der anwesende Gott. 219. old.

(5) BOROS, Ladislaus: Erlöstes Dasein. Theologische Betrachtungen. (Mainz 1965), Matthias-Grünewald-Verl. 131 p.

áll, hogy egyszerűen „kidisputálja" a szenvedést a világból; harmóniára, esetleg bűnre és bűnhődésre hivatkozik. Boros tudatosan kerüli e z t a megoldást. A kérdés nyitja már adva van második könyvében, egyik csak úgy mellékesen odavetett mondatában: „Az Istenember a mi Megváltónk. Mint Megváltónak azonban nem az a feladata, hogy e l v e g y e szenvedésünket, bármennyire is szeretné, hanem az, hogy maga is végigszenvedje és ezáltal megszentelje, és így mindnyájunk számára a megváltás eszközévé tegye." („D e r a n w e s e n d e G o t t", 88. old.) Ebben áll tehát B o r o s megoldása: a szenvedés tagadhatatlanul, elvitázhatatlanul — sőt: sokszor megmagyarázhatatlanul — hozzátartozik az ember életéhez. Hamis vígasz volna minduntalan üres frázisokra, vagy akár bűnre és annak büntetésére hivatkozni. A szenvedést csak úgy tudjuk legyőzni, ha erősen hiszünk abban, hogy Krisztus megváltott bennünket. Krisztus, a mi Megváltónk, az emberi élet minden állomásán végigment, mintegy „végigkóstolta" az emberi életnek minden súlyos pillanatát. Életünk tehát nem vígasztalan, magányos tengődés, hanem minden mozzanatában igazán „megváltott élet"!

Kísértésben

Ahogyan előző könyvében B o r o s első műve tematikájához tér vissza, így most ismertetendő munkája kétségtelen visszanyúlás a másodikhoz. A „D e r a n w e s e n d e G o t t" c. munkájának ismertetése során már utaltunk arra, hogy benne — többek között — Jézus megkísértésének történetéről is beszél. A belőle vont tanulságot két rövid mondatban foglalja össze: „A ‚magasztos' a tudatosan választott és alázatosan megvalósított igénytelenségből nő ki. Ez Jézus életének és tanításának summája" (196. old.).

Az „I n d e r V e r s u c h u n g" c. könyvben ebből a gondolatból indul ki, s ezt fejtegeti 130 lapon keresztül (6).

Az evangéliumi történet ismerős, így csak utalunk rá (vö. Mt 4, 1-11). Itt csak arra a kérdésre akarunk válaszolni: miben látja B o r o s Jézus megkísértésének, ill. a kísértés visszautasításának lényegét?

Abban, hogy Jézus tudatosan szembefordul azzal gondolattal, amely annyi komoly kereszténytől is megkörnyékez, hogy t. i. a vallást varázsvesszőként használja fel saját — és mások — kívánságainak teljesítésére. Mibe került volna Jézusnak „elvarázsolnia" a világot? Ő, aki annyiszor megmutatta, hogy az „Emberfiának hatalma van a földön" (Mt 9, 6), mégsem volt hajlandó a kövekből kenyeret „varázsolni", nem hajlandó „a mennyből alászállni" a csodálkozó jeruzsálemi tömeg szemeláttára, s teljes határozottsággal visszautasítja a pénzt, a vagyont, a hatalmat, amellyel pedig olyan gyönyörűen — s annyi kecsegtető reménnyel — „meg lehetett volna szervezni" a világ megtérítését. Jézus mindezt kísértésként utasítja vissza, jeléül annak, hogy

(6) BOROS, Ladislaus: In der Versuchung. Meditationen über den Weg zur Vollendung. Olten — Freiburg i. Br. (1967), Walter-Verl. 130 p.

nem kényszerűségből, hanem teljes tudatossággal vállalta a „názáreti ács" (Mk 6, 3) visszavonult, csendes, sikerekben annyira szegény életét. Jézus megkísértésének története — bárhogyan magyarázzák is az exegéták — ennyit legalább bizonyít.

Eddig is minduntalan arra hivatkoztunk, hogy Boros könyvei elsősorban „lelki" könyvek; elmélkedések gyűjteményei. Itt ezt különösen is hangsúlyoznunk kell. Könyvének elmélkedés-jellegét nemcsak az alcím mutatja, hanem — talán még jobban — művének első fejezete, amelynek ezt a cimet adta: „Az elmélkedés kockázata" („Wagnis der Meditation").

„Kockázat" az elmélkedésben?!

Igen! Mert lehet, hogy elmélyült elmélkedésünk gyümölcseként az isteni akaratnak oly erős megnyilvánulása tör ránk, amely egycsapásra kilendít bennünket megszokott kerékvágásunkból, felforgatja eddigi életmódunkat és egészen más irányba tereli életünket. Úgy, ahogyan Szent Józsefről olvassuk, akire csendes visszavonultságában („álmában") tört rá Isten akaratának megnyilvánulása („az angyal szava"), s ez az isteni akarat életének, önakaratának teljes odaadását, csendes felőrlését kívánta tőle. Minden igazi elmélkedésben ránk „leselkedik" ez a veszély, minden komoly elmélyülés magában hordja azt a „kockázatot", hogy Isten megragad bennünket, hogy kiemel megszokott életkörülményeinkből, s a teljes odaadás, a szolgálatában való teljes felmorzsolódás útjára tereli.

Nyilvánvaló, hogy Borosnak nincs más kívánsága, mint hogy ezzel a könyvével elősegítse bennünk ezt a fordulatot.

Találkozás az Istennel

Azok, akik arra törekedtek a történelem folyamán, hogy igazi keresztényekké legyenek, két kérdésre keresték a választ: „Hogyan találhatok irgalmas Istenre?" — és: „Hogyan lehetek igazi emberré?"

„Luther Márton egy életen át küszködött az első problémával. Ez, az Isten eszméjétől annyira megrendült, ez a dinamikus, ez a szeretetében és haragjában egyaránt mértéktelen ember, akit az Abszolutum hatalma annyira megigézett, azt írja 1527. okt. 27-én Wittenbergből Melanchtonnak: ‚Semmi más után nem vágyódom és semmit nem szomjúhozom annyira, mint az irgalmas Istent!' Ugyanakkor egy másik érzékeny és nagykultúrájú ember, Rotterdami Erazmus, egy másik kérdésre keresi a választ: ‚Hogyan juthatok el az igazi (jól megalapozott) emberhez?' " (7. old.) — Ezekkel adja meg Boros László következő könyvének (7) alaphangját.

És a válasz?

„Amilyen mértékben megtalálod az utat embertestvéreidhez, oly mértékben válsz igazi emberré és egyben így éred el Istent is" (11. old.).

---

(7) BOROS, Ladislaus: Im Menschen Gott begegnen. (Mainz 1967), Matthias-Grünewald-Verl. 162 p.

A könyv formája itt is az elmélkedés. Az egyes fejezetek hangsúlyozottan a „Betrachtungen — elmélkedések" címet viselik. Tartalmukat tekintve azonban egészen mások, mint „hitbuzgalmi" eszmefuttatások. Az igazságosság, a megbecsülés, a tisztelet, az öröm, a barátság, a szeretet, a nagylelkűség, a közömbösség, az őszinteség és az alázatosság olyan tiz téma, amely valóban szükséges ahhoz, hogy „teljes" emberekké legyünk. Ugyanakkor azonban, amikor embertársainkkal szemben igyekszünk ezeket az alapvető, ezeket a természetes (majdnem azt mondtam: „pogány") erényeket kiművelni magunkban, megtaláljuk az utat Isten felé, hiszen maga azonosította magát „a legkisebbel testvéreink közül" (vö. Mt 25, 40)! A régi skolasztikus mondás jut eszünkbe: „Gratia supponit naturam" — s Boros itt azon van, hogy ezt a természetet, ezt a mélyen emberit dolgozza ki bennünk, hogy helyet teremtsen a kegyelemnek.

Könyvét nem lehet felületesen olvasni: csak úgy fejti ki szépségét, hatását, ha lassan, lapról-lapra, szinte „szürcsölgetve" szívjuk magunkba, s igyekszünk nemcsak megérteni, hanem meg is valósítani azt, amit mond.

Reményből élni

Legutolsó műve karácsony előtt hagyta el a nyomdát (8). Ez a könyv azonban — az eddigiektől eltérően — nem egységes gondolatkörben mozog, hanem a német rádióban tartott előadás-sorozatainak gyűjteményes kiadása. A könyv természetéből következik, hogy elsősorban röviden és tömören összefoglalni akar, nem annyira újat mondani. A cím azonban világos utalás Ernst Blochra, akinek „Prinzip Hoffnung" c. könyve az utóbbi évek egyik legnagyobb könyvsikere volt. Boros szégyenletesnek mondja, hogy nekünk, keresztényeknek, akik „hivatalból" annyit beszélünk a mennyországról, a „boldogabb jövő"-ről, éppen nekünk kell egy marxistától megtanulnunk, hogyan kell hiteles és lenyűgöző módon a reményről beszélni. A remény gondolata az az egységes fonál, amely az egyébként egymástól független előadássorzatokat egybefűzi.

Befejezés

Rövid ismertetésünkben Boros László sikereiről akartunk beszámolni. Hogy jogos sikerekről beszélni, mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy egyes könyvei — néhány év alatt — már az ötödik, sőt hetedik kiadásnál tartanak.

Joggal feltehetjük tehát a kérdést: mi lehet Boros sikerének titka?

Mint már mondtuk, semmiképpen sem témáinak újszerűsége.

Sikeréhez feltétlenül hozzájárul ragyogó nyelvezete. Ha meggondoljuk, hogy Boros László anyanyelve eredetileg magyar, s hogy életének egy jó részét Magyarországon, magyar környezetben töltötte, csodálatunk csak nő.

---

(8) BOROS, Ladislaus: Aus der Hoffnung leben. Zukunftserwartung in christlichem Denken. Olten — Freiburg i. Br. (1968), Walter-Verl. 121 p.

Ez az alaposság, amellyel elsajátította a német nyelvet, ez az alapos mélység jellemzi könyveit. Bár témái látszólag egészen mindennapiak, fejtegetésében annyira a mélységre törekszik, hogy nem marad hatás nélkül olvasóira.

Boros ismeri a modern teológia és filozófia tanításait. Valljuk meg azt is, hogy a modern teológia gyakran exploziv hatással van művelőire, olvasóira egyaránt. Borosnál nyoma sincs ennek a feszültségnek. Benne a modern elméletek csodálatos harmóniába olvadnak a „régi hit"-tel. Annak jele, hogy mindazt, amit leir, előtte mélyen átgondolta, maga is átelmélkedte.

S talán ez Boros sikerének titka: könyvei gondolkodásra késztetik az embert. Szinte kényszerítik arra, hogy a szerzővel együtt végigjárja a benne foglalt teológiai igazságok mélységeit, s onnan csodálatos kincseket — a keresztény hit, remény és szeretet kincseit — hozza napvilágra.

Csak azt kívánhatjuk Boros Lászlónak „jubileuma" alkalmából, hogy még sok-sok könyvvel, elmélkedéssel örvendeztesse meg olvasóit!

HÁROM ÚJ MAGYAR KÖNYV

1968 végén három szép új könyv jelent meg Budapesten a Szent István Társulatnál. Gál Ferenc hittudományi akadémiai tanár Zsinat és korforduló című munkája összefoglalja a zsinat teológiáját. „A könyv nem akarja a zsinat 16 határozatának részletes magyarázatát nyújtani, — írja az Előszóban maga a Szerző. — A vállalkozás meghaladná a mű kereteit és nem is tarthatna számot szélesebbkörű érdeklődésre. Ezért inkább azokat a fogalmakat és témákat ragadtam ki, amelyeknek különös mondanivalójuk van a mai hívő számára s amelyekből mégis teljes képet kaphatnak az egyházi reformról. A témák jelzik, hogy az Egyház komolyan veszi a Krisztustól kapott feladatokat és a mai világban is Isten országát akarja képviselni". A könyv tehát főleg azokat a témákat ragadja ki a zsinati tanításból, amelyek az egyház természetére és mai küldetésére, a keresztények mai helyzetére és feladataira, az egyház és a világ kapcsolatára vetnek fényt. Minden fejezet után irodalmi tájékoztatót is találunk. Mivel a Szerző nem szakembereknek írta könyvét, hanem inkább népszerűsíteni akarta a zsinati teológiát, nem terhelte meg szövegét utalásokkal. Gál Ferenc jól ismeri a magyar papságot és a katolikus értelmiséget: az ő igényeiket tartotta szem előtt könyve megírásakor. Felfogása mindig kiegyensúlyozott: nyitott az új eszmék felé, de ugyanakkor a múlt teológiai örökségével is megőrzi kapcsolatát. Ahogy maga az Egyház is az Evangélium kincseiből régit és újat hoz elő. Az igazi hűség ugyanis nem a betűhöz és a külső formákhoz való merev ragaszkodásban van, mint ahogy az igazi korszerűség sem a hagyomány teljes elvetésével valósul meg. Az örök evangélium és az üdvösség mai közvetítése azt követeli az Egyháztól, hogy a mai ember nyelvén szóljon, a mai valósághoz alkalmazza az örök krisztusi üzenetet. De a változás mindig a hagyományban gyökerezik: nem jelenti a folytonosság teljes megszakadását, a hitletétemény megváltoztatását. Gál Ferenc könyve ebben a szellemben — a zsinat szellemében — ad eligazítást a mai keresztényeknek. Ahogy maga írja könyve elején, Bernard Häringet idézve: Az Egyházban a korszerűség „azt az evangeliumi magatartást jelenti, amellyel egészen a történelem Ura felé fordulunk, ezért minden nap felé és a mai nap felé is, mert tudjuk, hogy mindegyikben benne van az üdvösség lehetősége".

Nyiri Tamás A keresztény ember küldetése a világban c. előadásgyűjteménye is korszerű problémákkal foglalkozik: hol a keresztény helye a mai világban? Szeretheti-e világot anélkül, hogy szeretetének kárát vallaná kereszténysége? A keresztény hívő lehet-e ugyanolyan értékű tagja a modern társadalomnak, mint akárki más? stb. Nyiri Tamás különböző időkben és helyeken, különböző hallgatóságnak szánt előadásokat, bibliaórákon, rekollekciós napokon vagy lelkigyakorlatokon elhangzott elmélkedéseket gyűjtött össze könyvébe. Az Előszóban maga vallja: „Nem kísérleteztem eredeti megoldásokkal, mert nem „eredeti", hanem a lehető „legjobb" választ akartam nyújtani. Azokat gyűjtöttem össze, amelyek a legkielégítőbb feleletet nyújtották saját kérdéseimre. Karl Rahner személyének és művének köszönhetem a legtöbbet. Rajta kívül sokat merítettem Congar, Metz, Ratzinger gondolataiból. Az idézésektől és hivatkozásoktól eltekintettem, mert nem tudományos célból készült ez a könyv . . . A szakértő teológusok amúgyis könnyen megállapíthatják, hogy mennyit olvastam, kitől mit vettem át és mennyit alakítottam rajta a teljesebb megoldás és közérthetőbb előadásmód kedvéért". Nyiri Tamás magatartására is az a kiegyensúlyozottság jellemző, amiről az előbb Gál Ferenc könyve kapcsán szóltunk. Szép magyar nyelven sokszor a legnehezebb teológiai kérdéseket is hogy úgy mondjuk „emberközelbe" hozza. Kétségkívül a könyv legszebb és legmélyebb elmélkedései közé tartozik a IV. fejezetben az Isten titkáról és a Krisztus-eseményről szóló két tanulmány. Mindkettőt Karl Rahner ihlette; de Rahner helyenkint homályos gondolatfűzése és sokszor komplikált nyelvezete helyet itt kristálytiszta stílust találunk. Nyiri Tamás nyelvén érezzük azt a remegést, amelyet a sokszor átelmélkedett titok szerető szemlélete vált ki a lélekben. Bárcsak ez a kis könyv kedvet teremtene a papoknál és a hitüket kiművelni akaró világiaknál az új teológia tanulmányozására és hitünk titkainak átelmélkedésére!

Végül a Szent István Társulatnak egy harmadik kiadásáról emlékezünk meg: Lelovics Lipót összeállításában megjelent egy Szent Tamás Breviárium. A Szerző a bevezetőben bemutatja Aquinói Szent Tamást és művét, majd pedig a válogatás és a fordítás szempontjairól szól. Válogatása a Summa Theologica harmadik részének első ötvenkilenc kérdéséből ad szemelvényeket. „Vagyis egy egységes témakörben igyekszik bemutatni szent Tamás nagyságát és teológiáját: A megtestesülés titka és a megváltás műve egységes gondolatkörében". Ahogy Horváth Sándor írta: „A Summának ez a legkedvesebb, leglebilincselőbb része . . ." Lelovics Szent Tamás gondolatát szövegéhez híven, ugyanakkor világos és érthető fogalmazásban akarta visszaadni. Az anyag könnyebb áttekintése végett egy táblázatot mellékelt a bevezetőhöz, a könyv végén pedig hasznos eligazítást nyújt a betűrendes tárgymutató. — A Szent István Társulatnál most megjelent három szép könyvhöz gratulálunk a Szerzőknek és a Kiadónak.

Sz. F.

MEGJELENT

Szabó Ferenc, Az ember és világa (zsebkönyv formátum, 296 lap).
Ára: 3 USA-dollár. 10 példányon fölüli rendelésnél 33 % kedvezmény.
Megrendelhető a szerzőnél: Via dei Penitenzieri 20, 00193 ROMA.

HALOTTAINK

P. Nagy Sándor Aristid ferences áldozópap, június 22, Esztergom (70, 53, 45).

Dr. Lányi János pápai káplán, mihályi plébános, július 10-én (67, 44).

Kalmár Károly taszári esperes-plébános. Keszthelyen temették (56, 32).

Petul Márton ny. esztergommegyei plébános, Székesfehérvárott (81, 57).

Börcs János esztergomi megyéspap. Bicskén temették (54, 30).

Mundweil János Cleveland (USA) máj. 29 (68, 44).

Mucska Szilveszter ny. somogygeszti esperesplébános, Rákospalotán, június 6-án (66, 43).

Kriskó Sándor nyirmadai gör. kat. ny. plébános, május 11 (78, 50).

Varga János SVD Bécsben (42).

Marschall Raphael SOCist., Mehrerau, július 9-én (81, 60, 57).

Kovécs Károly ny. zalaegerszegi plébános, június 12-én.

Kovács András ny. aranymisés esperes, július 18-án, Törtelen.

Link Imre pápai prelátus, ny. szerencsi plébános, Gesztelyen (79, 52).

Gojdics István eperjesi teológiai tanár, július 11-én, a modori kórházban (81).

Sebestyén Jenő érseki tanácsos, ny. hittanár, a terézvárosi plébánia lelkésze, július 19-én (68, 44).

Svejkovsky János rozsnyói aranymisés áldozópap, kanonok, fülekpüspöki plébános, július 29-én (75, 51).

Kozsner Ede ny. tanácsos plébános, július 19-én, Helvécián (70, 44).

Ruttkay Miklós ny. hittanár, Budapesten (68, 42)

Korpos László tb. esperes, vencsellői plébános (65, 35).

Fürész József ny. kurdi esperes-plébános, augusztus (68, 45).

P. Bánás Ágoston Gyula ferences áldozópap, tési plébános, aug. 10-én, Várpalotán (62, 46, 37).

Feldhoffer János vácegyházmegyei ny. plébános, Székesfehérvárott (74).

Kálóczy István tb. kanonok, győri teológiai tanár, a budapesti Széherúti kórházban, aug. 22-én (61, 37).

Babics György ny. plébános, a zirci kórházban; Bakonyszentlászlón temették (84).

Tökölyi Imre miskolc-vasgyári esperesplébános (66, 40).

Tóth Tibor jászkarajenői c. esperes, aug. 17-én. Gyenesdiáson temették.

Kálmán András piarista tanár, a nagykárolyi plébánia lelkésze (50).

Bélteky Ferenc nagyváradi általános helynök (59, 34).

Herold József c. esperes, gencsapáti plébános, Szombathelyen (76, 54).

Dr. Farkas Lajos ny. újszentiváni plébános, aug. 31-én (60, 31).

Benke Lajos somlóvásárhelyi esperesplébános. Zsedényben temették (60, 36).

Horváth Károly szentszéki tanácsos, pozsonyi teológiai tanár (55).

Szalay Géza gosztonyi lelkész, a szombathelyi kórházban (47, 17).

Szücs Otto ny. lelkész, szept. 22-én Nyúlon (55, 31).

Dr. Nagy Miklós főegyházmegyei tanácsos, a Május 1-úti Szeplőtelen Fogantatás lelkészség lelkiatyja. Tiszakécskén temették (55, 30).

Nécsey Eduard c. érsek, nyitrai apostoli kormányzó, jún. 19-én (76).

Barthos Pál veszprémi kanonok Székesfehérváron. Keszthelyen temették (83).

Ormay Pál ny. váradi egyházmegyés plébános, Székesfehérvárott (73).

Sághy Imre csanád-egyházmegyei áldozópap, a Budapest-városmajori templomban működött. A kispesti újtemetőben temették (86, 21).

Berencz Ádám érseki tanácsos, ny. plébános Kalocsán (71, 48).

Pethő Zoltán kegyesrendi gimn. tanár, Budapesten (54).

Popovics Döme ny. paptanár, Huszton okt. 3-án (68).

Szomolányi József kegyesrendi áldozópap, ny. tanár (78, 63, 55).

Fekete István Bécsben, szept. 19-én.

Baják Mihály SJ Innsbruckban (79, 63, 49).

Kátay Béla pápai kamarás, a budapesti vári egyházközség ny. plébámosa, Esztergomban (79, 54).

Szalay Gyula székesfehérvári megyés, ny. plébános, Budapesten. Tinnyén temették.

Körmendy Béla tabáni plébános, hirtelen elhúnyt. Nov. 10-én még elmondta a 7 órás szentmisét. 9 órakor gyóntatni indult, de a templom előtt összeesett és másnap hainalban meghalt (52, 28).

Herman Medárd Mihály csornai premontrei kanonok, ny. jánoshidai plébános, Rákoskeresztúran temették.

Bors Jenő SJ a győri kórházban nov. 12-én. Pannonhalmán temették (56, 39, 28).

Ajtai Ackermann Kálmán, Székesfehérvárott (79).

Bodnár Lajos görömbölyi plébános (51, 26).

Tóth Gyula egri megyés, ny. lelkész Székesfehérvárott (70).

Dr. Gálos László hőgyészi plébános, tb. kanonok, teológiai tanár, nov. 21-én Pécsett (70, 41).

Vargha László püspöki tanácsos, ny. plébános Szombathelyen (73).

P. Erdős Apollinár OFM, Dewitt (USA) nov. 9-én (71).

Novák Vilmos nagyatádi káplán. Plébániát nem fogadott el. (60).

Fábry Jenő esperes, a Szent Ferenc templom plébánosa Zentán (60, 37).

Molnár Lajos ny. alsónémedi plébános (78).

Dr. Tersztenyák László nemesvidi plébános, Budapesten (58).

Frikker Mátyás püspöki tanácsos, abaujkéri plébános (54, 30).

Ádamovics Lóránt szalézi áldozópap, Budapesten (69, 33, 27).

Karall Máté ny. esperesplébános, Kismartonban (81, 57).

Bólya Mihály kórházlelkész, Bécsben (61, 37).

Papp Ferenc érseki tanácsos, a budapesti Jézus Szive templom igazgatója; Kispesten temették (58, 34).

Kovács Géza c. esperes, ny. plébános. Budakeszin helyezték örök nyugalomra (58, 35).

Ráday Jenő Sebestyén premontrei teológiai tanár, a magyar premontrei női rend újjáélesztője, bakonygyepesi plébános, Szombathelyen (79, 56).

Rényes Antal SJ Buenos Aires-ben, december 15-én (40, 22, 10).

Hoss József apostoli protonotárius, a veszprémi székeskáptalan nagyprépostja, Somogyszentpálon (88, 63).

Farkas Lajos kalocsai egyházmegyés ny. plébános, Székesfehérvárott (86).

Maczkó István vágai plébános (55, 30).

Horváth István dunaszegi plébános, főegyházmegyei tanácsos (62, 35).

Sándor János zmajevoi (Bácska) plébános (58, 33).

Andó Mihály püspöki tanácsos, ny. csurgói esperesplébános (77, 53).

Karl Lajos ny. hittanár. Óbudán temették.

Módly Dezső László ciszterci áldozópap Pannonhalmán (82, 64, 50).

Felber Gyula esztergomi tb. kanonok (78, 54).

Géczy Lajos v. tábori alesperes, badacsonytomjai plébános Tapolcán.

+

Elhúnyt paptestvéreinket foglaljuk mementóinkba!

EDUARD NÉCSEY
(1892 — 1968)

Dr Eduard Nécsey holtteste 1968 június 22 óta az ősrégi nyitrai dóm kriptájában nyugszik. Nyitra érseke nemcsak Csehszlovákia figyelmét fordította magára személyiségével és sokrétű apostoli tevékenységével, hanem az első római püspöki szinoduson is, s előtte a II. Vatikáni Zsinaton is nagy megbecsülésnek örvendett.

Dr Eduard Nécsey 1948 december végén vette át a nyitrai püspökség vezetését; előbb mint káptalani helynök, majd pedig mint apostoli kormányzó állt az egyházmegye élén.

Szlovák szülőktől származott, habár neve nem arra vall. Oslany volt szüleinek lakóhelye. Itt látta meg a napvilágot 1892 február 9-én. Teológiai tanulmányai bevégzése után 1917-ben Innsbruckban avatták. Néhány évig káplánkodott, majd 1921-ben Nyitrán a szeminaristák lelki vezetője lett. Ezután már haláláig Nyitra marad tevékenységének színtere. A papnevelésben, majd pedig a püspöki hivatalban végzett munkájában kíváló vezetői képességéről tett tanúságot. 1943 május 16-án a betegeskedő Dr Karol Kmetkó segédpüspöke lesz. Ekkor úgy látszik, hogy a nyitrai püspökség történelmének legvirágzóbb korszakába lép. De a negyvenes évek történelmi eseményei igen nehéz próba elé állították az egyházi élet vezetőit. Dr Nécsey ezekben a nehéz években szilárd jellemű és tetterős papnak bizonyult: igen nagy türelemmel és körültekintéssel intézte a püspökség ügyeit. Magatartását a szeretet jellemezte, amely még ellenfeleinél is tiszteletet váltott ki. Jelszava ez volt: „In omnibus caritas". Igen sokat betegeskedett: szenvedéseit hősies türelemmel viselte.

A nyitrai püspök számára feledhetetlen élményt jelentett a XXIII. János pápával való találkozás. Sokszor ismételte János pápa szavait: a szeretet a világ legnagyobb ereje. A II. Vatikáni Zsinaton a világ többi püspökeivel is találkozott; igen sok csodálója volt. A püspöki szinodus és néhány zsinat-utáni bizottság munkáiban is tevékeny részt vett. VI. Pál pápa is kiemelte érdemeit, amikor püspökszentelésének 25. évfordulóját ünnepelte. Temetésén Mons. Giovanni Cheli tolmácsolta a Szentatya részvétét.

Nécsey püspök mindig szívesen utazott Rómába. Az Örökvárosból testileg-lelkileg kipihenten tért vissza Nyitrára. Élete végén utolsó kívánsága az volt, hogy mégegyszer elutazhasson Rómába. Isten azonban megváltoztatta utolsó útja végállomását. Hirtelen rosszra fordult állapota: az Örökváros helyett az Örökkévalóságba érkezett meg. Krisztus helytartója helyett maga az Úr fogadta: „Serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui".

Utolsó jelentése Rómába a beszterci káptalani helynök kinevezéséről szólt. S utolsó szavai a Pápához ezek voltak: „Imádkozom a Szentatáért és a békéért".

Skoda Ferenc

DR HOLENDA BARNABÁS OSB
(1896 — 1967)

A magyar bencések egyik nemcsak termetre, értékre is legnagyobb alakja távozott vele az élők sorából A vasmegyei Kámból került a premontreiek szombathelyi gimnáziumába, ahol mindvégig színjeles eredménnyel végezte tanulmányait. Tanárai az intézet büszkeségének tekintették. Érettségije után 1914-ben belépett a Szt. Benedek rendbe. 1919-ben pappá szentelték, matematika és fizika tanári oklevelének megszerzése, filozófiai és teológiai tanulmányainak befejezése után.

Néhány éves tanári működés után — Esztergomban, Győrött és Budapesten, — a rend tanárképző főiskoláján az elméleti fizika előadója lett, 1932-től pedig, 1963-ban történt nyugalombavonulásáig, a győri gimnázium tanára (egyideig megtartva főiskolai tanszékét), majd igazgatója és házfőnöke volt. Mint gyászjelentésén olvashatjuk: a győri kórházban bekövetkezett haláláig, „Pannonhalmán élt az imádságnak és tudományos munkának". 1967 februárjában temetését egykori tanítványa: Legányi Norbert főapát végezte. A hatalmas győri templomot zsúfolásig megtöltő közönség méltóan fejezte ki nagyrabecsülését és tiszteletét az intézet volt nagy igazgatója iránt.

E néhány évszám és adat egy rendkívül gazdag tudományos, tanári és szerzetesi élet foglalata. Mint egyik volt főiskolai tanitványa megállapította[1]):

„Holenda Barnabás tanulmányi ideje pontosan arra az időre esik, amikor a mo-

[1]) Borbély Kamill előadása.

dern fizika nagy elméletei (relativitáselmélet, kvantum mechanika) kialakultak. Ezek azonban annyira eltértek a mindennapi tapasztalattól és a megszokott gondolkodástól, hogy a régi fizikus nemzedék legnagyobb része idegenkedéssel fogadta azokat. De egyébként is megértésük olyan matematikai felkészültséget kívánt, ami igen kevés emberben volt meg. H. B. kezdettől fogva érdeklődéssel fordult az új eredmények felé, matematikai alapképzettsége képessé tette a legnehezebb kérdések tanulmányozására, kiváló nyelvtudása (latinul, németül, franciául és angolul olvasott) lehetővé tette, hogy a szakmunkákat eredetiben olvassa.

Páratlan szorgalommal tanulmányozta rövidesen megjelenésük után a klasszikusnak számító munkákat, hogy csak párat említsünk: Planck, Einstein, Sommerfeld, Niels Bohr, M. Born, Heisenberg, de Broglie műveit, úgy hogy Magyarországon a legelsők közé tartozott, akik a modern elméleti fizikát valóban ismerték.

Maga nem volt önálló kutató, — ez a körülmények között nem is volt lehetséges, — inkább igyekezett óriási tudását arra felhasználni, hogy tanítványain kívül a szakemberekkel is megismertette, majd később a művelt nagyközönséget is tájékoztatta a fizika új eredményeiről.

Egy-egy újabb tudományos felfedezésről, majd az új jelenségek magyarázatára szolgáló elméletről szakfolyóiratokban számolt be (Matematikai és Physikai Lapok, Fizikai és Kémiai Didaktikai Lapok, Természettudományi Közlöny). Népszerűsítő munkái a Pannonhalmi Szemlében, a Katolikus Szemlében és a bencés gimnáziumok Évkönyveiben jelentek meg. Cikkeit mindenütt szívesen fogadták, mert a tudományos felkészültséghez nagyszerű előadó és megértető képesség járult. Ezért különféle alkalmakkor (szabadegyetemek, kultúrális előadássorozatok) tartott előadásai mindig nagyon kedveltek voltak!

Mikor az 1930-as évektől kezdődően nagyobb mértékben megindult az új tudományos elméletek filozófiai és világnézeti értékelése, H. B. is nagy lelkesedéssel kezdett ezekkel a kérdésekkel foglalkozni. Helyes tapintattal mutatott rá, hogy nem szabad a tudománytól azt várni, hogy az a vallási igazságokat „bebizonyítsa", a keresztény tudás feladata azt kimutatni, hogy a tudomány és a hit között nincs ellentét. (Teilhard de Chardin és társai). A modern fizikai eredmények még egy lépéssel tovább vezetnek: irányt mutatnak a lélek és az Isten jobb megismerése felé! A teremtett világ a Teremtő felé mutat.

Ennek az útnak a megismertetését tartotta H. B. élete főfeladatának. Különösen a Vigiliában megjelent cikkei (1949-től 1963-ig) foglalkoznak ezzel: A csillagvilág születése, Az atom titkai felé, A mindenség élete, Okság és véletlen. Ezek, és sok más cikke, egy hívő tudós mélységesen őszinte hitvallása, ugyanakkor eligazítás a nem szakemberek számára, hogyan vezet az igazi tudás Isten megismerésére és szeretetére.

Éppen ezek a munkák mutatják, hogy H. B. a tudást nem önmagáért művelte, hanem a tudás út volt számára a lélek világa, az örök élet, az Isten felé!

Egy évfolyamtársa szerint[2]): kivételesen ragyogó tehetség volt. Tudását, nagy intellektusát csak talán alázatossága, szelidsége és szerénysége multa felül. Ha pályáját, munkahelyét és munkaterületét másképpen rendelte volna a minden dolgok Igazgatója, ha tudományos intézetben, kutató kísérleti helyen munkálkodhatott volna congeniális vezető mellett, korának nagy tudósai közé sorolhatná ma a tudományos világ. Isten másképpen rendelkezett!"

„Ünnepnapjai közé tartozott, amikor a nyári nagyvakációban, a pihenés ideje alatt, egy-egy hatalmas árnyas fa terebélye alá heveredve, könyvvel kezében, vasárnapi ünnepi prédikációjára készülve, elmélkedett, hogy szülőfaluja plébánia templomában beszéljen az egyszerű embereknek Isten szentségéről, nagyságáról, jóságáról."

---

[2]) Vértes Zoárd megemlékezése.

Megbecsülésére és népszerűségére jellemző, hogy sok egyesületnek és bizottságnak volt a tagja vagy elnöke. 1948-50 között a győri kisszemináriumnak is igazgatója volt. Mindent elhárító szerénysége ellenére elárasztották tehát hivatalokkal, amelyek egyrészt sok munkát jelentettek számára, de sok megbecsülést is személyének. Tudományos munkásságának eredménye a sok tanulmány és értekezés, amelyeknek száma 65-re rug és 56 előadása különféle helyeken. A legtöbb előadását a győri Szabadegyetemen tartotta, amelynek legtöbbször bencés volt az igazgatója, de előadott a Hittudományi Akadémia kurzusán, a fizikus tanárok értekezletén, a tanárok továbbképző tanfolyamán, a hittanárok budapesti kongresszusán és a veszprémi egyházközség előadássorozatában is. Mint középiskolai tanár nagy hozzáértéssel dolgozta át rendtársai tankönyveit, a hires Borossay és Gidró országos népszerűségnek örvendő mennyiségtanát I-VIII. osztályok részére, egyes köteteket rendtársával Korányi Szevérrel. Közös munkája a piarista Üveges Józseffel és premontrei Simonffy Jenővel: Összefoglaló kérdések a fizikából.

A győri igazgatóságon és házfőnökségen kívül elháritott szerénységében minden kitüntetést és hivatalt, amellyel rendtársai maguk fölé akarták emelni. Sem a főapáti, sem a pannonhalmi perjeli hivatalt nem fogadta el, bár rendtársai többízben felajánlották.

Rendje által kiadott gyászjelentése az igazságot foglalta össze tömören, amikor azt irta róla: „jóságos türelme és igazságossága, sok ezer tanitványán és növendékén keresztül a város szeretetét (Győr!), tudományos előadásai és cikkei országos megbecsülést szereztek nevének". Rendjének valóban köztiszteletben álló és szeretett tagja volt.

S. L.

BÉLTELEKY FERENC

nagyváradi általános helynök

(1909 — 1968)

„Spiritus ubi vult spirat". Ezt mutatja az elhunyt vikárius egész élete.

Fugyivásárhelyen (Bihar megye) született 1909. jan. 22-én református család gyermekeként. Géplakatos-segéd lett az ottani malomban. De a zúgó gépek közben is meghallotta lelkében az isteni kegyelem szavát: máshová szólítja az isteni Jóság. Nem hideg vasakat, hanem élő szíveket kell majd áttüzesítenie.

A község akkori plébánosa, a ma Váradon élő Wallner Győző tb. kanonok, nagyon szépen tevékenykedett. Ferenc nála ismerkedik meg a katolikus vallással. 1928-ban áttér. Nemsokára húga is katolizál. Lelkiatyja irányítása mellett fejlődik tovább, a község gyógyszerésze, a jó Kornél bácsi pédig anyagilag támogatja, hogy tovább tanulhasson. Nagyváradra kerül a jeles Szent József intézetbe, érettségi után lazarista szeretne lenni. De a világi papok közé veszik fel. Nagy támogatója lett Molnár Kálmán vikárius kanonok. 1934 jún. 29-én szentelték pappá. Első szentmiséjét a váradősi Kis Szent Teréz templomban mutatta be.

Mint újmisés az első két évben a Nogáll-utcai Szent Vince intézetben volt hitoktató. Sokat fáradt a Katalin-telepi templom megépítésében. Sok nehézség árán kis gyermekek részére napközi-otthont is létesített. 1937-ben az Orsolya-zárda lelkésze és hittanára. Ugyanakkor kórházi lelkész és teológiai tanár. Számos helyen misszikat is tart. 1951. aug.-tól 1952 febr.-ig exiliumban él. Onnan hazakerülve Pop Josif nagyváradi kanonok, az egyházmegye államilag elismert ordináriusa veszi maga mellé az irodába. Vele járja a fővárost, a minisztériumokat. Halála után ő lesz a vikárius. Nagy érdeme, hogy első dolga a megszakadt egyházi jurisdikciót helyreállítani. Alig vázolható nehéz körülmények között kellett működnie. Elhagyatott vidéki papjait gyakran felkereste. Szívesen járt búcsúkra, bérmálásokra. Csupa szív-ember volt. A sok munkában egészsége megrendült. Szív-és cukorbajjal küzdött. Augusztus 18-án Bihar

községben bérmált. Innen du. 3-kor indult Érkeserübe. Nagy eső érte utol őket, úgy hogy autójukat traktor húzta ki a sárból. Utána napokig erős fejfájás gyötörte, majd diaré, 30-án agyvérzés érte. Szept. 6-án elhunyt, anélkül hogy közben magához tért volna. Temetése 9-én volt olyan arányokban, amilyent a székesegyház ebben a században nem látott. Az egyházmegye csaknem teljes létszámú klérusa mellett Szatmár, Temesvár, Gyulafehérvár papjai közül is sokan eljöttek. Dr. Hosszú László az általa celebrált Requiemen búcsúztatta, a kultuszdepartement nevében a megyei Imputernicit. Ugyancsak búcsút vettek tőle a bukaresti érsekség, az ortodox és református püspökség képviselői. Óriási néptömeg példás rendben kisérte a váradolaszi temetőbe.

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona ei requiem sempiternam!

Széplaki

ERDŐS APOLLINÁR OFM
(1897 — 1968)

A Kapisztránus Kommisszariátnak érdemleges tagja, volt kinai hithirdető, dölt ki az élők sorából, 1968 nov. 8.-án.

A bácskai Dávodon született 1897 jan. 1-én. Sokszor áldotta életében Dobozy volt plébánosát, aki a ferences rendbe segítette. 1913 aug. 27-én vette magára Szent Ferenc ruháját. Újoncévétől maga a készség, jóság, lelkiismeretesség volt, tanulmányai végzésében szinte a skrupulozitásig. Egerben szentelték pappá 1920 jún. 29-én.

Eger volt első lelkipásztori állomása. Alacsony termete miatt haláláig rendtársai és a hívek előtt is ő volt a közkedvelt „Kis Atya". Tartalmas szónoklataira mind több és több hívő járt. Épp úgy megszerették mint türelmes, jóságos gyóntatót. Ekkor kerültek a kolostorba a pécsi újoncok (Pécset s a bányavidéket a szerbek szállták meg), azután több évre a szeráfi kollegium növendékei. A beteges Feisz Angelus újoncmestert sokszor kisegítette. Így ő járt a növendékekkel sétákra: megmutatta nekik Eger szép templomait, a várat, Gárdonyi sírjával („Csak a teste"), s minden alkalommal előadást tartott.

P. Oslay Oswald volt a házfőnöke. Ebben az időben indította el a híressé vált „Egri Norma" szegénygondozást. 1929-ben Oswald atyát provinciálissá választották. A kiváló tartományfőnök a rendtartomány számára Kinában missziósterületet vállalt. 40 páter és testvér jelentkezett a misszióba, de csak keveset tudott küldeni. A jelentkezők között volt a „Kis Atya" is. Kérésében irta: „Mint a koldus az alamizsnát, a bűnbánó a bűnbocsánatot, — úgy kérem a misszióba küldést, hogy életemet Istennek és Egyházamnak szenteljem, testi s szellemi erőim feloszlásáig."

Az első csoporttal ment Kinába. Nagy szorgalommal tanulta a nyelvet. Volt kinai társai szerint tökéletesen el is sajátította. Szentbeszédeit a kinaiak igen szerették hallgatni. Délkina Hunan tartománya volt missziós területük, amelyet, — mint szikes missziósterületet — az amerikai és tiroli ferencesek örömmel engedtek át. Apollinár atya egy ideig a tiroli misszió szemináriumában tevékenykedett, azután került az önállóságra emelkedett magyar misszió központjába Paokingba. Az ugartörésből bőven kijutott neki. Nagy önfeláldozással járta be az óriási missziósterületet, a nyári hónapok rekkenő hőségében is. Bence testvér szerint egyszer ötven hitujoncot készített elő és keresztelt meg; másik alkalommal egy 80 éves öreg embert és dédunokáját keresztelte meg egy napon.

A japánok kinai háborúja idején (1945) szerencséje volt, mert elöljárói az északon tevékenykedő passzionista misszióba küldték. Innen később visszakerült a provinciai misszióba, s missziótevékenysége mellett a Bence testvér által vezetett árvaházban

működött. Addig dolgozott, mig ki nem toloncolták Hongkong területére. Hunan tartománya igen sokat szenvedett ebben az időben. Apollinár atya akkor már az irek ausztráliai provinciájában vállalt tevékenységet: a teológián tanított. A jó irek gyermeki szeretettel vették körül. De évek multán Apollinár nem tudott szíve vágyának ellenállni: követte missziótársait Amerikába, akik itt már erősen tevékenykedtek a kommisszariát lelkipásztori helyein.

A trentoni egyházmegyében a sarutlan karmelita nővérek indultak el Flemington mellett a hegyen új alapitásukkal, amelyet Ahr püspök igen sokra becsült. Ez a buzgó, imádságoslelkű Apollinár atyának való hely volt: éveken át volt káplánjuk és a vidék III. rendi tagjainak vezetője. Ahr püspök igen szerette a buzgó Apollinár atyát. Később New Brunswick lelkipásztori életébe állították be, azonkívül több plébánián tartott népmissziót és lelkigyakorlatot. Dewitti lelkigyakorlatos házukban ő tartotta két ízben a magyar lelkigyakorlatot, melyért a mai napig áldják a hívek. Ilyenkor pazar bőségben nyújtotta a katolikus egyház lelki kincseit, kegyelmi élete és élettapasztalatai fűszerezésében.

A mult esztendőben önfeláldozó munkái közben erős szivszélhűdés érte (szivkoszorú érelmeszesedés). Pihenőre és egyben enyhébb lelkipásztori tevékenységre, a New Jerseyben letelepedett szatmári (volt kinai missziós) nővérek Hewitt-i öregek otthonába került. Szeptember közepén még résztvett a rendtagok lelkigyakorlatán De Witten. Hamarosan kórházba került, ahol belső daganatot operáltak ki. Itt látogatta meg Fr. Maximus a kommisszariát vezetője. Mialatt az orvossal arról beszélt, hogy a következő nap hová szállítsák Apollinár atyát, sürgősen hívták, mert a jó Atya új szívszélhűdést kapott és percek alatt csendesen meghalt.

A gyermeklelkületű Apollinár atyát mindenki szerette, buzgóságán mindenki épült. Első szívszélhüdése után mindig emlegette: én nem vagyok beteg, semmim sem fáj. Műtétje után a kórházban azonnal mondta a nővéreknek, hozzák a breviáriumát és Schütz dogmatikáját. Imával és komoly olvasmánnyal akarta pihenését értékesíteni.

Az ünneplést, nagy szerénységében, soha sem szerette. Szokását még halálában is megtartotta: Ahr püspök nem temethette el, mert ezekben a napokban a washingtoni püspöki konferencián vett részt. Amellett éppen temetése napján száguldott végig Virginián. Pennsylvanián, New Jersey-n, New Yorkon a rettentő vihar, melynek számos emberélet esett áldozatul. Holtteteme feletti gyászmisét P. Mand Maximus atya végezte missziótársai és rendtársai koncelebrációjával. Mise alatt és után is oly rettentően tombolt a vihar, hogy csak P. Maximus, két Pater és a koporsóvivők mentek a sírhoz, a kommisszariát roeblingi temetőjébe.

Drága Apollinár: messze az Óhazától — ha nem is a kinai misszióban — fejezted be áldozatokban gazdag életedet, testi-szellemi erőid feloszlásáig.

Az Egyház és a lelkek szolgálatában állt egész életed: Jézus legyen nagy jutalmad!

Király Kelemen

BAJÁK MIHÁLY SJ
(1890 — 1968)

P. Baják jellemét szinte egy szóban lehet összefoglalni: e r e d e t i v o l t a szó legjobb értelmében. Eredetisége abban nyilvánult meg, hogy teljesen ellentétes jellemvonásokat harmonikusan egyesített magában. Természeténél fogva komoly, mégis érzéke volt a humor iránt. Magábavonulásra és hallgatagságra hajlamos, de tudott nagyon társas lény is lenni. Elvek embere, mégsem türelmetlen mások álláspontja iránt. Félénk és mégis tudott energikusan fellépni, ahol azt helyénvalónak

látta. Szigorú, mégis szelid, igazságos, egyúttal jóságos is. Férfias és egyben gyengéd, finom. Felfogásában konzervativ, de nyilt a liberálisabb felfogással szemben is, ha azt nem is tudta magáévá tenni. Fellépésében, megjelenésében tiszteletet parancsoló volt, noha kissé félszeg és ügyetlen. Igazi szerzetes, aki világias dolgok iránt nem sok érdeklődést mutatott, bár a világ sorsát éber figyelemmel kísérte.

Bizonyos talányszerűség mindig volt jellemében, melyet csak hosszabb és bensőbb barátság tudott némileg feloldani, lelkének legmélye akkor is talány maradt.

A „sentire cum Ecclesia", — aminek minden jezsuitánál természetesnek kellene lenni, — nála egészen szembeszökő volt. Egy kis eset élesen rávilágít erre. Arról beszéltünk, milyen pápai döntést várhatunk a születésszabályozás tekintetében. Magam részéről hajlottam a „modern" felfogás felé, ő elutasította ennek lehetőségét. Álláspontját érvekkel támasztotta alá, mintha csak a jövőbe látott volna, és a Humanae Vitae létezéséről már tudott volna. Egyházias érzése annyira kifinomult volt, hogy nemcsak a tanítói hivatal meglévő döntéseivel értett egyet, hanem bizonyos érzéke volt ahhoz is, hogy mit fog a magisztérium a jövőben a katolikus hivektől megkívánni.

Mindenki nagyra becsülte P. Bajákot, mint latin és görög t a n á r t. Jóllehet megjelenése és fellépése kissé félszeg benyomást keltett, tanári tekintélye elvitathatatlan volt és osztályában példás fegyelem uralkodott. Tanítványai nemcsak tanárt láttak benne, hanem atyai jóbarátot is, aki jövőjükkel törődött, amikor munkára, kitartásra és fegyelemre szorította őket. Semmi sem bizonyítja jobban tanári működésének eredményességét mint az a ragaszkodás, amely tanítványai részéről vele szemben a későbbi években is megnyilvánult.

Egy másik szóban is össze lehet foglalni P. Baják jellemét. Egyszerűen: p a p v o l t. Sem több, sem kevesebb. Nem több, mert még profán szaktárgyak tanítását is mint papi tevékenységet fogta fel: mikor a nyelvtant magyarázta, vagy a görög kultúrát mutatta be, — akkor is tanítványai lelkét tartotta szem előtt.

De nem is volt kevesebb, mint pap, mert tetőtől talpig lelki ember volt. Élte vallását, hitét, nemcsak hirdette. Felfogásában, megnyilatkozásaiban, mindig természetfeletti volt. Ezért voltak beszédei és konferenciái annyira hatékonyak. Ő, aki inkább félénk volt, csak azért tudott mások előtt fellépni, mert Krisztus szeretete sürgette. Konferenciáit és beszédeit mélység és egyszerűség jellemezte. Ebben szinte a művészetig vitte. Épp ezért nem volt soha száraz, doktrinér vagy pedáns. Sikeréhez kétségkívül az is hozzájárult, hogy beszédeit humoros megjegyzésekkel fűszerezte. Lelki témájú irásaiban is, — melyekből sok jelent meg különböző folyóiratokban — ezek a tulajdonságai szembeszökőek. Irásai mélységének és egyszerűségének tudható be, hogy éppen olyan szívesen olvasta a művelt, mint az egyszerű ember.

S z e r e t t e a z e m b e r e k e t, szeretett közöttük lenni. Mikor egy plébánián vagy Öreg Otthonban helyettesítésre megjelent, csakhamar barátja lett mindenkinek. Közvetlensége, egyszerűsége könnyen megnyitotta a szíveket. Nemcsak nagyrabecsülték, megismerve mint igazi Isten-emberét, — hanem osztatlanul szerették. Segítőkészsége, szolgálatra való hajlandósága néha meglepően nyilatkozott meg. E tekintetben is találékony volt. Nővérek mesélték, nem egyszer megjelent az otthon portáján azzal az ajánlattal, hogy átveszi a kapusnővér hivatalát, hogy igy neki több pihenő jusson. Látni lehetett, amint egy öreg nénivel padon ülve órán túl is elbeszélgetett, — így akarván enyhíteni számára a magányosság terhét s egy kellemes órát szerezni. — Beszélgetéseiben gyakran elevenítette fel fiatalkori emlékeit. Nem csinált titkot abból, hogy egyszerű, szegény családból származott és mindig nagy hálával emlékezett meg egykori nevelőiről.

Egyet nem ismert: a t e t t e t é s t. Egyszerűen nem volt szüksége arra, hogy tetesse magát. „Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a meny-

nyek országába". Szerencsés természeti adottságai a kegyelem folytán megvalósították benne ezt az evangéliumi ideált.

Utolsó évében egészsége fokozatosan gyengült. 1968 nyarán egy alsó-ausztriai Öreg Otthonban vállalt helyettesítést. Sétáinál erősebb szívszurásokat tapasztalt. Szeptember 8.-án, a szobákhoz kötött öregek áldoztatásánál összeesett. Még aznap autón érte jöttek a Canisianumból. Néhány hétig ott ápolták, fenn járt, irogatott is. Csakhamar azonban nyilvánvaló lett, hogy állapota komoly. A keresztes nővérek szanatoriumába került. Orvosa utolsó napig reménykedett. Hétfőn felkelhet, — mondta szombaton, utolsó napja reggelén, — ha így halad javulása. Este éjjelre készítette elő a nővér. Semmi jel nem mutatott arra, hogy csak pár perce van hátra az életből. A nővér kiment egy pohár friss vizért. Mikor visszajött, a jó páter az utolsót lélegezte. „Még nem láttam senkit ilyen egyszerűen meghalni" — mondta a nővér. Halála stílszerű volt, egyszerű, ahogyan élt.

H. J.

+

Életkerete:

Kossuthfalván született 1890 ápr. 19.-én. Már 16 éves korában belépett a Jézus Társaságába. A noviciátust Nagyszombatban töltötte. Középiskolai tanulmányait Kalocsán fejezte be. A filozófiát Innsbruckban, a teológiát Innsbruckban, Stara Wiésben és Krakkóban végezte. Stara Wiešben szentelték pappá 1920. aug. 15-én. A 3. próbaévet Wien/Lainzban végezte. Rendi tanulmányai végeztével a budapesti egyetemen a latin és görög nyelvből tanári oklevelet szerzett. Utána 26 évig gimnáziumainkban tanított: jó néhány évet Kalocsán, de életének legjavát a pécsi Pius Kollégiumban. 1950-54-es években Olaszországban és Belgiumban találjuk, 1954 óta Ausztriában. Az utolsó 10 évben az innsbrucki Canisianumban segített, mint a klasszikus nyelvek instruktora és az intézeti könyvtár igen megbízható átszervezője és vezetője. Közben a magyar lelkipásztorkodásban is szivesen segitett. 1968 Krisztus Király ünnepének vigiliáján halt meg, szívgyengeségben. Mate Zvekanovic szabadkai püspök temette az egyetemi templom kriptájába.

RESZLER IMRE

Reszler Imre Nagybányán Sikolya Bálint mellett volt káplán. Plébánosa mindig a legnagyobb elismerés hangján emlékezett meg róla. Nemcsak lelkipásztori munkája volt példás, hanem buzgó lelkiélete is. — Fáradhatatlanul dolgozott, imádkozott, szorgalmasan tanult és készséges volt minden kötelességének teljesítésében. — Többször hazautazott és nagyon jól érezte magát otthon. Legutóbb azonban, június 30.-án Poósz Lajos primiciáján többeknek feltűnt sápadtsága. Barátom aggodalmas kérdésére azt felelte, hogy nincsenek panaszai. Plébánosa állandó orvosi felügyelet alatt tartotta Nagybányán, de azok nem vettek észre semmit.

Július 18.-án temetésre ment. A sekrestyében panaszkodott, hogy gyomorgörcse van. A kántor felajánlotta, szól a plébánosnak, hogy végezze a temetést. De ő úgy gondolta, hogy jobban lesz, nem komoly a betegsége. Elindultak a temetésre. A temetőkapuban, hivatása teljesítése közben, összeesett. Kórházba vitték. Epegörcsöt vagy vesehomokot állapítottak meg. Csak másnap reggel gyanították a bélcsavarodást, de az orvosbizottság tagjaink véleménye nem volt megegyező. Az egyik katolikus orvosnő határozott fellépésére este megoperálták. Három helyen nyitották fel, míg végre megtalálták a bélcsavarodást. Egész rendkívüli dolog volt, bélrendszerében nagy rendellenesség mutatkozott. A máján keresztül feküdt egy vastagbél, ez volt kétszer megcsavarodva. Nagy türelemmel, panasz nélkül viselte a kínokat, csöndesen imádkozva.

Július 20.-án táviratoztak a szülőknek. Azonnal meglátogatták és megnyugodva tértek haza, mert jobban volt. Plébánosa állandóan mellette volt, amikor csak lelkipásztori elfoglaltsága engedte. Hétfőn állapota rosszabbra fordult és maga kérte a

szentségeket. Kedden ismét jobban érezte magát, azonban este hashártyagyulladás lépett fel, majd tüdőgyulladás és általános vérmérgezés. Csütörtökön telefonáltak haza, hogy a vég közeledik. Szülei és testvérei repülőgéppel vitték haza pénteken délelőtt szülőfalújába Kálmándra. Mikor vitték a repülőtérre, megszólalt, mintha prédikálna: „Az az igazi vallásosság, ha valaki szeplőtelenül megőrzi magát ettől a világtól." Mikor a repülőgép felemelkedett, hangosan énekelte: „Közelebb, közelebb, Uram, Hozzád . . ." Hazaérkezésekor megismerte szülőfaluja plébánosát és Laudeturral köszöntötte. Azután még egyszer feleszmélt, megnyugtatta szüleit és testvéreit.

Július 26.-án pénteken este háromnegyed hatkor elszunnyadt, és befejezte rövid papi pályáját.

Vasárnap d. e. templombúcsú és bérmálás volt Kálmándon, délután pedig temetés. Sipos Ferenc szatmári ordinárius temette. A gyászszertartásra kb. 40 pap gyűlt össze a szatmári, erdélyi, temesvári és váradi egyházmegyéből. Szülőfaluja, a környező falvak hivei és a nagybányai vendégek zokogva kisérték utolsó útjára.

FÁBRY JENŐ

(1908 — 1968)

Buzgó lelkipásztor, kiváló nevelő, szeretett paptestvér húnyta le szemét 1968. szeptember 20.-án a zentai kórházban. Váratlanul jött a halál. Egy héttel előtte még saját lábán ment be a kórházba, hogy megvizsgáltassa magát. A baj már súlyos volt. Ott is tartották. A szív, melyet mindig a szeretet hajtott, nem bírta tovább a nagy iramot. Szép terveit már nem tudta megvalósitani, de amit eddig is tett, még soká éreztetni fogja jótékony hatását.

1908. november 12.-én Zentán született. Iskoláit szülővárosában végezte. Teológiát a zágrábi egyetemen hallgatott, ott is szerzett diplomát. 1932. január 24.-én szentelték pappá Szabadkán. Három helyen káplánkodott: Martonoson, Szabadkán és Zentán. 1939-ben a zentai Szent Ferenc plébánia első lelkipásztora lett. Itt működött haláláig.

Már kisdiák korában ügyes és buzgó cserkész volt. Önzetlensége, szerénysége és szolgálatkészsége miatt mindenki szerette. Mikor pap lett, szintén az ifjúságot gyűjtötte maga köré s nevelte őket hívő kereszténnyé. Alkalma is volt rá. Tanár híjján hosszú éveken át tanított a zentai gimnáziumban, majd később a szabadkai papnevelő intézetben. Az ifjúság mellett a felnött hivekről sem feledkezett meg. Temploma mindig zsúfolt volt.

Sokoldalú egyéniség volt. Szerette a zenét, szépen hegedült. Népdalokat gyűjtött Az iskolás gyermekek számára hittankönyvet szerkesztett. Szülővárosa 700 éves jubileumára megírta a város történetét. Bármerre járt, bármit látott és hallott, jegyzetfüzetébe följegyezte s alkalom adtán ügyesen fölhasználta. Értékes ember volt. Halála nagy veszteség úgy az egyház, mint magyar népe számára.

Maga a megyéspüspök temette. A hívek nagy tömege s nagy számu paptársa kísérte utolsó útján a temetőbe. Megható volt a temetésen a sok gyermek. Még a fiúk is pár szál virágot szorongattak a kezükben, hogy hálás köszönettel helyezzék azt szeretett hitoktatójuk és jóságos lelkiatyjuk friss sirhalmára.

Iskolatársa

DR FARKAS LAJOS

szentszéki biró, ny. újszentiváni lelkész

(1909 — 1968)

Módoson (Torontál megye) született 1909. aug. 3-án. Jogi tanulmányai elvégzése után, már mint doctor juris jelentkezett a papnevelő intézetben. Mint idősebbet teo-

lógus társai csak Lajos bácsinak hívták. Szeretetre méltó, szerény, halkszavú, de mindenkor buzgó pap volt. Nem könnyű állomáshelyeken is igyekezett helytállni, és pedig szép eredménnyel. Sokszor nagy szegénység közepette is mosolygósan végezte lelkipásztori munkáját. Újszentivánon már rendezettebb körülmények között igazgatta a kisded nyájat, de egészségi állapota erősen megromlott és nyugállományba kellett mennie. A székesfehérvári Papi Otthon szerény lakójaként élte le utolsó hónapjait. 1968. augusztus 31-én halt meg a budapesti Széherúti kórházban.